

CİBUTİ CUMHURİYETİNİN MİLLET İNŞASI SÜRECİ

**2022
YÜKSEK LİSANS TEZİ
ULUSLARARASI POLİTİK EKONOMİ**

HASSAN IDRİSS MOUSSA

**Danışman
Prof. Dr. Ali ASKER**

CİBUTİ CUMHURİYETİNİN MİLLET İNŞASI SÜRECİ

Hassan IDRİSS MOUSSA

Prof. Dr. Ali ASKER

T.C.

Karabük Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Uluslararası Politik Ekonomi Anabilim Dalında

Yüksek Lisans Tezi

Olarak Hazırlanmıştır

KARABÜK

Nisan 2022

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
TEZ ONAY SAYFASI	4
DOĞRULUK BEYANI	5
ÖNSÖZ	6
ÖZ	7
ABSTRACT	8
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	9
ARCHIVE RECORD INFORMATION	10
KISALTMALAR.....	11
ARAŞTIRMANIN KONUSU.....	13
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	13
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	13
ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM.....	13
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER.....	14
BİRİNCİ BÖLÜM.....	15
1. CİBUTİ TOPLUMUNUN TARİHİ GELİŞİMİ VE SOSYO-POLİTİK YAPISI	15
1.1. Tarihi Arka Plan.....	15
1.1.1. 1862 Öncesi Dönem.....	15
1.1.2. 1862 – 1891 Arası Dönem	16
1.1.3. 1882- 1960 Arası Dönem.....	16
1.1.4. 1960 – 1990'ların Başları.....	17
1.2. Somali Toplumu	19
1.2.1. Somali (Somaalida).....	19

1.2.2. Büyük Somali'de İslam'ın Kökleri	26
1.2.3. Klan, Aile ve Sosyal Kültürler.....	27
1.3. Afar Toplumunu.....	31
1.3.1. Genel Olarak.....	31
1.3.2. Aussa Devletleri	31
1.3.3. Afar Kurtuluş Cephesi.	32
1.3.4. Dil, Kültür ve Din.	32
İKİNCİ BÖLÜM	34
2. FRANSIZ KOLONİZASYONU VE BAĞIMSIZLIK SÜRECİNDE CİBUTİ TOPLUMU	34
2.1. Fransız Somaliland (Côte française des Somalis)'in İşgali.....	34
2.2. Fransa ve Etiyopya	35
2.3. 13 Aralık 1906 Anglo-Franko-İtalyan Antlaşması.....	36
2.4. II. Dünya Savaşı'nda Fransız Somaliland.....	37
2.5. French Somaliland'da Nouailhetas'ın İdaresi	42
2.6. Fransız Somaliland'ın Sosyal ve Siyasi Koşulları	45
2.7. TFAI (Afar'lar ve İssa'lar Fransız Bölgesi) Dönemi	45
2.7.1. Toplumsal Yapı ve İstikrar Sorunu	45
2.7.2. TFAI Teritoryal Hükümeti.....	50
2.7.3. TFAI'deki Fransız Varlığına Yönelik Muhalefet	54
2.8. Bağımsızlıkla İlgili Fransa Siyasetinde Değişiklik ve 8 Mayıs 1977 Referandumu	57
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	64
3. CİBUTİ'NİN BAĞIMSIZLIĞI VE MİLLET İNŞASI SÜRECİNİN DEVLETLEŞME EVRESİ	64
3.1. Bağımsız Cibuti Cumhuriyeti'nin Kuruluşu.....	64
3.2. Cibuti'de Siyaseti Şekillendiren Temel Etmenler	66
3.3. Seçimler ve Dış Müdahale Olgusu	72
3.4. Cibuti'de Seçimler ve Siyasal Güç Ayrışmaları.....	74
3.4.1. Genel Olarak.....	74
3.4.2. Çoğunluk Koalisyonu (UMP).....	75
3.4.3. Muhalefet Koalisyonu (UAD).....	76
3.5. Etnik Gruplar, Eşitsizlik, Bölgecilik ve Devletin Tarafsızlığı Sorunu	78
3.6. Cibuti Cumhuriyeti'nin Hukuk Sistemi ve Anayasal Yapısı.....	81

3.6.1. Hukuk Sisteminin Genel Özellikleri	81
3.6.2. Anayasal Yapı.....	81
3.7. Devlet Sistemi ve Temel Öğeleri	82
3.7.1. Yürütme Erki.....	82
3.7.2. Yasama Erki	83
3.7.3. Anayasa Konseyi.....	84
3.7.4. Hakimler Yüksek Kurulu.....	85
3.7.5. Yargı Yapılanması.....	86
SONUÇ	87
KAYNAKÇA	90
ŞEKİLLER LİSTESİ	97
ÖZGEÇMİŞ.....	98

TEZ ONAY SAYFASI

Hassan IDRİSS MOUSSA tarafından hazırlanan “CİBUTİ CUMHURİYETİNİN MİLLET İNŞASI SÜRECİ” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Ali ASKER

.....

Tez Danışmanı, Uluslararası Siyaset Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Uluslararası Politik Ekonomi Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 22/04/2022

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Doç. Dr. Latif PINAR (KBÜ)

.....

Üye : Prof. Dr. Ali ASKER (KBÜ)

.....

Üye : Doç. Dr. İsmail ŞAHİN (AHBV)

.....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Hasan SOLMAZ

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntılarım intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Hassan IDRİSS MOUSSA

İmza :

ÖNSÖZ

Tez konusunun belirlenmesi ve hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen danışman hocam sayın Prof. Dr. Ali Asker'e tez savunma sınavında aydınlatıcı eleştiri ve katkıları için Doç. Dr. Latif Pınar ve Doç. Dr. İsmail Şahin hocalarıma derinden teşekkür ediyorum. Tez yazım sürecinde şahsıma destek olan tüm arkadaşlarıma, özellikle çalışmanın teknik açıdan düzenlenmesi sırasında sabır ve titizlikle bana destek olan dönem arkadaşlarım İhsan Haşim Kutluk ve Zeynep Aydoğan'a teşekkürü bir borç biliyorum. Eğitim hayatımın her aşamasında yanımda olan, desteğini ve dualarını esirgemeyen sevgili aileme gönülden teşekkür ediyorum.

Hassan IDRİSS MOUSSA

ÖZ

Kızıldeniz'in girişinde bulunan ve çoğu zaman Doğu Afrika'nın kapısı olarak tabir edilen Cibuti, ülke olarak insanlık tarihini en eski uygarlık alanlarından olan Doğu Afrika bölgesinde yer almaktadır. Burada, insanların meskunlaşması binlerce yıl eskilere uzanmaktadır. Stratejik konumu itibariyle, her zaman dış güçlerin dikkatini çeken Cibuti ülkesi, İslami öncesi dönemde Mısır hakimiyetinde bulunmuş, 16. yüzyıldan itibaren Mısır'la birlikte Osmanlı egemenliğine girmiştir. Cibuti, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, 20. yüzyılın üçüncü çeyreği sonuna kadar Fransa'nın sömürgesinde kalmıştır. 1950'lerden başlayarak bağımsızlık uğruna verilen mücadeleler beklenen sonucu vermemiştir. Sömürge idaresi döneminde değişik adlarla adlandırılan bu ülke, 27 Haziran 1977 tarihinden itibaren bağımsız Cibuti Cumhuriyeti adıyla ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, Cibuti halkı zorlu bir uluslaşma süreci yaşarken, bağımsızlık sonrası dönemde devlet ve hukuk sistemini geliştirmektedir. Uzun süre tek partili rejimle yönetilen Cibuti, 1992'den itibaren çok partili sisteme geçmiş bulunmaktadır.

Tez çalışmasında bağımsızlık öncesi dönemden günümüze kadar geçen süre zarfında Cibuti toplumunun millet inşası ve devletleşme aşamaları incelenmiştir. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci Bölüm'de Cibuti'nin sömürge dönemindeki gelişim aşamaları, tarihi arka plan, toplumun sosyal yapısını belirleyen unsurlar ele alınmıştır. İkinci Bölüm'de Fransız kolonizasyonu dönemi ve bu süreçte uluslaşma çabaları ele alınmıştır. Üçüncü Bölüm'de Cibuti'nin siyasi yapısı, toplumsal saikleri, ayrıca devleti sisteminin temel öğeleri ve işleyişi ele alınmıştır. Çalışmada varılan tespitler "Sonuç" kısmında yer alırken, kullanılan kaynaklar "Kaynakça" başlığı altında düzenlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Fransız Sömürgesi; Somali; Cibuti; Ulus İnşası; Bağımsızlık

ABSTRACT

Djibouti, located at the entrance of the Red Sea and often referred to as the gateway to East Africa. As a country, it is located in the East African region, which is one of the oldest civilizations in the history of humanity. Here, the habitation of people stretches back thousands of years. The country of Djibouti, which always attracts the attention of foreign powers due to its strategic location, was under Egyptian rule in the pre-Islamic period and came under Ottoman rule with Egypt in the 16th century. From the second half of the 19th century until the end of the third quarter of the 20th century, Djibouti remained under the colony of France. The struggles for independence starting from the 1950s did not yield the expected results. This country, which was called with different names during the colonial administration, emerged as the independent Republic of Djibouti on 27 June 1977. In this context, while the people of Djibouti are going through a difficult nation-building process, they are developing the state and legal system in the post-independence period. Djibouti, which was ruled by a single-party regime for a long time, has switched to a multi-party system since 1992.

In the thesis study, the nation-building and stateization stages of Djiboutian society from the pre-independence period to the present were examined. The study consists of three parts.

In the First Chapter, Djibouti's stages of development in the colonial period, historical background, and the factors that determine the social structure of the society are discussed. In the second part, the period of French colonization and nationalization efforts are discussed. In the Third Chapter, the political structure of Djibouti, its social motives, as well as the basic elements and functioning of its state system are discussed. While the findings reached in the study are included in the Conclusion section, the sources used are arranged under the title of Bibliography.

Keywords: French Colony; Somalia; Djibouti; Nation Building; Independence

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	CİBUTİ CUMHURİYETİNİN MİLLET İNŞASI SÜRECİ
Tezin Yazarı	Hassan IDRİSS MOUSSA
Tezin Danışmanı	Prof. Dr. Ali ASKER
Tezin Derecesi	YÜKSEK LİSANS
Tezin Tarihi	22/04/2022
Tezin Alanı	ULUSLARARASI POLİTİK EKONOMİ
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	98
Anahtar Kelimeler	Fransız Sömürgesi; Somali; Cibuti; Ulus İnşası; Bağımsızlık

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	NATION BUILDIN OF REPUBLIC OF DJIBOUTI
Author of the Thesis	Hassan IDRIS MOUSSA
Advisor of the Thesis	Prof. Dr. Ali ASKER
Status of the Thesis	Master's Thesis
Date of the Thesis	22/04/2022
Field of the Thesis	INTERNATIONAL POLITICAL ECONOMY
Place of the Thesis	KBU/LEE
Total Page Number	98
Keywords	French Colony; Somalia; Djibouti; Nation Building; Independence

KISALTMALAR

ARDUU	: Afar Revolutionary Democratic Unity Union
ARF	: Afar Devrimci Güçleri
AUDF	: Afar Ummatah Demokrasiyyoh Focca
BM	: Birleşmiş Milletler
CENI	: Bağımsız Ulusal Seçim Komisyonu
DOM	: Département d'outre mer
EPRDF	: Ethiopian People's Revolutionary Democratic Front
FD	: Cibuti Frankı
FIDES	: Fonds d'Investissement pour le Developpement Economique et Social
FLCS	: Front de Libération de la Côte des Somalis
FRUD	: Birlik ve Demokrasinin Restorasyonu Cephesi
FUOD	: Cibuti Muhalefetinin Birleşik Cephesi (Front uni de l'opposition djiboutienne)
LPAI	: Ligue populaire africaine pour l'indépendance (Bağımsızlık İçin Afrika Halk Ligi)
MLD	: Mouvement pour la Liberation du Djibouti
MÖ	: Milattan Önce
MRD	: Demokratik Yenilenme Hareketi (Mouvement pour le renouveau démocratique et le développement)
MUD	: Birlik ve Demokrasi Hareketi (Mouvemant Unite Democrat)
NFD	: Kuzey Sınır Bölgesi
OAU	: Afrika Birliği Örgütü
ODU	: Opposition Djiboutienne Unifiée (Cibuti Muhalefetler Birliği)
PND	: Parti National Democratique
PPM	: Halk Hareketi Partisi

PRD	: Parti du Renouveau Democratique
RDA	: Afar Demokratik Yeniden Gruplanması (Afar Democratic Regroupement)
RPP	: Rassemblement Populaire pour le Progrès
RSF	: Sınır Tanımayan Gazeteciler (Reporters sans frontières)
SEM	: Section d'Études Militaires (Askeri Araştırmalar Bölümü)
SNM	: Somali National Movement
TFAI	: Afars ve Issas Fransız Bölgesi
TOM	: Territoire d'outre mer
UAD	: Union pour l'Alternative Democratique
UDJ	: Union pour la démocratie et la justice
UMP	: Union pour la Majorite Présidentielle
UNI	: Union Nationale pour l'Indpendance
UPEF	: Union pour le progres dans l'ensemble Frangais
USN	: Union la Salut Nationale

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Araştırma'nın konusunu, Cibuti Cumhuriyeti'nin millet inşası süreci teşkil etmektedir. Bunun yanı sıra, ülkenin sosyal yapısı, toplumlar ve tarihleri, gelişim sosyal ve siyasi gelişim süreçleri, Fransız sömürgesi, bağımsızlık mücadelesi, devlet kuruluşu, sistemi ve temel öğeleri tez çalışması kapsamında ele alınmaktadır.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Araştırmanın amacı, Cibuti Cumhuriyeti'nin kuruluşunda önemli süreçlerden biri olan millet inşa sürecini tarihi, sosyal ve siyasi yönleriyle ele almaktır. Ülkenin bağımsızlığa doğru ilerlediği yolda, millet inşası sürecinin yapısal bileşenleri, evreleri ve gelişim seyrini ele almak, tezin ana konusunu birçok yönüyle inceleme fırsatı sunacaktır. Bu bağlamda, araştırmanın bir başka amacı da konuyu çok boyutlu bir bakış açısıyla ele alarak, süreçleri ve olaylara daha fazla açıklık getirmektir. Türkiye'de, konuya ilişkin kaynakların yetersiz olduğunu dikkate alırsak, bu çalışmanın alan literatürüne katkı sağlayacağı söylenebilir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Tez çalışmasının hazırlanmasında tarama-inceleme yöntemi esas alınmıştır. Bu bağlamda konuya ilişkin alan literatürü kapsamlı bir şekilde taranarak birincil, ikinci ve yardımcı kaynaklar, ayrıca mevzuat kaynakları şeklinde tasnif edilmiştir. Genel tarihi ve siyasi süreçlerin gelişim seyri bilimsel yazım kriterlerine uygun olarak tasvir edildikten sonra, millet inşası süreçlere uygun olarak sürdürülmüştür. Tez çalışması boyunca alınan sonuçlar ve şekillenen tespitler çalışmanın sonuç kısmına yansıtılmıştır.

ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM

Fransız sömürge idaresinde bulunmuş olan Cibuti ülkesinde millet olgusunun ortaya çıkarak gelişmesi zorlu süreçlerden geçmiştir. Cibuti'nin sosyal yapısındaki farklılıklar, millet inşa süreci önündeki engelleyici faktörlerdendir. Milletleşme sürecinin başarılı bir şekilde devam ettirilmesi devlet sisteminin yapısı, işleyişindeki başarıyla doğru orantılıdır.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Çalışma, teorik anlamda millet inşası, Cibuti’de milletleşme süreçleri, bu bağlamda süreçlerin tarihi arka planı, ülkenin sosyal yapısı ve bu yapının bileşenlerini kapsamaktadır. Bir ülkede yaşanan milletleşme sürecinin başarısı, bu sürecin zirve noktasını teşkil eden devlet inşasının başarılı olup olmamasıyla test edilebilmektedir. Bu bağlamda, Cibuti’nin devlet sistemi ve temel öğeleri, çalışma sınırları kapsamındadır. Konuya ilişkin Türkçe literatürün son derece sınırlı olması, çalışma döneminin küresel pandemi dönemine rastlaması, bu nedenle saha araştırmasının yapılamaması, çalışma sırasında ortaya çıkan güçlüklerdir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. CİBUTİ TOPLUMUNUN TARİHİ GELİŞİMİ VE SOSYO-POLİTİK YAPISI

1.1. Tarihi Arka Plan

1.1.1. 1862 Öncesi Dönem

Bugüne kadar ulaşılan eski kaynak, harita ve yazılı belgelerde günümüz Cibuti ülkesinde beşerî yerleşime ilişkin hiçbir kanıt bulunmamaktadır. Elde edilen bilgilere göre Tadjourah Limanı yüzyıllar boyunca, özellikle Afrika ile Arabistan arasındaki köle ticaretinde faal olmuş ve aynı zamanda hinterlanda giden kervanlar için bir hareket noktası işlevi görmüştür. Bu husus Batı’da ancak 1855’ten sonra yaygın olarak bilini hale gelmiştir.¹ Cibuti sınırının sadece 40 kilometre doğusunda bulunan Zeyla hakkında ise pek çok şey bilinmektedir. Arap gezginlerinden İbn Battuta, 14. yüzyılın ortalarında bu liman hakkında şöyle yazmıştır:

“Aden şehrinden Zeyla şehrine deniz yoluyla gitmek dört gün sürdü. Mogadişu’ya kadar tüm yol boyunca manzara ıssızdı (Mogadişu). Bu iki şehir arasındaki yolculuk iki ay sürmektedir. Zeyla ahalisi halkı koyu tenlidir. Zeyla büyük develeri ve hayvanlarıyla ünlüdür. Önemli bir pazar yerine sahip büyük bir şehir olan Zeyla, aynı zamanda gezegendeki en kirli, en nahoş ve kötü kokulu yerdir. Kötü kokar, çünkü develer sokaklarda kesilir ve kanları her yere dökülür. Ayrıca, balıklar açıkta çürümeye bırakılır. Vardığımızda, kokuşmuş şehir yerine geceyi teknede, rüzgârda geçirmeyi tercih ettik.”²

Vasco da Gama, 1497 yılında Portekiz kralı tarafından Afrika kıtasına keşif çalışmalarına devam etmesi için gönderildikten sonra, Portekiz deniz haritaları gelişmiş ve 1585 yılına gelinceye kadar bu haritalar Tadjourah Körfezi kıyı şeridini çok ayrıntılı bir şekilde tasvir etmiştir.³ 1840 yılına gelindiğinde, İngilizler ve Fransızlar, hem Çin’e ve Çin’in Hunan eyaletindeki zengin pazarlara giden deniz yolu üzerinde destek üsleri inşa etmiş hem de bu tür üsler kurmak için elverişli yerler aramıştır. 1857 yılındaki Afyon Savaşı, sömürge imparatorluklarının hızla büyümekte olduğu bir ortamda her iki ülkeye de kendilerine ait çok uzak bölgelerde koloniler inşa etme fırsatı sağlamıştır.⁴

¹ Henri Brunschwig, “Une Colonie Inutile: Obock (1862-1888)”, *Cahiers d’études Africaines*, Vol: 29, (1968) (pp. 32-47), p. 35.

² I. M. Lewis, *A Modern History of Somalia: Nation and State in the Horn of Africa*, James Currey, 1980, p. 21.

³ Kingsley Garland Jayne, *Vasgo Da Gama and his successors 1460-1580*, Kessinger Publishing LLC, 2010, p. 45.

⁴ Kingsley Garland Jayne, p. 48.

1.1.2. 1862 – 1891 Arası Dönem

Fransızların dünyanın bu kısmına yönelik ilgisi başlangıçta, Aden'deki İngiliz varlığına karşı koyma ve Fransa'nın doğuya giden yol üzerinde bir kömür ikmal tesisine sahip olma isteğinden ileri gelmiştir. Ayrıca Süveyş Kanalı'nın öngörülen inşası Kızıldeniz yolunun önemini büyük ölçüde artıracaktı. Bu husus her iki sömürge gücünü Kızıldeniz'in güney girişini kontrol altına almak için rekabet eder hale getirmiştir.⁵

1.1.3. 1882- 1960 Arası Dönem

Berlin Konferansı'ndan (1884-85) önce, Fransızlar, kıtanın kıyı kesimleri boyunca ekonomik ve askerî açıdan önemli yerleri ele geçirmek amacıyla yerel makamlarla görüşmelere başlamak zorunda kalmıştır. Bugünkü Cibuti'nin kuzey kesimini oluşturan Obuk, daha önce 1862 yılında Fransız iş adamı tarafından Ahmed Abu Bakar adlı bir Afar reisinden satın alınmıştır. Dekolonizasyon sürecindeki diğer etnik gruplar, özellikle İssa, Afar'ların Fransız angajmanına dostane tutumunu sömürgecilikten bağımsız olmaya karşı bir engel olarak görüyorlardı. Komşu ülkelerin hammadde üretim alanlarına daha yakın olan bir limanın keşfedilmesi, Fransız sömürgecilerine genişlemeleri açısından önemliydi. Uzun mesafeler kat eden Arap, Yunan ve Ermeni tüccarlar bu yeni keşfedilen limanda toplanırken, burası sadece ekonomik çıkarları için buraya gelen farklı insanların bir topluluğu haline gelmiştir.⁶ 1896 yılında Fransızlar, Obuk, Cibuti ve Tajourah'ı birleştirerek⁷ Fransız Somalilandı⁸ olarak adlandırılan sömürge alanı kurmuştur. Cibuti'nin sosyo-ekonomik kalkınması doğrudan sömürge siyasetinin etkisi altında gelişirken⁹ ülkenin diğer bölgelerindeki geri kalmışlık genel anlamda dengesiz ve orantısız bir gelişmişlik göstermiştir. Bu, İssa ve Afar halkları arasında orantısız bir gelişme sürecinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kadamy, Fransa'nın bölgedeki sömürge siyasetini şöyle değerlendirmektedir:

“Sömürgeci güç, ülkeye stratejik açıdan ilgi duymaktaydı ve ülkenin altyapısını, Cibuti şehri, limanı ve havaalanı ve Addis Ababa'ya giden demiryolu hattı dışında, büyük ölçüde geliştirmemi. Fransa çeşitli etnik grupları birleştirmeye de çalışmadı. Bilakis, ülkeye birbiri

⁵ Djibouti, <https://www.universalis.fr/encyclopedie/djibouti/>.

⁶ Virginia Thompson and Richard Adloff, *Djibouti and the Horn of Africa*, Stanford University Press, 1968, p. 9.

⁷ Djibouti, <https://www.universalis.fr/encyclopedie/djibouti/>.

⁸ Simon Imbert-Vier, “Afars, Issas ... and Djiboutians: Toward a history of denominations”, *Northeast African Studies*, Vol: 13, No: 2 (2013) (pp. 123-150), p. 123.

⁹ Simon Imbert-Vier, p. 140.

ardına verilen değişik isimlendirmelerle, bu grupların manipüle edilmesine yönelik bir sömürge politikası izledi.”¹⁰

Yetmiş yıllık sömürge yönetiminin ardından Fransızlar, Cibuti halkının ülkenin yönetiminde etkili olduğu izlenimini vermeye çalışmıştır. Shehim ve Searing’e (1954-1962)¹¹ göre bu, Fransa’nın, Cezayir Bağımsızlık Savaşı’ndan bu yana sömürgelerinde yaşadığı zorluklardan kaynaklanmaktaydı. Bu durumda, geriye kalan tek seçenek, meşruiyetleri sorgulansa bile bir referandum ve seçim yapmaktı. Keza Cibuti ile olan sömürge ilişkisinin sürdürülmesi için bir an önce sözde bir halk iradesinin ortaya konulması gerekmektedir. Oysa halk, Fransa sömürgesinin devam etmesine karşıydı. Nitekim, Fransa’nın, aksi bir durumda her türlü yardımı keseceğine ilişkin tehditlerine rağmen oylamaya katılanların %74’ü Fransız idaresinin feshinden yanaydı. Hal böyle iken Fransa yönetimi süreci manipüle etmeye karar vermiştir. Buna, Cibutilerin “temsilcileri” olarak Ülke Meclisinin kurulması ile sömürge idaresinin devamlılığı eşlik etmiştir. Zira Fransa’nın o zamana kadar ilintili olduğu doğrudan yönetim uygulaması daha az savunulabilir hale gelmiştir. İssa grubu 1963’e kadar yerel mecliste çoğunluk teşkil etmiştir. Afrika Boynuzu’ndaki Somali etkinliğinin yükselmesiyle birlikte Afarlar Fransız yönetimiyle ittifak kurmaya meyletmişlerdir. Bu husus, yerel gruplarla sömürge idaresindeki ilişkilerin ne kadar değişken olduğunu ortaya koymaktadır. Bu gelişmeler sonucunda Afarlar, meclisteki sandalyelerin çoğunu elde etmişlerdir.¹²

1.1.4. 1960 – 1990’ların Başları

İngiliz ve İtalyan Somali topraklarının sömürge olmaktan çıkması, 1960 yılında Somali’nin bir post kolonyal devlet olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu gelişme Cibuti Somalilerini bu devlete katılması yönünde motive etmiştir. Bu gelişme Cibuti’de Somali Hükümeti destekli Halk Hareketi Partisi’nin (PPM) kurulmasına neden olmuştur. Bu parti, İssaların savunduğu bir örgüt olarak kendini tanıtmıştır. Fransa, İssaların, Cibuti’nin Somali’ye ilhakını destekler bir pozisyon sergilerken, Anfarlar da İssalara karşı Fransa’yı desteklemişlerdir. Bu durum, Afarların İssalara karşı Fransız gücünü kullanma ihtiyacını doğurmuştur. 1963 yılında bölge meclisi, seçim

¹⁰ Mohamed Kadamy, ‘Djibouti: between war and peace’, *Review of African Political Economy*, Vol. 23, no. 70 (dec, 1996) (pp. 511-521), p. 511.

¹¹ Kassim Shehim and James Searing, “Djibouti and the Question of Afar Nationalism”, *African Affairs*, Vol: 79, No: 315 (1980) (pp. 209-226), p. 18.

¹² Kassim Shehim and James Searing, p. 212.

bölgelerini İssa'nın daha az temsil edileceği bir şekilde yeniden düzenlemiştir.¹³ Thompson,¹⁴ bu gelişme üzerinden, Fransa-Afar ittifakını, daha önce göz ardı edilen bir halkın siyasi nüfuz kazanmasının mümkün olduğunu vurgulamaktadır. Shilling de daha önce göz ardı edilen Afarların Fransa'nın çıkarları doğrultusunda yeniden önemli bir grup haline getirilerek, mecliste yeniden çoğunluk sağlayacak bir tertibe başvurulmuştur. Cibuti Somali çoğunluğuna rağmen meclisteki koltuk sayısı 18'den 14'e düşürülmüş kırsal Afarlı vekillerin meclisteki sayısı 5'ten 11'e çıkarılmıştır. Bu tertibin amacı, Afarların mecliste çoğunluk teşkil etmelerini sağlamaktır.¹⁵

Daha önce de belirtildiği gibi, Somali'nin bağımsızlığının ve Fransızların bu duruma tepkisinin ardından, Afar ve İssa arasındaki uyuşmazlık, bir rekabet olmadan çıkarak öfke birikimine yol açar hale gelmiştir. Daha da kötüsü, 1967 referandumu, 1958'deki referandum gibi Fransızlar ve Afar tarafından kontrol edilmiş olup, Ali Arife isimli bir Afar valisinin adaylığı ile koloninin değiştirilen yeni adı "Afar ve İssa Fransız Ülkesi" olarak belirlenerek, bu iki kesim arasındaki düşmanlığı kızıştırmıştır.¹⁶ Bu tertip aslında sömürgeci Fransa'nın "böl-yönet" politikasından başka bir şey değildir.

Şaşırtıcı bir şekilde, dekolonizasyon projesi güçlendikçe, Fransa ittifakı Afar'dan İssa'ya kaymıştır. Bunun sonucunda, İssa etnik grubunun bağımsızlık çabalarında öncü rakip konumu, ülkenin dekolonizasyon sürecinin Fransızlarla müzakere edilmesinde olumsuz rol oynamasına olanak sağlamıştır. Afar etnik grubu temsilcileri müzakereleri boykot etmişlerdir. Keza Fransızlar, İssaların onlara hükmetme arzusunu yerine getirme hususunda istekli olmuştur. İttifaktaki bu hızlı ve radikal bir değişimle ilgili iki görüş vardır. İlk olarak, Fransa, İssaların bölgedeki etkisini görünce onu desteklemek zorunda kalmıştır. İkincisi, Soğuk Savaş'ın mantığıyla ilişkilidir. Nitekim Etiyopya Hükûmeti, Sovyetler Birliği tarafından desteklenirken; Somali, Batı destekli bir ülke olarak tanınıyordu. Sonuç olarak, Soğuk Savaş jeopolitiği ve Fransızların Cibuti'nin elden çıkmasını istememesi, Afarlar ve İssalar arasındaki düşmanlığın kök salmasına neden olan ana unsurlardır.¹⁷

¹³ John Drysdale, "The Problem of French Somaliland", *Africa Report*, Vol: 11, Issue: 8, (1966), (pp 10-17). p. 15.

¹⁴ Virginia Thompson and Richard Adloff, p. 169.

¹⁵ Nancy A. Shilling, "Problems of Political Development in a Ministate: The French Territory of the Afars and the Issas", *Journal of Developing Areas*, Vol: 7, No: 4, (jul.,1973) (pp. 613-634), p. 620.

¹⁶ Shilling, p. 613.

¹⁷ Mohamed Kadamy, p. 515.

1977’de bağımsızlığını izleyen bir yıl içinde, İssaların üstünlüğünü sağlayan siyasi sistem, Cibuti’nin Afar ve İssa bölgeleri şeklindeki fiili bölünmesine yol açmıştır. Afar’ın memnuniyetsizliği, 1992 yılında FRUD’nin (Birlik ve Demokrasinin Restorasyonu Cephesi) kurulmasıyla ve sonrasında yer yer silahlı olaylara neden olacak derecede tehditkâr hale gelmiştir. Hassan Gouled Aptidon’un kazandığı 1993 başkanlık seçimleri, belirgin bir şekilde yaygın muhalefet boykotları ve hile haberleri ile sorgulanır hale gelmiştir.¹⁸ Cibuti’deki etnik çatışmanın özelliği, Afar ve İssa arasındaki çoğunluk-azınlık tartışmalarından kaynaklanmıştır. Bu karşılıklı iddialar fiili olarak sayısal eşitsizliğe rağmen temsilde eşitliğin sağlanması yönündeki durumdan ileri gelmiştir.¹⁹ 1990’ların ikinci yarısında, FRUD ana etnik grup olan İssa ile karşı karşıya gelmiş ve hükûmet, Afar isyancılarına saldırı operasyonları başlatmak zorunda kalmıştır. Sonuç olarak FRUD, Afarların ve jeopolitik çıkarları olan diğer yabancı oluşumların desteğini kazanma konusunda başarılı olmuştur. İssa ve Afar arasındaki siyasi uyumsuzluklar, bu veya diğer şekilde sürekli çatışma doğurur şekilde devam etmiş ve kalıcı bir çözüm sağlanamamıştır. Bu, yalnızca iki etnik grup arasındaki anlaşmazlıkların niteliği ile sınırlı değildir. Burada çıkarlara dayalı sıkı pazarlıklar, menfaat çatışmaları, dış aktörlerin müdahalesi vs. faktörlerin etkisiyle yasal bir çözüm yolunun bulunamaması dikkat çekmektedir. Ne yazık ki, başta komşu hükûmetler olmak üzere diğer aktörlerin yokluğu, tereddüdü veya şeffaflık eksikliği, iki grubu her alanda eşitlik konusunda ısrarcı kılmaya devam etmektedir.²⁰ FRUD’in, İssa elitlerinin hegemonik gücü tarafından Afar’ın kabul edilmediği iddiası, bu örgütü ayakta tutan temel söylem olarak kabul edilebilir.²¹

1.2. Somali Toplumunu

1.2.1. Somali (Somaalida)

Somali, Büyük Somali’den Kuşitik halklarının bir parçası olan bir etnik gruptur. Afro-Asyatik (önceden Hamito - Semitik) ailesinin Kuşitik koluna ait olan Somali dili, Somalililerin büyük çoğunluğu tarafından konuşulmaktadır. Somali nüfusunun

¹⁸ Shilling, p. 630.

¹⁹ Muauz Gidey Alemu, “A Critical Analysis of Issa-Afar Violence and the Imperative for its transformation in Post-1991 Ethiopia”, *Journal of Developing Societies* Vol: 33, No: 3 (2017) (pp. 1-18), p. 11.

²⁰ Joshua Hamilton, *History of Djibouti, Political Governance: Environmental Study*, Lulu.com, 2017, p. 45.

²¹ Muauz Gidey Alemu, p.8.

çoğunluğunu Sünni Müslümanlar oluşturmaktadır.²² Etnik Somali nüfusunun 28 ila 30 milyon arasında olduğu tahmin edilmektedir. Nüfusun çoğunluğu Somali (yaklaşık 18 milyon), Etiyopya (8,5 milyon), Kenya (2.4-3 milyon) ve Cibuti’de (534.000) yaşamaktadır. Somali diasporaları, diğer yerlerin yanı sıra Orta Doğu, Kuzey Amerika, Batı Avrupa, Afrika Büyük Göller bölgesi, Güney Afrika ve Okyanusya’dadır.²³

Somaliland bölgenin en eski yerleşim yerlerinden biri olarak bilinmektedir. Burada 5000 yıl (tahmini) öncesine dayanan antik kaya resimleri keşfedilmiştir. Bu resimlerde ilk yaşam tasvirleri yer almaktadır. Laas Geel kompleksi bunların en bilinenidir. Burada, Afrika kıtasındaki en eski kaya sanatı örneklerinin yanı sıra birkaç pastoralist hayvan ve insan çizimi de bulunmaktadır. At üzerindeki bir adam tasvirinin, kuzeydoğu Dhambalin bölgesi gibi diğer bölgelerde bilinen en eski atlı avcı tasvirlerinden biri olduğu söylenmektedir. Kaya resimlerinin birçoğunun altında yazıtlar yer almaktadır, ancak bu tür antik yazıların hala arkeologlar tarafından incelenmesi gerekmektedir.²⁴ Doian ve Hargeisan toplulukları, buraya Taş Devri sırasında gelmiştir. Somaliland’da MÖ 4. bin yıla uzanan mezarlıklar, Afrika Boynuzu’ndaki defin ritüellerinin en eski kanıtlarına ilişkin bilgi sunmaktadır.²⁵ Buradaki Jalelo sahasında bulunan taş aletlerin, Doğu ve Batı arasındaki yontma taş devri evrenselliğinin kanıtlanmasında en önemli materyallerdir.

Antik Çağ’da, Somali halkının ecdadı, Afrika Boynuzu’nun Antik dünyasının geri kalanıyla olan ticaret ağında kilit bir konumda olmuştur. Somali denizci ve tüccarları, Eski Mısırlıların, Fenikelilerin, Mikenlilerin ve Babillilerin paha biçilmez olarak gördükleri buhur, mür ve baharatların başlıca sağlayıcılarıydı. Çoğu araştırmacıya göre, Antik Punt Ülkesi ve yerli sakinleri, Somali halkının etnik kökeninin şekillenmesinde rol oynamıştır. Firavun Sahure ve Kraliçe Hatşepsut’un saltanatları döneminde, Antik Puntitler, Firavun Mısırı ile yakın bağları olan bir halktı. Piramitler,

²² I. M. Lewis, *A Pastoral Democracy: a Study of Pastoralism and Politics Among the Northern Somali of the Horn of Africa*, Lit Verlag Münster, 1999, p. 13.

²³ Data query, <https://population.un.org/wpp/dataquery/>.

²⁴ Grotto Galleries show early Somali life, <https://www.dawn.com/news/623959/grotto-galleries-show-early-somali-life/>.

²⁵ Demelash Zenebe Woldu, *Exploring Language Uses and Policy Processes in Karat Town of Konso Woreda, Ethiopia*, (A thesis submitted for the degree of Doctor of Philosophy in Education at the School of Education and Lifelong Learning), University of East Anglia, 2018. p. 65.

tapınaklar ve antik yontma taş evlerin bu döneme uzandıkları iddia edilmektedir ve bunlar Somaliland'ın her yerinde görülebilmektedirler.²⁶

Automoli veya eski Somalilerin soyundan gelmiş olmaları muhtemel olan Makrobia, klasik çağda günümüzdeki Cibuti'nin, Somali'nin ve Somaliland'ın çoğuna hâkim olan devasa bir kabile monarşisi inşa etmiştir. Uzun ömürleri ve refahları ile tanınan bu kişiler aynı zamanda “dünyanın en uzun boylu ve en yakışıklı adamları” olarak da bilinmekteydi. Makrobia denizde yaşayan göçebe bir halktı. Pers İmparatoru II. Kambises, Mısır'ı fethettikten sonra Makrobia'ya elçiler göndermiş ve Herodot'un anlatısına göre Makrobia kralını boyun eğmeye razı etmek için ona hediyeler vermiştir. Persler Makrobia kralına “ipsiz bir yayı gemesi için meydan okuduğunda, boyu ve güzelliği nedeniyle seçilmiş olan Makrobia kralı, bunun yerine, Makrobia'nın onların ülkesini hiç işgal etmemiş olduğu için şans yıldızlarına teşekkür etmelerini onlardan isteyerek karşılık vermiştir.”²⁷ Makrobia bölgeyi yönetmiş ve etkileyici mimarileri ve düşmanlarını kontrol altında tutmak için kullandıkları altın madenleriyle meşhurdur. Makrobia'nın düşüşünden sonra, Somali'nin içinde, Opone ve Essina gibi çeşitli antik şehir devletleri, bol gelirli Hint-Greko-Romen ticareti için Sabalılar, Parthialılar ve Aksumlularla kıyasıya rekabet içerisinde zenginleşmiştir. Mekke'den gelen ilk Müslümanlar, ilk hicret sırasında zulümden kaçmış ve Mekke'ye doğru olan kiblede önce Mescid-i Kibleteyn'i kurarak bölgede İslam'ı tanıtmışlardır.²⁸ Bilindiği üzere Afrika'daki en eski cami, Zeyla'da bulunan ve tarihi 7. yüzyıla uzanan iki mihraplı Mescid-i Kibleteyn'dir. Sonraki birkaç yüzyıl boyunca Somalilerin Somalili Müslüman alimler aracılığıyla tedricen barışçıl bir şekilde din değiştirmesi nedeniyle, Berbera, Zeyla, Barawa ve Hafun (Berberi medeniyetinin bir parçası) ve İslami Mogadişu (Berberi medeniyetinin bir parçası) dahil olmak üzere tarihi şehir devletleri ortaya çıkmıştır. Doğu Afrika altın ticaretindeki rolü nedeniyle Mogadişu, İslam şehri olarak tanınmıştır.²⁹

İfat Sultanlığı, hali hazırdaki doğu Etiyopya, Cibuti ve Somaliland'ı kapsamakta ve Walaşma hanedanı tarafından Zeyla'daki merkezinden yönetilmekteydi. Tarihçi el-

²⁶ Brian Peckham, *Phoenicia: episodes and anecdotes from the ancient Mediterranean*, Eisenbrauns, 2014, p.199.

²⁷ Ancient Empires of Sub-Saharan Africa, <https://www.worldatlas.com/articles/ancient-empires-of-sub-saharan-africa.html>.

²⁸ Peter Vine and Paula Casey-Vine, *Oman in History*, Immel pub, 1995, p. 324.

²⁹ William Thomas and Wilson Morgan, *East Africa: Its Peoples and Resources*, Oxford University Press, 1972, p. 18.

Umari'nin yazılarında İfat, Kızıldeniz kıyısında, yolculuk süresi 15 ila 20 gün olan bir şehirdi. O zaman, 15.000 atlı süvariden ve 20.000 piyadeden oluşan bir orduya sahipti. Al-Umari, İfat'ın ayrıca yedi “ana şehir”e sahip olduğunu da vurgulamaktadır: Belqulzar, Kuljura, Shimi, Shewa, Adal, Jamme ve Laboo (ve diğer yerler). Orta Çağ boyunca bölgesel ticarete bir dizi güçlü Somali devleti egemen olmuştur. Bunlar arasında, hidrolik mühendisliği ve kale yapımında başarılı olan Ajuran Sultanlığı, Ahmed ibn İbrahim el-Ghazi'nin (Ahmed Gurey) Adal'ın Etiyopya'yı fethi sırasında kıtada top savaşını kullanan ilk komutan olduğu Adal Sultanlığı ve askeri hakimiyeti Umman valilerini Tchertcher'in kuzeyine gitmeye zorlayan Geledi Sultanlığı vardı. Afrika Boynuzu'nun diğer kısımları, kendi zamanlarında çok sayıda höyük inşa eden Harla halkına ev sahipliği yapmıştır. Somalililerin ataları (“proto-Somali”) bu duvar ustaları arasında olmuş olabilir.³⁰

18. ve 19. yüzyıllarda Afrika Boynuzu'nun en önemli limanı Berbera idi. Berbera'nın bazı Arap Yarımadası limanlarıyla uzun süredir devam eden ticari bağları vardı. Somali ve Etiyopya'nın iç kesimleri, ülke ihracatının çoğunluğunun oradan geldiği Berbera ile olan ticarete ciddi şekilde bağımlıydı. 1833 ticaret sezonunda liman şehrinin nüfusu yaklaşık 70.000 kişiye yükselmişti ve tek bir günde, iç kesimden yük taşıyan 6.000'den fazla deve gelmekteydi. İç kesimden gelen emtia söz konusu olduğunda, Berbera, hayvanlardan buhura, müre, akasya zamkına, safrana, kuştüyüne, sade yağa, deriye, altına ve fildişine kadar her şeyin bulunduğu bir pazardı.³¹ 1856'da yayınlanan bir ticaret dergisinde Berbera, “dünyanın en serbest limanı ve tüm Arap Körfezi'ndeki en önemli ticaret yeri” olarak tanımlanmıştır.

“Bu kıyıda tek önemli liman Feyla [Zeyla] ve Berbera'dır; önceki Mocha'ya bağlı bir Arap kolonisidir, ancak Berbera herhangi bir yabancı güçten bağımsızdır. Burası dünyanın en serbest limanı ve tüm Arap Körfezi'ndeki en önemli ticaret yeridir. Kasım ayının başından nisan ayının sonuna kadar, Berbera'da büyük bir panayır toplanır ve bir seferde 6.000 deveden oluşan kervanlar, kahve, sakız, fildişi, hayvan derisi, deri, tahıl, sığır ve bu bölgelerde fermente içeceklerin alternatifi olan ekşi süt ile yüklük olarak iç kesimden gelir; ayrıca oraya Aden pazarı için çok sayıda sığır getirilir.”³²

³⁰ G. W. B. Huntingford, “The Glorious Victories of Amda Seyon, King of Ethiopia”, *Bulletin Of The School of Oriental and African Studies*, Vol: 29 ,No: 3, (october 1966) (pp. 600 – 611), p. 600.

³¹ Robert Montgomery Martin, *The Colonial Magazine and Commercial-maritime Journal*, California University, vol 2. (jul 2009). p. 22.

³² Freeman Hunt, Thomas Prentice Kettell, Issaac Smith Homans, William B. Dana, *The Merchants' Magazine and Commercial Review*, New York, Vol: 34, (1856). p. 665.

Daha önce, Habar Awal'ın tüccarı Reer Ahmed Nur ve Reer Yunis Nuh alt klanları, Berbera Limanı'nın kontrolü için savaşıyorlardı.³³

Somalili tüccar Haji Sharmarke Ali Saleh, toplar ve Somali tüfekçileri ile silahlanmış olarak, 1841'de Zeyla'nın Arap kralını görevden almış ve hapsedmiş, ardından Zeyla'yı ve ona bağlı olan yerleri mutlak güçle yönetmiştir. İlk başta, şehir Sharmarke'nin yönetiminden etkilenmemiş, ancak o, bir gözü Harar ve Ogaden üzerinde olarak hızla bölgesel ticareti kontrol etme teşebbüsünde bulunmuştur. Bir miktar fitilli tüfekli adam, yakında bulunan Berbera şehrinin kontrolünü o sırada savaşta olan Somali yetkili makamlarından almak için gönderilmiştir. Sharmarke'nin güç sahibi olduğu yer sadece sahil değildi; Habeşistan ve Somali'nin tamamında müttefikleri vardı. Shewa Sultanları onun bölgedeki birçok müttefiklerinden biriydi. Sharmarke, Sahle Selassie'nin oğlunu, Sharmarke'nin adamlarından birini tutuklamış olan Harar Emiri II. Ebu Bekir ibn Abd al-Munan ile arasında cereyan eden bir çatışma sırasında Shewa'da yaşamakta olan yaklaşık 300 Harar sakinini iki yıl boyunca hapsedmeye ikna etmiştir.³⁴

19. yüzyılın sonlarındaki Berlin Konferansı'ndan sonra, Avrupa imparatorlukları Afrika Boynuzu'na askeri gemiler gönderdi. Somali'nin Derviş komutanları Muhammed Abdullah Hassan ve Sultan Nur Ahmed Aman Afrika Boynuzu'nun her yerinden Somali savaşçıları toplayarak dünyanın en uzun süreli sömürgecilik karşıtı çatışmalarından birini başlatmışlardır. Başkonsolos James Hayes Sadler'e göre, 21 yıl süren Derviş ayaklanmasını başlatan olayın haberi, Habr Yunus'lu Sultan Nur tarafından yayılmış veya uydurulmuştur. 1899'da Berbera'daki Fransız Katolik Misyonu, misyon tarafından Hristiyanlığa döndürülmüş olan bir grup Somalili genci kabul etmiştir. Sultan Nur'un bu olayı gördüğü veya işittiği kesin olmamakla birlikte, onun Haziran 1899'da bu konuda söylentiler yaydığı ve sonunda Somali Dervişleri olarak bilinen dini bir ayaklanmayı ateşlediği, bir gerçektir. İngiliz emperyalizmi, Derviş hareketi tarafından engellendikten sonra dört kez geri çekilmek zorunda kalmıştır.³⁵ Osmanlı ve Alman İmparatorlukları, Derviş hareketini İngilizleri mağlup ettikten sonra desteklemiştir. Almanlar, Türkler tarafından emir olarak atanan herhangi bir Derviş bölgesini tanıma vaadinde bulunmuştur. Türkler ayrıca Somali'nin Hassan Emirini de tayin etmiştir.

³³ I. M. Lewis, *A Modern History of Somalia: Nation and State in the Horn of Africa*, Ohio University Press, Jan 2003, p. 35.

³⁴ F. Richard Burton, *First footsteps in to Africa*, creative media partners, (july 2011), p. 16.

³⁵ David H. Shinn and Thomas P. Ofcansky, *Historical Dictionary of Ethiopia*, Scarecrow Press, 2004, p. 405.

İngilizlerle çeyrek yüzyıl savaştıktan sonra Dervişler en sonunda 1920’de İngilizler Derviş başkenti Taleh’i bombalamak için savaş uçakları kullandığında mağlup edilmiştir. Bu bombardıman sonucunda Eski Derviş bölgeleri İngiliz himayesine girmiştir.³⁶

Majeerteen Sultanlığı 1800’lerin başında kurulmuştur. Daha sonra, iyi bir yönetici olan Boqor olarak adlandırılan Kral Osman Mahamuud’un saltanatı sırasında iyice tanınır hale gelmiştir. 1800’lerin sonları ve 1900’lerin başlarında, onun krallığı Bari Karkaar, Nugaal ve orta Somali’nin büyük bir kısmına hükmetmiştir. Majeerteen Sultanlığı gelişmiş bir ticaret ağına sahipti. O, diğer ülkelerle antlaşmalar imzalamış ve yerel üzerinde güçlü bir otorite uygulamıştır. Majeerteen Sultanlığı’ndan Boqor (Kral) Osman Mahamuud ve kuzeni Yusuf Ali Kenadid, 1878’de Hobyo Sultanlığı’nı kurduğunda, Majeerteen Sultanlığı çöküşün eşiğindedi. Kenadid’in ilk hedefi, sınırın hemen ötesindeki kuzeni Mahamuud’un Majeerteen Sultanlığı’nı fethetmek idi. Bu girişim başarısızlıkla sonuçlanmış ve bunun sonucunda Yemen’e sürgüne gönderilmiştir.³⁷ Sultan Yusuf Ali Kenadid, 1888’in sonlarında İtalyan hükûmetiyle bir antlaşma imzalayarak kendi Hobyo Sultanlığı’nı İtalya’nın himayesine sokmuş ve böylece, burası İtalyan Somaliland olarak adlandırılmaya başlanmıştır. Ertesi yıl, Boqor Osman Mahamuud aynısını kendi Majeerteen Sultanlığı için yapacaktı. Aynı zamanda, her iki hükümdar da kendi bölgelerinin bağımsızlığını sağlayacak antlaşmalar müzakere ederek Avrupa emperyal güçlerinin birbirine karşı hedeflerinden yararlanmayı planlamıştır.³⁸ İtalyanlar kendi çıkarları doğrultusunda bu ülkelere ilgi duyarken, Süveyş Kanalı’nın ve Aden Körfezi’nin stratejik önemi onları Bosaso Limanı’na çekmiştir. Her pakt, İtalya’nın saltanatların idarelerine karışmayacak olmasını şart koşmuştur. Sultanlar, İtalyan silahları ve bir yıllık ödeme karşılığında çok az izlemeye ve ekonomik tavizlere razı olmuşlardır. İtalyanlar ayrıca sultanlıkların ve kendilerinin bölgedeki çıkarlarını geliştirmek için birkaç diplomat göndermeye de söz vermişlerdir. Bundan sonra, Vincenzo Filonardi, imtiyazlı bir şirket aracılığıyla bu yeni himaye altındaki devletleri kontrol etmiştir. 5 Mayıs 1894’te bir İngiliz-İtalyan sınır protokolü müzakere edilmiş ve 1906’da Cavalier Pestalozza ve General Swaine, Baran’ın Majeerteen Sultanlığı tarafından yönetimini tanıma konusunda anlaşmışlardır. Her iki krallık da 20.

³⁶ Helen Chapin Metz, *Somalia: a country study*, 4th edition, 1993, p.10.

³⁷ Kidane Mengisteab, *Horn of Africa*, *Horn of Africa Journal*, vol:15, issue: 4, p. 130.

³⁸ Abdissalam M. Issa-Salwe, *The Collapse of the Somali State: The Impact of the Colonial Legacy*, Haan Publishing, 1996, p. 35.

yüzyıl başlarında, İtalyan sömürge gücü tedricen Kuzey Somali içlerine genişletildiği sırada ilhak edilmiştir. Kuzeydeki saltanatlar ise güneydeki saltanatlarda olduğu gibi doğrudan İtalyanlar tarafından yönetilmemiştir.³⁹

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Birleşik Krallık, İngiliz Somaliland ve İtalyan Somaliland üzerindeki hami statüsünü korumuştur. İtalyan Somaliland'a, 1945'teki Potsdam Konferansı sırasında BM tarafından vasilik verilmiştir, fakat yalnızca sıkı gözetim altında ve ilk olarak Somali Mahmud Harbi (Fransız Somaliland'ın birleşik bir Somali devletine katılması için savaştan Somalili politikacı) tarafından önerilen koşulla, SYL ve Hizbia Digil Mirifle Somali (HDMS) ve Somali National League (SNL) gibi gelişmekte olan diğer Somali siyasi partileri, Somali'nin sonraki 10 yıl içinde bağımsız olacağını düşünmüşlerdir. İngiltere, İngiliz Somaliland'ı 1960'a kadar himaye altında bir devlet olarak yönetmiştir.⁴⁰

Vasilik kuralları, İtalya bölgeyi BM mandası altında tutarken, Somalilerin siyasi eğitim ve özyönetim deneyimi almalarına izin verdi. Bütün bunlar, bağımsız Somali Cumhuriyeti'nin bir parçası olacak olan İngiliz Somaliland için geçerli değildi.⁴¹ İngiliz sömürge yetkililerinin 1950'lerde farklı idari gelişme projeleri aracılığıyla geçmişteki ihmalleri telafi etme çabalarına rağmen, himaye altındaki devlet gelişmemiştir. Aralarındaki ekonomik ve siyasi büyüme farklılıklarından ötürü bu iki bölgeyi birleştirmek son derece zor olacaktı.⁴² İngilizlerin Somali topraklarını Etiyopya İmparatoru Menelik'e Somali klan yağmalamasına yardımcı karşılığında bıraktığı 1897 yılında imzaladıkları bir antlaşma uyarınca, İngilizler, Haud⁴³ ve Ogaden'i, İkinci Dünya Savaşı müttefiklerinin baskısı altında 1948 yılında Etiyopya'ya "iade etmiştir". Bu gelişme Somalilerde büyük hayal kırıklığı oluşturmuştur. Aslında, İngiliz hükûmeti Somalili göçebelerin kendi kaderlerini tayin etme hakkını koruyacak olmalarını şart koşmuş, ancak Etiyopya hızla onlar üzerinde egemenliği konusunda iddia etmiştir. 1956'da İngiltere, bırakmış olduğu Somali bölgelerini geri almak için başarısız bir girişimde bulunmuştur. Kuzey Sınır Bölgesi (NFD) halkının yeni kurulan Somali

³⁹ Kidane Mengisteab, "the Horn of Africa (global political hot spots)", *The Journal of Modern African Studies*, Volume 52, Issue 4, (dec, 2014) (pp. 678 – 679), p. 678.

⁴⁰ Aristide R. Zolberg, Astri Suhrke, Sergio Aguato, *Escape from Violence: Conflict and the Refugee Crisis in the Developing World*, Oxford University Press, 1992, p. 107.

⁴¹ Somalia, <http://countrystudies.us/somalia/>.

⁴² David D. Laitin, *Politics, Language, and Thought: The Somali Experience*, University Of Chicago Press, 1977, p.74.

⁴³ 1884 ve 1886'da İngilizlerin Somalilerle yaptığı antlaşmalar tarafından muhtemelen "korunan" önemli bir Somali otlak alanı.

Cumhuriyeti'ne katılmak istediğini gösteren bağlayıcı olmayan bir halk oylamasına rağmen, İngiltere bölgenin yönetimini Kenyalı milliyetçilere devretmiştir.⁴⁴

1.2.2. Büyük Somali'de İslam'ın Kökleri

Hicretten kısa süre sonra İslam dini Arap Yarımadası'ndan Afrika Boynuzu'na yayılmaya başlamıştır. Al-Yakubi'ye göre Müslümanlar, daha 9. yüzyılda güney Somali kıyılarında yaşıyordu. Onun açıklamalarından hareketle, başkenti Zeyla olan Adal Sultanlığı'nın 9. veya 10. yüzyılda kurulduğu varsayılabilir. I. M. Lewis'e göre Somalili Araplar veya Araplaştırılmış Somaliler, başkentin güneyindeki Benadir bölgesinde Mogadişu Sultanlığının yaptığı gibi, ülke siyasetini kontrol altına almışlardır. Kurulmalarından itibaren İfat, Adal ve Derviş Sultanlıkları hem Habeşistan ile hem de Avrupalı sömürgeci güçlere defalarca savaş başlatmıştır.⁴⁵

Mekke'nin Müslümanlığı kabul etmeyen hükümler aileleri, dinin yayılmaya başladığı ilk yıllarda Müslümanlara işkence ve baskı uyguluyorlardı. Bildirildiğine göre, insanlar kendi ailelerinin üyelerine bile kötü davranıyorlardı. Yeni Müslümanların çoğu zayıf ve yoksuldu, içinde buldukları acı ve yokluklara dayanacak güçleri yoktu. Hz. Muhammed, aralarında kendi kızlarından biri de dahil, yaklaşık 80 kişilik bir grubu yeni dinlerini korumak için Etiyopya (Habeşistan)'a gönderilmiştir. Bu olay, tarihte "hicret" olarak adlandırılmıştır.⁴⁶ Genellikle "Necaşi" olarak anılan Habeş Kralı Asoka, adil, güvenilir bir lider, dindar bir Hristiyan olarak biliniyordu. Hz. Muhammed, eğer halkı Meryem oğlu İsa'nın peygamber olarak kabul edildiği bir ülkeye giderse, iyi muamele göreceklarını düşünüyordu. Peygamberin kuzeni Cafer Bin Ebu Talib, kralın sorularını dürüst bir şekilde yanıtladıktan sonra, "İsa'ya olan inancımız, peygamberimizin bize onun hakkında anlattıklarına dayanır" demiştir. Kral bunu duyduğunda, İsa'nın bu tanımının kendisinin inandığı şeyle aynı olduğunu söylemiştir.⁴⁷

Somali toplumunun tamamına yakını Sünni Müslüman'dır. Müslümanlar Somali toplumunu 1400 yıldan fazla bir süre hükmetmişlerdir. Somalililerin çoğu Hristiyan veya yerli inançların uygulayıcısı olan yakın komşularından farklılığı, en önemli ayırıştırıcı sağı İslam'dır. İslam'ın Somali uygarlığına asimilasyonu, Eş'ari teolojisine,

⁴⁴ Federal Research Division, *Somalia A Country Study*, Kessinger Publishing, 2004, p. 38.

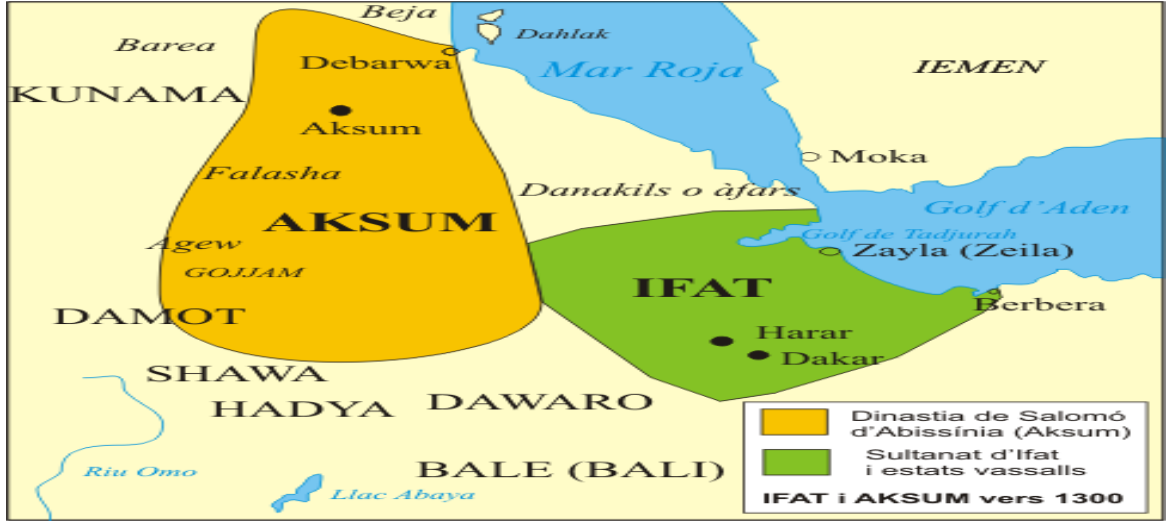
⁴⁵ Feysal Moallin A. Dahir, *History of Greater Somalia: Tariikhda Shanta Somaliyeed*, Alexandria, (2019). p. 4.

⁴⁶ Feysal Moallin A. Dahir, p. 4.

⁴⁷ Feysal Moallin A. Dahir, p. 6.

Şafii ve Sufi geleneklerine dayanmaktadır. Bölgenin yönetimi birkaç hanedan tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu hanedanlardan biri Ömer Walaşma tarafından kurulan Walaşma hanedanıdır (1258-1415). Walaşma hanedanı, Afrika Boynuzu'nda bir Orta Çağ Müslüman hanedanıydı. O, günümüzde Doğu Etiyopya'nın Ogaden, Cibuti ve Kuzeybatı Somali olan kısmında İfat Sultanlığını yönetmiştir.⁴⁸

Şekil 1: 1922'de İFAT ve AKSUM.

Bir başka etkin devlet İmam Ahmed ibn İbrahim el-Gazi (Ahmed Gurey)'nin Adal Sultanlığı olarak bilinmektedir. O, 1506'da Zeyla Adal Sultanlığı'nda doğmuş ve 21/02/1543'te Portekiz'in Habeşistan Seferi'ne karşı savaşırken hayatını kaybetmiştir.⁴⁹ Derviş- Seyid Muhamed Abdullah Hassan (1889-1926)'in kurmuş olduğu Derviş Devleti'dir. Devletin kurucusu, Seyid Muhammed Abdullah Hassan, 7 Nisan 1856'da Buuhoodle, Sa'Madeeq Vadisi'nde doğmuş ve 21 Aralık 1920'de vefat etmiştir.⁵⁰

1.2.3. Klan, Aile ve Sosyal Kültürler

Somaliler etnik olarak Kuşitik'tir, ancak onların soy gelenekleri orijinlerini Büyük Somali'nin her tarafında İslam'ın tanıtılmasıyla bağlantılı olan bazı atalara kadar götürür. Tek bir kabilenin üyeleri olmanın yanı sıra, Somali toplumu ve siyasetinde

⁴⁸ Mohammed Hassen Hinika, "the Genealogy and Ethnic Identity of Ahmed Ibn Ibrahim Al-Gazi (Gragh) of Ethiopia: A Historiographical Reappraisal", *East African Journal of Social Sciences and Humanities*, Vol: 2, Issue: 2 (2017) (pp. 21-40), p. 25.

⁴⁹ B. G. Martin, *Muslim Brotherhoods in 19th-century Africa*, Cambridge University Press, 2003, p. 48.

⁵⁰ Feysal Moallin A. Dahir, p. 9.

hayati önem taşıyan akrabalık birimleri olan çok sayıda klana bölünmüşlerdir.⁵¹ Klan aileleri, hepsi aynı klan içinde var olan alt klanlar, büyük soylar ve diyet ödeyen akrabalık gruplarıyla, babasoyludur. Qabiil, qolo, jilib ve reer gibi soy sözcükleri, bir türün genetik yapısı içindeki çeşitli segmentasyon derecelerini belirtmek için sıklıkla kullanılır. Klan, en uzak şekilde bağlantılı olan akrabalık düzeyidir. Bir klan şef veya sultan tarafından yönetilir ve karasal mülklere sahiptir. Birincil soylar, doğrudan klanlardan tevarüs edilen meşru olarak atanmış bir lideri olmayan dış evlenmeli siyasi gruplaşmalardır.

Bir bireyin genellikle ait olduğunu belirttiği segmentasyon seviyesini içerirler ve kurucu atalarının altı ila on nesil arasında olduğu tahmin edilir. Beş büyük klan ailesi, geleneksel göçebe pastoralist İsaac, Darod, Hawiye, Dir ve yerleşik agropastoralist Rahanweyn'dir. Küçük Somali klanları Benadiri'yi içerir.⁵² Dir, Hawiye, Gardere (Gaalje'el, Degodia, Garre) ve Ajuran klanlarının kökenleri Dir'den bir kadınla evlendiği ve böylece Samaale ana köküyle anaerkil bağlar kurduğu iddia edilen ata Samaale Şeyh Darod'a derinlere gitmektedir. Darod'lar, 10. veya 11. yüzyıllarda Arap Yarımadası'ndan daha sonraki bir tarihte gelen Akil bin Ebî Tâlib yoluyla Ben-i Haşim soyundan orijinleri olduğu söylenen Abdirahman bin İsmâ'il el-Jabarti (Şeyh Darod) yoluyla ayrı baba soylu nesil geleneklerine sahiptir ve İsaac klanı, baba soylu nesili, İslami lider Şeyh İsaac bin Ahmed el-Haşimi'ye (Şeyh İsaac) kadar götürür, ancak çağdaş genetik araştırmalar, bu klanların hiçbirinin herhangi bir belirgin Arap soyuna sahip olmadığını göstermektedir.⁵³ Rahanweyn veya Sab'lar, soylarını ata Sab'a kadar götürürler. Hem Samaale hem de Sab'in, nihayetinde Arap Yarımadası'ndan kaynaklanan ortak bir soydan gelmiş olduğu düşünülmektedir. Kıyıya yerleşen seçkin Arap atalardan gelen bu nesil gelenekleri, eski Arap belgelerine ve kuzey sözel folkloruna dayanmasına rağmen, tartışmalıdır. Somali klanlarının kapsamlı bir soyağacı; ayrıntılı aile ağaçları ve tarihsel arka plan bilgisi sağlayan Abbink'te (2009) bulunabilir. Darod, Dir ve İsaac büyük klanlarının kurucularının mezarları ile Hawiye'nin Abgaal

⁵¹ I. M. Lewis, *Pastoral Democracy: a Study of Pastoralism and Politics Among the Northern Somali of the Horn of Africa*, Lit Verlag Münster, 1999, p. 11.

⁵² I. M. Lewis, p. 11.

⁵³ Mohamed Diriye Abdullahi, *Culture and Customs of Somalia*, Greenwood Publishing Group, 2001, p.8-10.

alt klanının hepsi kuzey Somali'de bulunmaktadır. Gelenek, bu genel alanı Somali halkının bir ata anavatanı olarak kabul etmektedir.⁵⁴

Yıllar boyunca, İssa ailesi, bir kral (Ugaas olarak adlandırılmaktadır) ve sayısız sultan da dahil olmak üzere çok sayıda seçkin Somalili erkek ve kadın üretmiştir. Avrupalı sömürgeci güçler 19. yüzyılın sonlarında Cibuti, Somaliland ve Etiyopya'nın siyasi dinamiklerini değiştirene kadar, bu yerleşim bölgelerine Kuzeyli Dir (İssa ve Gadabuursi) klanları hükümran olmuştur.⁵⁵

14. yüzyılda, İfat Sultanlığı, "Dir Hit" Meeshii Dir Dhabah olarak bilinen savaşlarda Oromo halkına karşı savaşmıştır. İssa, 1935/36 Etiyopya işgali sırasında İtalyanların yanında savaşmış ve hizmetleri sonucunda silah, askeri eğitim ve sığırları için zengin pazarlama imtiyazları almıştır. 20. yüzyılın ikinci yarısında Somali, Batı Somali Kurtuluş Cephesi'nin bir parçası olarak İssa'ya askeri teçhizat ve malzeme sağlamaya devam etmiştir. Bütün bunlar sayesinde İssa, Afar'ı günümüzde Shinile bölgesi olarak bilinen bölgeden kovabilmiştir.⁵⁶ 13 Ağustos 1960'ta Etiyopya ordusu, Etiyopya, Aysha'da etnik İssa Somalililere karşı bir katliam gerçekleştirmiştir. Söylenenlere göre Etiyopya ordusu, klan gerilimlerinin azaltılmasında yardımcı olmak için bölgeye konuşlanmıştır. Ancak, görgü tanıkları, Etiyopya kuvvetlerinin Somalili erkekleri başka bir alana naklettikten sonra öldürdüğünü iddia etmiştir. 1972-1973/74 kuraklık ve kıtlık krizleri gerilimleri şiddetlendirdi. Etiyopya'nın İssa ile olan 1971/72 savaşı sırasında yüzlerce İssa insanı katledilmiş ve yaklaşık 200.000 sığır ele geçirilmiştir. İssa şubesi, Batı Somali Kurtuluş Cephesi yenildikten sonra, İssa ve Gurgura Kurtuluş Cephesi takma adı altında faaliyet göstermeye devam etmiştir. EPRDF'ye katıldıktan sonra Somali'den yardım almaya devam etmiştir. 1987'de Etiyopya'nın yeni idari bölümünün bir parçası olmasıyla otonom Dire Dawa bölgesi İssa halkı için kurulmuştur. Etnik olarak, Etiyopya'nın İssa bölgeleri, EPRDF'nin orada 1991'de iktidara gelmesinden bu yana Somali bölgesinin bir parçası olmuştur.⁵⁷

Cibuti'nin İssa ve diğer Somalili sakinleri, 1960'tan beri bağımsız olan Somali ile, Fransa'nın Fransız Somali Sahili adı altında (1967'ye kadar, daha sonra, Afar'lar ve

⁵⁴ I. M. Lewis, *Blood and Bone: The Call of Kinship in Somali Society*, The Red Sea Press, (1994). p. 163.

⁵⁵ Tobias Hagmann, "Challenges of decentralisation in Ethiopia's Somali region", *Review of African Political Economy*, Vol: 32, Issue:104, (2005) (pp. 449-455), p. 452.

⁵⁶ Tobias Hagmann, p. 453.

⁵⁷ Walter S. Clarke, "The 'Esayi Dream: A Footnote to the Ogaden War", *Northeast African Studies*, Vol: 13, Issue: 1, (1991) (pp. 29-38), p. 35.

İssa'lar Fransız Bölgesi olarak) sömürgeleştirdiği Cibuti'de birleşmek istemişlerdir. Uzak ülkelerdeki çoğu insan Fransa'nın başarılı olduğunu görmek istemiştir. Bağımsızlık hareketinin kilit isimlerinden Mahamoud Harbi 29 Eylül 1960'ta suikasta uğramış ve Djama Mahamoud Boreh ve Mohamed Gahanlo isimli iki arkadaşı, Egypt Air tarafından işletilen bir uçakla Cenevre'den Kahire'ye seyahat ederken ortadan kaybolmuştur. Resmî raporlara göre, bir uçak kazasında ölmüşlerdir (gizli ordu örgütünün müdahil olduğu düşünülüyor). Cibuti 1977'de Somali'nin bağımsız bir cumhuriyet olarak dışında tarih sahnesine çıkabilmiştir.⁵⁸ Hassan Gouled Aptidon yönetiminde Cibuti, Afar azınlık çıkarlarının çok az dikkate alındığı İlerleme İçin Halk Yürüyüşüne (RPP) ait tek parti devletine dönüşmüştür. Bunun sonucunda Cibuti, 1991'den 1994'e kadar İssa'nın hâkim olduğu bir hükûmet ile FRUD'un Afar isyancıları arasında cereyan eden bir iç savaş yaşamıştır. Sonunda, daha fazla muhalefet grubu kabul edildi ve İssa iktidarda kalırken Afar hükûmete dahil olmuştur. 1999'da Hassan Gouled Aptidon'un yeğeni İsmail Omar Guelleh Cibuti'nin yöneticisi olmuştur. Bir başka Dir alt klanı olan Gadabuursi, Somaliland'ın Awdal bölgesinde savaşıyordu. 1990'ların sonlarına doğru, çatışma bazı İssaları Etiyopya'ya göç etmeye zorlamıştır. Degago/Ayisha'da bir mülteci kampı kurulmuştur. İsaac ve Gadabuursi'nin SNM'si ile savaştıktan sonra, ikinci bir İssa mülteci dalgası 1991'de sahil şehri Zeyla'dan kaçmıştır. İssa örgütü Birleşik Somali Cephesi daha önce Zeyla'yı Cibuti'ye bağlamaya çalışmıştı. Aynı yıl, Awdal dahil olmak üzere Somaliland'ın kuzeybatı bölgesi, 2019 itibarıyla tanınmayan bir ülke olarak SNM tarafından Somaliland olarak yönetildi. Somaliland'ın alt meclisi olan Temsilciler Meclisi'ndeki 82 milletvekilinden altısı 2005 yılında İssa'ya aitti. Bir hükûmet şubesi olan UDUB, 2005 seçimlerinden bu yana sadece bir üyeye sahipti ve bu üye bir İssa idi. Bu azalış, esasen İssa'nın Awdal'da artan bir şekilde Somaliland yerine Cibuti üzerine odaklandığı gerçeğine atfedilebilir. İssa, esas olarak Etiyopya'da, büyük ölçüde Oromia ve Afar bölgelerine ulaştıkları ve Dire Dawa Charter şehrinin büyük bir bölümünü oluşturdukları yerde, ayrıca, nüfusun %65'ini oluşturdukları Cibuti'de ve orada da Somaliland, Awdal'da yaşamaktadırlar. İssa, Cibuti'nin en kalabalık klanıdır. Etiyopya'nın 2008 nüfus sayımına göre, İssa, Etiyopya'nın Somali Bölgesi içindeki en büyük ikinci alt klanıdır. Afar (ya da Danakil), İssa'nın yakın batı komşularıdır ki İssa onlarla sık sık savaşımıştır. I. M. Lewis'e göre "neredeyse sürekli bir düşmanlık durumu" bulunmaktadır. İssa halkı, kendilerini onlarla

⁵⁸ Walter S. Clarke, p. 33.

akraba olarak gördükleri ve aynı kültürü ve kökeni paylaştıkları Somalili Gadabursi ile yakın temas halindedir. Güney yarım kürede Gurgura, Hawiye ve Oromo halkları vardır.⁵⁹

1.3. Afar Toplumu

1.3.1. Genel Olarak

Afrika Boynuzu'nda Afar (Afar: Qafár), Danakil, Adali ve Odali dahil olmak üzere birkaç etnik Kuşitik grup bulunmaktadır. Bu insanlar çoğunlukla Etiyopya'nın Afar Bölgesi'nde, Kuzey Cibuti'de ve Eritre'nin tüm güney bölgesinde yaşamaktadır. Afro-Asyatik ailesinin Kuşitik kolu, Afar halkı tarafından konuşulan Afar dilini kullanmaktadır. Hornerlar, atalarının anavatanları hem Kızıldeniz hem de Aden Körfezi ile sınır olan tek halktır. Afar halkı geleneksel olarak krallıklara bölünürken, her birinin başında bir sultan bulunmaktaydı. O dönemde pek çok sultanlık vardı. Onlar arasında Aussa ve Girrifo Sultanlıkları ile Dawe ve Tadjourah Sultanlıkları etkin konumdaydı. Endülüslü yazar İbn Sa'id, henüz 13. yüzyılda, onların Suakin Limanı civarında en güneyde Zeyla yakınlarında Mandeb'de yaşadıklarını yazar. İmparator Amda Seyon'un Awash Nehri ötesindeki seferi sırasında, Etiyopya belgelerinde yazıldığı gibi, İmparator Baeda Maryam'a Dobe'a'ya karşı olan seferinde yardım etmişlerdir. Afarlar, Somali ve yakınlardaki Afro-Asya dili konuşan diğer Müslüman halklarıyla birlikte, kuzey Afrika Boynuzu'nun çoğuna hükmeden tarihi Adal Sultanlığı ile bağlantılıdır. Adal lideri Ahmed ibn İbrahim al-Ghazi'nin ölümünün ardından, Oromo göçü Hararghe'deki Afar şehirlerini ele geçirmiştir. Onlar zayıf Afarları da sömürmüş ve Doğu Afrika'nın kuzey batısındaki ülkelerinin büyük bölümünü ele geçirmişlerdir.⁶⁰

1.3.2. Aussa Devletleri

Harar'ın hükümdarı, Adal kabilesinden İmam Muhammed Jasa, 1577 yılında başkentini, şimdiki Afar eyaletinde bulunan Aussa'ya nakletmiştir. Harar Emirliği yöneticileri, Etiyopya'nın geri kalanından ayrıldıktan sonra 1647'de kendi devletlerini kurmuşlardır. Daha sonra Aussa Sultanlığı'nı kuran Afar'ın Mudaito Hanedanı, 18. yüzyılda Harari imamlarını devirmişse de onların nüfuzları güney Afar Bölgesi'nde

⁵⁹ I. M. Lewis, p. 7.

⁶⁰ J. D. Fairhead and R. W. Girdler, "A discussion on the structure and evolution of the red sea and the nature of the red sea, Gulf of Aden and Ethiopia rift junction-the seismicity of the red sea, gulf of Aden and Afar triangle", *Phil. Trans. Roy. Soc. Lond.*, vol: 267, 1970, (pp. 49-74), p. 55.

devam etmiştir. Sultan'ın amblemi, sihirli özelliklere sahip olduğuna inanılan gümüş bir asaydı.⁶¹

1.3.3. Afar Kurtuluş Cephesi.

Afar Kurtuluş Cephesi, Afar Sultanı Alimirah Hanfare liderliğinde Afar halkı tarafından yapılan başarısız bir ayaklanmanın sonucu olarak 1975 yılında kurulmuştur. Kısa bir süre içinde Sultan Hanfadhe, Suudi Arabistan Krallığı'na sürgün edilmiştir. Assab (bugün Aseb olarak adlandırılır ve Eritre'de bulunur), 1990'ların başına kadar devam eden düşük seviyeli direnişe rağmen, sonradan Etiyopya'da o zamanda iktidarda bulunan komünist Derg diktatörlüğü tarafından kurulmuştur. Cibuti'deki 1991 yılı Afar İsyanı, 1980'lerde ülkede kaynaklanan benzer bir hareketten ilham almıştır. Aynı yıl, Sultan Hanfadhe, Derg'in düşmesinden sonra sürgünden dönmüştür. Afar Devrimci Demokratik Cephesi (ARDUF) Mart 1993'te kurulmuştur.⁶² 1991'de kurulan ve Mohamooda Gaas (veya Gaaz) tarafından yönetilen ARDUU (Afar Revolutionary Democratic Unity Union), Afar Ummatah Demokrasiyyoh Focca (AUDF) ve Afar Devrimci Güçleri (ARF) ile bir koalisyondan oluşmuştur. Bir siyasi parti sıfatıyla, Afar halkının hak ve menfaatlerini korumak için çalışmaktadır. ARDUF, 2012 yılında Birleşik Etiyopya Demokratik Güçleri (UEDF) ittifakına katıldıktan sonra o koalisyon içindeki muhalefet partisine katılmıştır.⁶³ Etiyopya'nın Afar bölgesi, Danakil Çölü'nün yanı sıra Eritre ve Cibuti'den oluşmaktadır. En son nüfus sayımına göre onlar, Etiyopya'nın toplam nüfusunun (2.276.867 kişi) yüzde 2,73'ünü oluşturmaktadır. Bunlardan 105.551'i metropollerde yaşamaktadır. Cibuti nüfusunun yaklaşık üçte biri, Etiyopya'nın dokuz etnik şubesinden (kililoch) biri olan Afar'dır.⁶⁴

1.3.4. Dil, Kültür ve Din.

Afar nüfusunun çoğunluğu İslam inancına sahiptir. İçinde yaşamış oldukları birçok Müslüman yönetimlerden dolayı İslam'la bağları çok eskilerden gelmektedir. Mezhep itibariyle Sünni düşünce okuluna bağlı olan Afarlar, genellikle Şafii ekolünü takip ederler. Tarikat olarak Kadiriyye ve diğer Sufi grupları Afarlar arasında yaygındır.

⁶¹ Matt Phillips and Jean-Bernard Carillet, *Ethiopia and Eritrea*, Lonely Planet, 2006, p. 301.

⁶² Kassim Shehim, "Ethiopia, Revolution, and the Question of Nationalities: The Case of the Afar", *Journal of Modern African Studies*, Vol 23 (1985) (pp. 331-348), p. 343.

⁶³ عفر تحرير جبهة, <https://www.kachaf.com/wiki.php?n=5ed8d54467717625af0de0e6>.

⁶⁴ Yasin Yasin, "Regional Dynamics of Inter-ethnic Conflicts in the Horn of Africa: An Analysis of the Afar-Somali Conflict in Ethiopia and Djibouti", Dissertation Zur Erlangung Der Grades Des Doktors Der Philosophie Der Universtät Hamburg, 2010, p. 72.

Uzak Doğu’da din, kutsal mekanlarda yağmur kurbanları, kehanet ve halk hekimliği gibi İslami ve İslam öncesi fikirlerin bir karışımıdır. Bu dini hayat oldukça bağdaştırıcıdır.⁶⁵ Afarların ana dili Afarcadır. Daha önce de belirtildiği üzere Afro-Asyatik dil ailesinin Kuşitik dalına ait bu dil, Etiyopya’nın Afar Bölgesi’ndeki etnik Afar’lar tarafından ve Güney Eritre’de ve Kuzey Cibuti’de konuşulur. Ancak, Afar’ın geçmişte hayvancılıkla uğraşan göçebe bir halk olması nedeniyle, Afar dilini konuşanlar daha uzak bölgelerde bulunabilirler. Saho-Afar lehçe kümesi, Afar dilini ve Saho dilini içerir. Onlar, bir toplum olarak, yaşlıların liderliği altında klan ailelerine bölünmüştür ve iki ana sosyal sınıf bulunmaktadır: siyasi olarak egemen olan Asaimara (‘Kırmızılar’) ve işçi sınıfı Adoimara (‘Beyazlar’). Bunlar Mabla Dağlarında yaşar. Bir klanın üyeliği zamanla değişebilir ve Somalililer gibi diğer kültürlerden insanları da bünyesinde barındırabilmektedirler. Afarlar ayrıca savaş yetenekleriyle ünlüdürler. Erkekler, genellikle, meşhur kavisli bıçak olan jile taşır. Ayrıca çok değişik savaş şarkı kültürüne sahiptirler. Afar’ın ekonomik gücü genellikle hayvan yetiştiriciliğinden sağlanmaktadır; çoğunlukla deve beslerken, yetiştirdikleri hayvanlar arasında keçi, koyun ve sığır da da vardır. Öte yandan, bazı Afarlar, hayvanları için otlakların azalması ve çevre koşullarının ağırlaşması nedeniyle olarak tarıma, göçmen işçiliğe ve ticarete yönelmiştir. Tarihte, Etiyopyalı Afarlar tuz ticareti yapmışlardır, ancak son yıllarda bu işi genellikle Tigryanlar ele geçirmiştir.⁶⁶

⁶⁵ Merid W. Aregay, Siegbert Uhlig, Alessandro Bausi, Donald Crummey, Baye Yimam, Gideon Goldenberg, Paolo Marrassini, Ewald Wagner, *Encyclopaedia Aethiopica: A Reference Work on the Horn of Africa: A - C: Volume 1*, Isd, 2003, p. 103.

⁶⁶ Carl Skutsch, *Encyclopedia of the World's Minorities*, New York: Routledge, 2005, p. 11.

İKİNCİ BÖLÜM

2. FRANSIZ KOLONİZASYONU VE BAĞIMSIZLIK SÜRECİNDE CİBUTİ TOPLUMU

2.1. Fransız Somaliland (Côte française des Somalis)'in İşgali

Fransızların bölgedeki faaliyetleri, 1856'dan başlar. O tarihte Aden'deki konsolosluk görevlisi M. Lambert, Aden civarındaki bölgede bir Fransız istasyonu kurma olanaklarını araştırmakla görevlendirilmiştir. Lambert, bu doğrultuda Obuk'un satın almasını önermiştir. 11 Mart 1862'de Danakil resileri 50.500 frank karşılığında Obuk Limanı'nı ve yakındaki ovayı Fransa'ya vermeyi kabul etmiştir. 1864'te limanın alınması için bir altyapı çalışması yürütülmeye başlatılmıştır. Bu çalışmalar sürdürülürken, Fransa başka meselelerle meşgul olmaya başlamıştır. 1883'te Fransız faaliyetlerinin yeniden canlanması, görünüşe göre iki faktörden kaynaklanmaktaydı: birincisi, Assab'ın İtalya tarafından işgal edilmesi; ikincisi, dikkat merkezinde olan Etiyopya ticaretinin kalıcı olarak İtalyan'ın eline geçme ihtimalinin güçlenmesi ihtimalinin doğması.⁶⁷

Gobad Sultanı, 9 Nisan 1884'te bir antlaşma imzalayarak, uluslararası ilişkiler alanındaki yetkilerini Fransız hükümetine devretmiştir. 1862 Antlaşması'nın bir sonucu olarak, Tadjoura Sultanı 21 Eylül'de krallığını Ghubbetel-Kharab'a bırakmış ve Fransa ülkenin geleneksel düzenine karışmamayı kabul etmiştir. Sultan ile Doğu Hindistan Şirketi arasında 19 Ağustos 1840'ta imzalanan bir antlaşma gereği, Tadjoura, bir yabancı güçle herhangi bir antlaşma imzalamadan önce Aden Hükümeti'ne danışmaya mecbur edilmiştir. İngiliz Hükümeti, 11 Şubat 1885'te Tadjoura ile yapılan bu antlaşmaya itiraz etmemiştir.⁶⁸ Tadjoura Sultanı tarafından 18 Ekim 1884'te ve Gobad Sultanı tarafından 14 Aralık 1884'te yapılan iki kapitülasyon eylemi, bu antlaşmayı güçlendirmiştir. Gobad Sultanı 2 Ocak 1885'te, İssa Somalilerinin reisleri ile birlikte 26 Mart'ta himayeyi kabul etmiştir. Bu başarıları pekiştiren etken, bir Obuk Kolonisi ile Tadjoura ve çevre bölgeler üzerinde himaye kurmaya olanak tanıyan düzenleme, 12 Ağustos 1885'te çıkarılan bir Fransız yasasıydı. Hadou'dan, Abassouen, Bia-Kabouba ve Zeyla üzerinden Harrar'a bir hat çizilmiştir; burası hiçbir güç tarafından ilhak

⁶⁷ UN. General Assembly (31st sess.: 1976-1977) question of French Somaliland., (<https://digitallibrary.un.org/record/189104?ln=en>).

⁶⁸ Great Britain. Foreign Office, *Historical Section, French Somaliland*, London, H. M. Stationery off, 1920, p. 109.

edilmeyecekti. Bu sınır, 29 Şubat 1888’de cereyan eden bir nota mübadelesiyle belirlenmiştir. Her iki güç de birbirlerinin bu hat boyunca yer alan topraklarını ilhak etmeyecekleri konusunda anlaşmaya varmışlardır.⁶⁹

2.2. Fransa ve Etiyopya

Ancak, Etiyopya İmparatoru II. Menelik, 2 Mayıs 1889 Antlaşması’nda İtalya’nın iddia ettiği yarı-himayeden kendisini kurtarmayı çok istemiş ve bundan sonraki İtalyan müdahalesine karşı Fransız desteğini kullanmaya hazır olduğunu göstermiştir. Bu gelişme Fransa açısından bir artıydı. Bunun sonucunda, Fransız yönetimi, 1892’de merkezini Obuk’tan Cibuti’ye taşımış ve II. Menelik, bu limana götürecekticaret yolu boyunca bir dizi kuyu inşa etmeyi kabul etmiştir. İmparatorun İtalya’ya karşı hoşnutsuzluğu arttığı için, iki ülke arasındaki ilişkiler 1893’ten itibaren gelişmeye başlamıştır.⁷⁰ 1895’te Rusya, Fransa’yı desteklemek için Obuk’a bir keşif ekibi göndermiştir. O sırada İtalya ile çatışma halinde olan Abyssinia (Habeşistan)’a girecekti. Baratieri’nin 1 Mart 1896’da Adowa’da yenilmesinden sonra, İtalya 29 Ekim 1896 tarihli antlaşma ile bir himaye iddiasından vazgeçince, savaş sona ermiştir.⁷¹ 9 Mart 1894, 5 Kasım 1894, 16 Eylül 1897 ve 17 Eylül 1897 tarihlerinde verilen imtiyazlar sonucunda, Fransız Sömürge Bakanı, İsviçreli mühendis Alfred Ilg ve Fransız mühendis Louis Chefneux’e Etiyopya’yı Cibuti’ye bağlayan bir demiryolu inşa etme izin vermiştir. 20 Mart 1897’de yapılan bir kongre, sınırı, Fransa-İngiliz sınırındaki Jallelo’dan kuzeyde Dumeira’ya (1862 Antlaşması’nın getirdiği sınır) kadar uzanacak şekilde belirlemiş ve 60 kilometreden fazla olmayan bir ülke içi genişlemeye müsaade etmiştir. İtalya’nın 24 Ocak 1900 tarihli protokolüne göre sınır Dumeira’dan Bisidiro’ya, oradan da yukarıya doğru, Daddato’ya kadar uzanacak şekilde belirlenmiş ve 10 Temmuz 1901’de kesin bir şekilde kararlaştırılmıştır. Bu arada, 1896’da kurulan demiryolu şirketi de gelişmekteydi. Bu şirket, 1901’in sonuna kadar, sermaye olarak ihtiyaç duyduğu 18 milyon frankın tamamını toplamıştı. Şirketin Fransız mülkiyetinde kalması için Fransız hükümeti tarafından 50 yıllık 500.000 frank tutarında bir devlet

⁶⁹ Great Britain, p. 14.

⁷⁰ Thomas A. Marks, “Djibouti: France's Strategic Toehold in Africa”, *African Affairs*, Vol:73, Issue: 290 (1974) (pp. 95-104), p. 98.

⁷¹ François Boumand, Russes et Français, “souvenirs historiques et anecdotiques”, *The Journal of modern history*, Vol: 89, Issue: 1, (march 2017), p. 110.

desteği vadedilmiş ve Dire-Dawa hattı 310 kilometre olarak Aralık 1902'de tamamlanmıştır.⁷²

2.3. 13 Aralık 1906 Anglo-Franko-İtalyan Antlaşması

Dire-Dawa'dan Addis Ababa'ya ve oradan da 1894 imtiyazında dűřünölen Beyaz Nil'e giden demiryolunun tamamlanması (aslında bu imtiyaz Harrar'a giden hattın yalnızca ilk bölümü için geçerli olmasına rağmen), Fransa'nın, daha ziyade de İtalya'nın çıkarlarını ciddi ölçüde etkilemiştir. 15 Mayıs 1902 Antlaşması ile Büyük Britanya, Menelik'ten Uganda ve Sudan'ı Habeř topraklarından geçerek bağlayacak bir demiryolu inřa etme hakkını elde etmiş ve 28 Ađustos 1904'te, Somaliland'dan Sudan'a gidecek bir hattın inşası için Menelik'ten bir imtiyaz daha almıştır.⁷³ Öte yandan, imparator, 1894 imtiyazının ruhuna uygun olarak, 4 Ađustos 1904'te Fransız temsilcisine, şirketin, şartları daha sonra uzlaşılmak kaydıyla, Addis Ababa'ya gidecek hatta devam edebileceğini bildirmiştir. Bu arada İtalya, Eritre ile onun Somaliland payı arasındaki demiryolu bağlantısını güvence altına alma hususunda endişelenirken, üç gücün temsilcileri tarafından baskı altına alınan Menelik, söz konusu temsilcilerin aralarında anlaşma sağlanamaması durumunda, hattın tamamlanmasını kendisinin üstleneceğini deklare etmiştir. Nihayetinde, 13 Aralık 1906 tarihli antlaşma üzerine uzlaşmaya varılmıştır: Bu, üç gücün Habeřistan'daki statükoyu koruma niyetlerini ve onun bozulması halinde, 1) İtalyan çıkarlarına hanel gelmeksizin, Büyük Britanya ve Mısır'ın Nil Havzası'ndaki çıkarlarını, özellikle de nehrin ve yan kollarının sularının düzenlenmesiyle ilgili olarak (yerel çıkarlara gereken özen gösterilerek), 2) İtalya'nın Eritre ve Somaliland (Benadir dahil) ile ilgili Etiyopya'daki çıkarlarını, özellikle onun elinde bulunanların hinterlandı ve Addis Ababa'nın batısında onların arasındaki toprak bağlantısıyla ilgili olarak 3) Somali kıyısındaki Fransız himayesi, bu himayenin hinterlandı ve Cibuti'den Addis Ababa'ya gidecek demiryolunun inşası ve işletilmesi için gerekli bölge ile ilgili olarak Fransa'nın Etiyopya'daki çıkarlarını teminat altına almak amacıyla işbirliği yapma niyetlerini beyan ediyordu. Addis Ababa'ya gidecek hattın Fransız şirket tarafından devam ettirilmesi; İngiliz, İtalyan ve Habeř temsilcilerinin yönetim kuruluna atanmasının Fransız Hükümetince güvence altına alınacak olması; demiryollarında ve Cibuti'de ticaret ve transit geçiş konusunda tüm

⁷² Thomas A. Marks, p. 104.

⁷³ Harold G. Marcus, "A Preliminary History of the Tripartite Treaty of December 13, 1906", *Journal of Ethiopian Studies*, Vol: 2, Issue: 2, (July 1964) (pp. 21-40), p. 29.

ulusların aynı muameleyi görmesi ve hiçbir geçiş vergisi alınmaması kararlaştırılmış, Harrar'a gidecek bir iltisak hattı da onaylanmıştır.⁷⁴ İngilizlerin Addis Ababa'nın batısında dış yardıma ihtiyaç duyulabilecek her türlü inşaat faaliyetlerini üstlenme hakkı ile Fransa ve İtalya ile yapılan uzlaşmanın ardından İngiliz Somaliland'dan Sudan'a gidecek bir hat için imtiyazı kullanma hakkı uygun bulunmuş, ayrıca İtalya'nın Benadir ve Eritre'yi birleştirme hakkı, direktörlüğün kurulması ve eşit muamele ile benzer şartlara tabi olmak koşuluyla kabul edilmiştir.⁷⁵

2.4. II. Dünya Savaşı'nda Fransız Somaliland

II. Dünya Savaşı sırasında, başkenti Cibuti'de olan Fransız Somaliland, esasen Haziran ve Temmuz 1940'ta olmak üzere, çok az çatışma görmüştür. Fransa 25 Haziran 1940'ta yenildiği zaman Vichy yönetimine sadık bir vali atanana kadar, koloni kısa bir süre belirsiz durumda kalmıştır. O, Afrika'da Vichy'ye sadık kalan son Fransız toprağıydı ve sonunda 26 Aralık 1942'de Özgür Fransız kuvvetlerine teslim olmuştur. Vichy döneminde bölgeyi Pierre Nouailhetas yönetmekteydi. O, İngiliz uçak bombardımanının ardından, Avrupalılar ve yerliler üzerinde bir terör dönemi uygulamıştır. Nouailhetas sonunda geri çağırılmış ve görevden ayrılmaya zorlanmıştır. Koloni, Eylül 1940'tan itibaren müttefik ablukası altındaydı ve sakinlerinin çoğu İngiliz Somaliland'a kaçmak zorunda kalmıştır. Bölge kurtarıldıktan sonra 1940-1942 yılları arasında bölgenin yönetimi için çok sayıda vali görevlendirmiştir. 1945'te savaş bittiğinde yıkımların onarım süreci başlatılmıştır.⁷⁶ Ancak bu çatışmaların başlangıcına tekrar bakılacak olursa, süreç 1934-35'te Afrika Boynuzu'na musallat olan İtalyan-Etiyopya gerilimlerine kadar uzanır. Buna karşın Almanya'nın yeniden silahlanması Fransız yönetimini çok endişelendirmiştir. 7 Ocak 1935'te Mussolini-Laval Antlaşması'nda Fransa, savaş durumunda Almanya'ya karşı İtalyan desteği mukabilinde İtalyan Eritre'ye çok miktarda toprak vermiştir. Verilen topraklar arasında Kuzey Somaliland'da küçük bir toprak dilimi de yer almıştır. Bu antlaşma İtalya tarafından hiçbir zaman onaylanmamış ve 1940'ta savaşın başlamasından önce bu bölgeyi

⁷⁴ Mesfin Berouk, "Elections, politics and external involvement in Djibouti", *Institute for Security Studies Situatia Report*, 14 april, 2011 (pp. 1-15), p. 8.

⁷⁵ Mesfin Berouk, p. 11.

⁷⁶ François Bournand, p. 108.

devretmek için yapılan hazırlıklara rağmen, burası hiçbir zaman resmî olarak devredilmemiştir.⁷⁷

İtalya 1935'te Etiyopya'ya saldırdığında, Fransız Hükümeti, Fransız Somaliland'ın savunmasına öncelik vermiştir. Ocak 1938'de bir İtalyan güçleri Fransız topraklarına inerek Hanlé ovasında kamp kurmuştur. 1897 Franko-Etiyopya Antlaşması'na göre, bu topraklar sınırın Etiyopya tarafındaydı. Fransız sömürge bakanı Georges Mandel ve Cibuti'deki başkomutan Paul Legentilhomme, koloninin savunmasını benzeri görülmemiş seviyelerde destekleyerek karşılık vermiştir. Bölgede 15.000 asker konuşlandırılmış ve Afambo, Moussa Ali ve hatta İtalyanların diğer tarafında karakollar kurulmuştur. Karaya doğru olan tahkimatları güçlendirmek için beton yoğun olarak kullanılmıştır.⁷⁸ Ekim 1938'deki Münih Antlaşması'nın ardından İtalya, Cibuti'de bir serbest liman ve Cibuti-Addis Ababa demiryolunun kontrolü de dahil olmak üzere Fransa'dan tavizler talep etmiştir. Fransızlar, nihai İtalyan hedefinin açıkça vilayeti almak olduğunu düşünerek bu koşulları reddetmiştir. İtalya Dışişleri Bakanı Galeazzo Ciano, Roma'daki Fransız karşıtı gösterilerin ardından 30 Kasım'da Fransız Somaliland'ın İtalya'ya bırakılmasını talep etmiştir. Ciano, Temsilciler Meclisi'nde "İtalyan halkının doğal özlemleri" hakkında konuşurken "Nice! Korsika! Savoy! Tunus! Cibuti! Malta!" şeklinde bağrışmaları da ateşlemiştir.⁷⁹

18 Aralık 1938'de Cibuti'de bir karşı gösteri gerçekleşmiş ve bu gösteri sırasında şehir merkezinde Fransız bayrağı sallayan ve Fransız yanlısı sloganlar atan büyük bir kalabalık toplanmıştır. Bu arada İtalyanlar, Fransız Somaliland'ın batı sınırı içinde bir dizi küçük istasyon (Abba, Dagguirou, Gouma vd.) inşa etmiş ve 1939'un sonlarında bölgenin her zaman Etiyopya'nın bir parçası olduğunu iddia etmişlerdir. İtalyanların Ekim 1940'ta inşa etmelerinden önce orada bir karakol bulunduğuna ilişkin hiçbir kayıt olmaması gerçeğine rağmen, onlar, Nisan 1940'ta, Fransızların tartışmasız bir şekilde İtalyan toprağı olan Afambo'da bir karakol kurmuş olduğunu iddia ediyorlardı.⁸⁰

⁷⁷ Thomas A. Marks, p. 98.

⁷⁸ John H. Spencer, "The Italian-Ethiopian Dispute and the League of Nations", *The American Journal of International Law*, Vol: 31, Issue: 4 (October 1937) (pp. 614-641), p. 6.

⁷⁹ Alberto Sbacchi, "Toward the Recognition of the Italian Empire: Franco-Italian Negotiations, 1936-1940", *Africa: rivista trimestrale di studi e documentazione dell'Istituto Italiano per L'africa e l'oriente*, Vol: 30, Issue: 3 (1975) (pp. 373-392), p. 377.

⁸⁰ Alberto Sbacchi, p. 379.

Ocak 1940'ta, Doğu Afrika'daki İtalyan Genel Valisi ve Başkomutanı Aosta Dükü Prens Amedeo, Fransız Somaliland'a 16 motorlu tabur ve sınır boyunca konuşlanmış bulunan 6.000 Azebo Galla ve 6.000 Danakil kabile üyesinin yer aldığı bir "sürpriz" saldırıyı Roma'ya önermiştir. Planın açıklanmasından sonra, General Guglielmo Nasi'nin yerine Harar Valisi olarak bir sivil olan Enrico Cerulli "Danakil kabilesi" sınıra göz kulak olmuştur.⁸¹ Bir tabur komutanı olan Eugène de Fauque de Jonquières, I. Dünya Savaşı'nın eşliğinde, Marsilya'daki Deuxième Bürosu istasyonu, Section d'Études Militaires'in (SEM- Askeri Araştırmalar Bölümü) bir kolu olan yerel istihbarat biriminden sorumluydu. O, Etiyopya'nın İtalyan işgalinden sonra Etiyopya direnişine para, silah, tavsiye, propaganda ve sığınma sağlamıştır. Bir Fransız yedek subayı olan P. R. Monnier, Kasım 1939'da Etiyopya'da gizli bir görevdeyken suikasta uğramıştır. İngiliz Somaliland'ın Fransız topraklarıyla sınır olması ve her ikisinin de İtalyan Doğu Afrikası tarafından çevrelenmesine rağmen, iki ülke arasında askeri alanda herhangi bir iş birliği yoktur. Fakat Haziran 1939'da Aden'de yapılan bir toplantıdan böyle bir iş birliği konusunda mutabakata varılmıştır. İkinci bir toplantı 8-13 Ocak 1940 tarihleri arasında Cibuti'de yapılmıştır. Anglo-Mısır Sudan'da bir "Etiyopya Lejyonu" organize edilmesine, fakat onun İtalya savaş ilan edene kadar kullanılmamasına orada karar verilmiştir. İngiliz Ortadoğu Başkomutanı General Archibald Wavell, Cibuti'deki Fransız Başkomutanı Paul Louis Legentilhomme'nin, İtalya ile savaş çıkması durumunda her iki Somaliland'daki askeri güçleri yöneteceği önerisini kabul etmiştir.⁸²

Legentilhomme, İtalya'nın Fransa'ya ve Birleşik Krallık'a savaş ilan etmesinden bir gün sonra, 11 Haziran 1940'ta Somaliland cephesinde tüm müttefik kuvvetlerin baş komutanı olarak tayin edilmiştir. Onun komutası altında yedi Senegalli ve Somalili piyade taburundan oluşan bir garnizon, üç sahra top bataryası, dört uçaksavar top bataryası, bir hafif tank bölüğü, dört milis ve düzensiz bölük, iki deve birliği müfrezesi ve birkaç uçak bulunuyordu.⁸³ Müttefikler, Somaliland sınırı boyunca sayıca az olduğu için herhangi bir saldırı planlanmazken, Legentilhomme 11 Haziran'da "sonuna kadar" direnme emri almıştır. Amaç, bir yandan muhtemel bir Etiyopya ayaklanmasını kıskırtmak, diğer yandan İtalyanları durdurmaktır. 18 Haziran'dan itibaren İtalyanlar bazı taarruz operasyonları başlatmıştır. General Guglielmo Nasi komutasındaki birlikler

⁸¹ Nancy A. Shilling, p. 620.

⁸² John H. Spencer, p. 620.

⁸³ Robert Tholomier, *Djibouti pawn of the Horn of Africa*, The Scarecrow Press, 1995, p. 33.

Harrar Valiliği'nden, güneyde Ali-Sabieh ve kuzeyde Daddato Kalelerine saldırmış, Dagguirou bölgesinde ve Abbe ve Ally Göllerinin çevresinde de pek çok çatışmalar yaşanmıştır. Cibuti-Addis Ababa demiryolu üzerindeki Ali-Sabieh'de küçük çatışmalar meydana gelmiştir. İtalyan donanması, çatışmanın ilk haftasında, Torricelli ve Perla denizaltılarını, Tadjoura Körfezi'ndeki Fransız karasularında Cibuti, Tadjoura ve Obock Limanları önünde devriye gezmek üzere göndermiştir. İtalyanlar ayrıca haziran ayı sonuna kadar Magdoul, Daimoli, Balambolta, Birt Eyla, Asmailo, Tewo, Abba, Alailou, Madda ve Rahale sınır tahkimatlarını da işgal etmişlerdir.⁸⁴ Haziran ayının 17'sinde bir İtalyan Meridionali Ro.37bis uçağı Cibuti üzerinde bir keşif uçuşu yaparak limanda beş veya altı savaş gemisi ve yakındaki bir havaalanında yaklaşık 20 uçak tespit etmiştir. Aynı gün, Fransızlar Dadda'to ve Douméra'daki sınır karakollarını terk etmiş, ancak onların İtalyanlar tarafından saldırıya uğrayıp uğramadıkları belli değildi. Burası, Fransızlar tarafından hızla yeniden işgal edilmiştir. 21 Haziran'da, 11 Caproni Ca.133, koloninin kısa savaşında Cibuti'yi bombalamıştır.⁸⁵ Yoğun uçaksavar ateşi sonucunda iki İtalyan uçağı geri dönmemiş, fakat Cibuti'de yangın ve patlamalar yaşanmıştır. Birkaç Savoia-Marchetti SM.81 bombardıman uçak dalgası gece boyunca liman tesislerini hedef almıştır. İtalyanlar, İngilizlerin Cibuti'de bir ileri istasyon oluşturmaya çalıştıklarına düşündükleri için Dire Dava'da üslenen beş Ro.37bis, dört CR.42 ve bir CR.32 uçağı 22 Haziran'da oradaki uçuş pistini bombalamıştır. Bir İtalyan pilot kendi not defterinde bu baskını şöyle anlatmıştır: *“Uçaksavar savunması ne yazık ki yetersiz... Fransız avcı uçaklarından herhangi birinin kalkış cesaretine sahip olup olmadığını kontrol etmek için farklı bir rotadan gidiyoruz. Tek bir tane bile yok!”* Misilleme olarak, Fransız Potez 25 TOE keşif uçakları Dewele'deki İtalyan sahalarını vurmıştır.⁸⁶

İngiliz Somaliland'daki komutanların çoğu, General Charles de Gaulle'ün, Fransız subay ve askerlerinin yaklaşmakta olan Fransız-İtalyan ateşkesini görmezden gelmeleri yönündeki 18 Haziran tarihli talebini reddetmişlerdir. Sadece Legentilhomme, Charles de Gaulle'e ve “savaşan Fransa'ya” desteğini beyan etmiştir. 25 Haziran'da Villa Incisa Ateşkes Antlaşması imzalanmış ve İtalya ile Fransa arasındaki çatışmaya son verilmiştir. O, “İtalya ile Britanya İmparatorluğu arasındaki düşmanlıklar sırasında” Somaliland'ın askerden arındırılmasını ve bunun yanı sıra *“Cibuti limanını tüm*

⁸⁴ Great Britain, p. 17.

⁸⁵ Great Britain, p. 19.

⁸⁶ Virginia Thompson and Richard Adloff, p. 556.

ekipmanlarıyla birlikte ve demiryolunun Fransız bölümünü, her türlü ulaşım için, kullanma konusunda tam ve sürekli hak” talep etmiştir. İtalyan Ateşkes Kontrol Komisyonu, “tüm taşınabilir silah ve mühimmatın, bölgenin tahliyesini gerçekleştiren birliklere bırakılacak olanlarla birlikte... 15 gün içinde” teslim edileceği yerin, Fransız kuvvetlerinin terhis edilmesine ve silahsızlandırılmasına ilişkin prosedürlerin ve Fransa ile sömürgeler arasındaki kablosuz iletişim koşullarının belirlenmesinden sorumluydu. Legentilhomme, Fransız Hükümetiyle teması kaybetmiş olması nedeniyle, ateşkes hükümlerini yerine getirmeyi ertelemiştir. İtalyanlar 28 Haziran’da onun bazı maddeleri yerine getirmesi konusunda ısrar ettiklerinde, o bu maddeler hakkında herhangi bir bilgiye sahip olmadığını söylemiştir.⁸⁷

1-10 Temmuz arasında, Hanlé Ovasında, Ali Sabieh’de ve demiryolu boyunca İtalyanlarla birkaç savaş yaşanmıştır. İtalyan birlikleri, Fransız Somaliland’ın batısında bir sınır bölgesini işgal etmişlerdir. Fransızlar, artan İngiliz baskısı altında geri döndüklerinde, onlar, 1940 yılı Ekim ayından itibaren Hanlé’den ve 1941’e kadar Dagguirou’dan çekilmişlerdir. Başkan Philippe Pétain ateşkesin Somaliland’da henüz uygulanmamış olduğunu 10 Temmuz’da öğrendiğinde, durumu düzeltmek için General Gatan Germain’i kişisel temsilcisi olarak göndermiş ve 14 Temmuz’da Germain Asmara’ya inmiştir. Legentilhomme dışında, yerel yönetim kurulu 19 Temmuz’da oy birliğiyle Pétain’in Vichy’deki işbirlikçi hükümete sadık kalmaya karar vermiştir. Germain daha sonra Legentilhomme’un emekliliğini müzakere etmiş ve ateşkes komitesini, yaklaşık 8.000 askerin (tanklar ve uçaklarla birlikte) hazırda beklediği Fransız Somaliland’in askerden arındırılmasının tavsiye edemedikleri ve uygulanamaz olduğu konusunda ikna etmiştir. İngiliz Somaliland’da konuşlu Fransız birlikleri terhis edilmiştir. 23 Temmuz’da Germain, Legentilhomme’dan Fransız askerlerinin başkomutanlığını devralmıştır. Vali Hubert Deschamps (FR), koloniye erzak sağlamak için anlaşma yaptığı İngiliz konsolosunu çıkarmayı reddettiği için aynı gün görevden alınmıştır. Germain onun da yerine geçerek koloninin en yüksek sivil ve askeri otoritesi düzeyine yükselmiş, 25 Temmuz’da Cibuti’ye gelmiştir. Fransız Somaliland’daki 17 Haziran ile 11 Temmuz arasındaki olayların bir dosyasını içeren Fransız ordusunun

⁸⁷Virginia Thompson and Richard Adloff, p. 505.

resmî arşivi *Service historique de l'armée de terre*'ye göre, koloni 28 Temmuz'da "bir operasyonlar sahası olmaktan çıkmıştır."⁸⁸

2 Ağustos'ta Legentilhomme, Yüzbaşı Appert ve Yüzbaşı des Essarts, İtalyanların, ülkesine geri gönderme teklifini reddederek İngilizlerin safına geçmiş, 5 Ağustos'ta Aden'e varmışlardır. İtalya'ya karşı savaşmak için Fransız topraklarından ayrılan insanları "yasadışı savaşçılar" olarak kabul eden ateşkes antlaşmasının 14. paragrafına uygun olarak, İtalyan Genelkurmay Başkanı Pietro Badoglio, onun İtalyanların eline düşmesi halinde vurulmasını emretmiştir. Ateşkesin yerel olarak uygulanmasına ilişkin müzakereler ancak 8 Ağustos'ta Dewele'de sonuçlandırılmıştır. Fransız sömürge görevlisi Edouard Chedeville, halihazırda Nationales d'Outre-mer Arşivi'nde bulunan bir notta "*İtalyanlar Dadda'to ve Balambolta'daki karakollarımızın zorla ele geçirdi ve başkalarını, özellikle Hanlé'deki Dagguirou ve Agna'yı, Abbe Gölü'nün kuzeyindeki Hadela'yı ve muhtemelen Alailou'yu da biz onları tahliye ettikten sonra işgal ettiler*" diye yazmıştı.⁸⁹

2.5. French Somaliland'da Nouailhetas'ın İdaresi

Cibuti'deki karışıklık sırasında, Aosta Dükü, Fransız kolonisine İngiliz yardımının ulaşmasını engellemek için İngiliz Somaliland üzerine bir saldırı yapılmasını savunmaya başlamıştır. 19 Temmuz'da Benito Mussolini seferi onaylamış, fakat Cibuti'deki durum hızla İtalya'nın lehine değişmiştir. Ağustos ayının başlarında, Albay Agosti liderliğindeki 17. Koloni Tugayı, İngiliz Somaliland ile olan sınır yakınındaki Loyada'da bulunan Fransız kalesini ele geçirmiştir. Loyada'daki adamlar, 3 Ağustos'ta İtalyanlar İngiliz Somaliland'ı işgale başladıklarında Zeyla üzerine yürümüş ve 5 Ağustos'ta burayı işgal etmişlerdir. Karada, Fransız ülkesi İtalyan toprakları tarafından tamamen kuşatılmıştır. Vichy, Madagaskar'dan denizaltıyla ona tedarikte bulunmayı ve Fransa'dan Yunanistan üzerinden (genellikle Madagaskar'da sona eren) uçuşlarla doğrudan hava temasını sürdürebilmiştir.⁹⁰ Kraliyet Donanması, 18 Eylül 1940'ta Aden çıkışlı gemilerle Fransız Somaliland'da bir abluka kurmuş ve koloniyi bölmüştür. Aynı ay, Pétain, vali olarak Germain'in yerine, deniz komutanı Pierre Nouailhetas'ı getirmiştir. İngilizler, 25 Eylül'de Cibuti'yi havadan bombalamış, bu da Nouailhetas'ı

⁸⁸ John H. Spencer, p. 618.

⁸⁹ Detlev F. Vagts, "Military Commissions: Constitutional Limits on Their Role in The War on Terror", *The American Journal of International Law*, Vol: 102, Issue: 3 (jul 2008) (pp. 573-586), p. 579.

⁹⁰ Virginia Thompson and Richard Adloff, p. 466.

korkunç bir terör dönemini başlatması için kışkırtmıştır.⁹¹ Düşmanla iş birliği yaptığından şüphelenilen Avrupalılar Obuk'ta hapsedilmiş, bunların dışında 45 kişi ise, çoğunlukla gıyaben, ölüme veya zorunlu çalışmaya mahkûm edilmiştir. Mayıs 1941'de altı Afrikalı, potansiyel kaçaklara yönelik bir caydırıcı olması amacıyla yargılanmadan infaz edilmiştir. Vichy'deki otoriter güçler bile Nouailhetas'ın yönetimine dayanamazken, o, Eylül 1942'de geri çağırılmış ve emekli maaşı bağlanmadan istifaya zorlanmıştır. De Gaulle ve İngiltere Başbakanı Winston Churchill, Kasım 1940'ın son haftasında, Fransız Somaliland'ı ele geçirmeye yönelik olası bir operasyonu görüşmek üzere Londra'da bir araya gelmiştir. Legentilhomme komutası altında, yabancı lejyonerler de dahil olmak üzere üç Özgür Fransız taburu, kendilerini Fransız-Somali sınırı yakınında kabul ettirecek ve Mers-el-Kébir'deki İngiliz aksiyonunu, Dakar üzerine yapılan saldırıyı ve Suriye savaşını haklı çıkarmak amacıyla Gaullist yanlısı propagandayı yaymaya başlayacaktı. Operasyonun ismi Marie Operasyonu idi. Özgür Fransız kuvvetleri, Kraliyet Donanması tarafından Doğu Afrika'ya gönderilecekti. Churchill, Fransız fikrini desteklese de deniz imkanlarının hazır hale geldiği Şubat 1941'e kadar uygulamaya konmamıştır. Bununla birlikte, kasım ayında Binbaşı Hamilton, Cibuti ile Dire Dawa arasındaki demiryolunu havaya uçurmak amacıyla bir "Mobil Kuvvet" kurmaya başlamak için Aden'e gitmiş, fakat sonradan geri adım atmıştır.⁹² İngilizler, kontrollü İngiliz Somaliland'dan bir İtalyan tahliyesini engellemek amacıyla 24 Mart 1941'de Cibuti-Addis Ababa demiryolunun bir bölümünü bombalamıştır. Onlar, ağır Fransız uçaksavar ateşi ile karşılaşmıştır. Müttefiklerin İtalyanlara karşı ilerlemesi, o zamana kadar Fransız Somaliland kuşatmasını sıkılaştırırken, o sırada bir kıtlık baş göstermek üzereydi. Yetersiz beslenmeye bağlı hastalıklar, %70'i kadın ve çocuk olan birçok insanın hayatına mal olmuştur.⁹³

Özgür Fransız kuvvetlerinin Mart 1941'de Somaliland'daki Vichyite garnizonu ile karşı karşıya kalmasıyla, İngilizler "*Fransız Somaliland'ı kan dökülmeksizin Müttefik davası için seferber etmeye*" karar vermiştir. İngilizlerin koloniyi ablukaya alacak olmasına karşın, Özgür Fransızlar, bir gönüllü "seferberlik" (ralliement)

⁹¹ Daoud Aboubaker Alwan and Yohanis Mibrathu, *Historical Dictionary of Djibouti*, Scarecrow Press, 2000, p. 101.

⁹² Anthony Mockler, *Haile Selassie's War: the Italian-Ethiopian Campaign, 1935-1941*, Random House, p. 24.

⁹³ H. Moyse-Bartlett, *The King's African Rifles, A Study in the Military History of East and Central Africa, 1890-1945*, Naval and Military Press, 2016, p. 560.

düzenlemek amacıyla propagandadan yararlanmayı planlamıştır. Wavell, İngiliz baskısı uygulanması halinde, zorla bir seferberlik yaptırılmış gibi görüneceğini düşünmüştür. Wavell, bir yandan dikkatli gözetim altında sınırlı miktarda malzeme tedarik ederken, öte yandan propagandayı sürdürmeyi tercih etmiştir. Bu propaganda savaşında birbiriyle rekabet eden dergiler bile vardı. Özgür Fransızlar koloni içine Djibouti Libre'yi ("Özgür Cibuti"), Vichy makamları ise resmî Djibouti Français'i ("Cibuti Fransızcası") yayınlamışlardır.⁹⁴ Nisan ayında Addis Ababa'nın düşmesinin ardından İngilizler, İtalyan savaş esirlerinin Cibuti-Addis Ababa demiryolu boyunca taşınması ve Cibuti Limanı'ndan tahliye için Nouailhetas ile bir anlaşmaya varmaya çalışmıştır. 1 Mayıs'ta Nouailhetas, Aden'e Vichy'nin kendisine müzakere izni vermiş olduğunu bildirmek için telgraf çekmiş, General Alan Cunningham, 8 Mayıs'ta tavsiyeleriyle ancak hiçbir taahhütte bulunmayarak yanıt vermiştir.⁹⁵ Wavell, "seferberliği" canlandırma politikasının hemen bir etkisinin olmamasının ardından, liman ve demiryolunun kullanımını güvence altına almak için Nouailhetas ile müzakere edilmesini tavsiye etmiştir. Bu öneri İngiliz Hükümeti tarafından desteklenmiş, ancak Suriye ve Lübnan'da Vichy Hükümetine verilen tavizler nedeniyle bunun yerine koloniye saldırma planları etrafa yayılmıştır. Nouailhetas'a 8 Haziran'da bir ultimatoma verilmiştir. Koloninin De Gaulle'yi tercih etmesi halinde, Wavell kuşatmayı geri çekmeyi ve bir aylık malzeme vermeyi taahhüt etmiştir; aksi takdirde abluka yoğunlaştırılacaktı. Fransız Somaliland halkına İngiliz işgalinin şartlarını bildirmek için havadan broşürler atılmıştır. 15 Haziran'da Nouailhetas, Aden'e bölgede açlıktan kaynaklanan yüksek bebek ölüm oranı hakkında yazı göndermiş, ancak o, İngiliz şartlarını reddetmiştir. Askerleri kurtaramadıkları için ve Özgür Fransa'ya katılacaklarını düşündükleri yerel Fransızları soğutmak istemedikleri için İngilizler Fransız Somaliland'ı işgal etmeyi planlamış, ancak sonunda reddetmişlerdir. Tanganyika bölgesinden gelen birliklerden oluşan Kralın Afrikalı Tüfekleri (KAR) 2. Tanganyika Taburu, o zamanda Zeyla-Loyada ve Ayesha-Dewele güzergahı boyunca konuşlandırılmıştır.⁹⁶

⁹⁴ Great Britain, p. 60.

⁹⁵ Great Britain, p. 86.

⁹⁶ Virginia Thompson and Richard Adloff, p. 460.

2.6. Fransız Somaliland'ın Sosyal ve Siyasi Koşulları

Fransız Obuk Kolonisi, taraftarları ve Tadjoura himaye altındaki devletine, 20 Mayıs 1896 tarihli bir kararname ile *Cote Française des Somalis* unvanı verilmiştir. Mali sorunlar hakkında temasa geçilmesi zorunlu olan ve diğer konularda danışılabilir olan bir Yönetim Konseyi'nin yardımcı olduğu bir vali ile yönetim, Batı Afrika'daki yönetim örnek alınarak modellenmiştir. 30 Aralık 1912 tarihli Cumhurbaşkanlığı kararnamesi uyarınca, bölgenin mali işlerinin, bir Fransız sömürge yapısında teamül olduğu üzere esas olarak validen bağımsız olan bir hazine personelinin yakın denetimi altında olması zorunlu idi. Himaye altındaki devletin yönetimi siyasi gözleme dayalıydı; kabileler genellikle kendi iç sorunlarını kendi hukuk sistemlerine göre çözmekte özgürdüler.⁹⁷ Fransız yönetimi altında çoğunlukla kıyı bölgesinden olan Somaliler, Müslümanların daha katı olan sınıfına aitti. Bununla birlikte, özellikle bozulmuş bir Hristiyanlık türünü yaşayan çok sayıda Habeşli de vardı. Fransız topraklarının küçüklüğü ve demiryollarının varlığı nedeniyle, İngiliz bölgelerinde ve daha az ölçüde İtalyan bölgelerinde önemli bir çatışma kaynağı olmuş olan fanatik Müslümanlarla ciddi sorunlar yaşanma ihtimali düşüktü.⁹⁸ Eğitim çalışmaları valinin 12 Nisan 1913 tarihli bir kararnamesi ile yönetilmekteydi. Kararnameye göre iki eğitim düzeyi belirlenmiştir: 1) Fransızca eğitim, temel doğa bilimleri, pratik uygulamalar, tarihi ve coğrafyayı ihtiva eden ilköğretim; 2) Gençleri küçük devlet görevlerine ve çeşitli fiziksel iş kollarına hazırlayan mesleki eğitim. Kararname gereği, eğitim hem laik hem de mezhep dışıydı.⁹⁹

2.7. TFAI (Afar'lar ve İssa'lar Fransız Bölgesi) Dönemi

2.7.1. Toplumsal Yapı ve İstikrar Sorunu

Fransa'nın bir denizaşırı ülkesi iken günümüz Cibuti'sindeki isim (Territoire français des Afars et des Issas) olarak geçmiştir. Bu isim 1967 ve 1977 yılları arasında kullanılmıştır. Bölgenin önceki adı Fransız Somaliland'ı (*Côte française des Somalis*) idi. Fransızlar ve zaman içinde bölgeye göç eden çeşitli topluluklar (Yemenli Araplar, komşu bölgelerden gelen Somaliler, Hintliler, Etiyopyalılar, Yunanlılar, Ermeniler ve

⁹⁷ Saadia Touval, *Somali Nationalism: International Politics and the Drive for Unity in the Horn of Africa*, Harvard University Press, 1963, p. 123.

⁹⁸ Great Britain, p. 16.

⁹⁹ Great Britain, p. 16.

İtalyanlar, ayrıca az sayıda Sudanlı ve Çinli) hariç olmak üzere, ülkede gerçekten yerli olarak kabul edilebilecek iki etnik grup sadece Afarlar ve İsaalardır. Bu iki grubun, yüzyıllar içinde Fenikeliler, Asurlular, Yunanlılar, Romalılar, Araplar ve Yahudilerin karışımıyla değiştirilmiş olan, yerel Bushman etnik grubu ile güney-doğu Avrupalı beyaz ırklar arasındaki melezlemenin sonucu olan uzak ortak ataları vardır. Afarlar ve İssaların fiziksel özellikleri, gelenekleri, folkloru, kabile düzeni, dini ve ilkel kültürü gibi birçok benzerliği olmasına rağmen, bu iki halk, her zaman birbiriyle kavgalı olmuştur.¹⁰⁰ Şunu da belirtelim ki Afarlar ve İssalar sadece TFAI olarak adlandırılan bölgede yoğunlaşmamıştır. Dahası, doğal ortamda, özellikle göçebeler arasında, siyasi sınırların çizilmesi yalnızca simgesel bir öneme sahiptir ve toplulukların zorunlu mevsimsel göçü, Cibuti ve Addis Ababa Hükümetlerini bu konuda daha esnek bir yaklaşım benimsemeye sevk etmiştir.¹⁰¹ Fransız bölgesinde, iki grup arasındaki ayrım, Tadjoura Körfezi'nin (Goubet-el-Kharab) başından Dikhil'e, oradan batıya uzanan bir hat olarak tanımlanabilir. TFAI'da çevrenin sertliği ve toprağın kuraklığı, halkını başlangıçtan itibaren şekillendirmiş ve onları yaşamak için birleşmeye zorlamıştır. Savaşlar yarı kurumuş kuyuların çevresinde ve güneşten yaprakların kavrulduğu sınır bölgesinde vuku bulmuştur. Bu çatışmalar adete bir töre haline gelmiş ve silahlı baskınlara dönüşmesine sadece bir adım kalmıştır. Kalabalık sürülere sahip olmak, sadece komşuya nazara üstünlük anlamına gelirken, refahı da sembolize etmekteydi.¹⁰² Göçebeler arasındaki kan bedeli, katilin ölümünü de içeren sistematik cezalandırma temel öncülü üzerine bina edilmişti. Savaşta yiğitlik büyük saygı görmekteydi ve genellikle halk şarkılarının esas odak noktasıydı. Kıyas ilkesi korunsaydı da Fransız yönetiminin onun Etiyopya hükümeti tarafından desteklendiği hinterland ve sınır bölgelerindeki müdahalesi sayesinde daha gevşek hale gelmişti. 1973'te, Afarlar ve İssalar arasındaki iş birliği alanlarını, özellikle Oued Obono ve Morhai'to'nun güneybatısı gibi hassas yerlerde yaşayanları belirlemek amacıyla Adagalla ve Dikhil'de Franko-Etiyopyalı görüşmeleri yapılmıştır. Fransız Yüksek Komiser Vekilinin ve Dire-Daoua valisinin huzurunda, geleneksel reisler saldırmazlık antlaşmaları imzalamışlardır. Etnik gruplar arasındaki ilişkiler, kentsel bölgede orada iş ve barınak bulan farklı toplulukların bir arada yaşamasına indirgenmiştir. Kulüpler, okula gitme, mesleki

¹⁰⁰ Ali Coubba, "Ahmad Dini et la politique à Djibouti", *Journal des Africanistes*, Vol:70, Issue: 1-2,(2000) (pp. 395-397), p. 235.

¹⁰¹ "Jacques Foccart et Ali Aref un mariage d'intérêt ?" <https://journals.openedition.org/ccrh/472#ftn1>.

¹⁰² Virginia Thompson and Richard Adloff, p. 9.

faaliyetler, spor ve düğün gibi diğer vesilelerle gençler birbirleriyle tanışma fırsatı edinmişlerdir. Genç nesiller, geleneksel kısıtlamalardan kurtulma çabasıyla modern fikirlere daha açık hale gelmiştir. 1946-1949 yıllarında Afar-Somali kulüpleri, ayrıca göçmen Somalili olan Gadaboursi grubunun üyelerine karşı İssa-Afar ittifakları kurulmuştur.¹⁰³ TFAI'nın nüfusuna ilişkin tahminler ve diğer önemli istatistikler yakın zamana kadar belirsizdi. Yabancı Somalililerin Somali Cumhuriyeti'nden ve Etiyopya'dan gelgitleri, göçebelerin sürüleriyle göç etmesi, Afrikalıların nüfus sayımı yapanlara ilişkin şüpheleri, uluslararası olaylar sonucunda asker sayısındaki önemli dalgalanmalar ve Avrupalıların uzun tatilleri hepsi bu belirsizliğin nedenleridir. Dahası, siyasi ve kültürel değişikliklerin yanı sıra sosyal-refah faaliyetleri, istatistiklerin doğruluğu üzerinde dolaylı bir etkiye sahipti. Oy kullanmak için, bir kişinin yerel veya ulusal bir Fransız kimlik kartı veya bir pasaport şeklinde vatandaşlık kanıtı göstermesi ve en az altı aydır TFAI'de yaşıyor olması gerekmektedir. Aile yardımı almaya hak kazanabilmesi için karısını (veya eşlerini) ve çocuklarını resmen beyan etmesi gerekmektedir. Sakinler, özellikle de iç kesimlerde yaşayanlar, sonunda, deneyimler sayesinde, “nüfus sayımının” “vergi kaydı” ile eşanlamlı olmadığını anlamıştır. Bunun sonucunda, zamanla nüfus sayımı görevlilerinin kullanabileceği imkanların genişlemesiyle yönetim, özellikle 1967 nüfus sayımında bir bütün olarak bölge için oldukça sağlam veriler oluşturabilmiştir. Birçok kategoride (aile, ticari, etnik vb.) kesin veriler elde etmek ve şehir planlama çalışmalarına temel oluşturmak amacıyla Cibuti'de genel nüfus sayımı ile eş zamanlı olarak sosyo-demografik çalışmalar yürütülmüştür. 1972 sonlarında *Centre d'Etudes Géologiques et de Développement* tarafından yeniden başlatılan *Société Centrale pour l'Équipement du Territoire*'ın 1963-64 yıllarındaki çalışması, yaklaşık 12.000 girişe sahip bir dosya oluşturmuştur.¹⁰⁴ Her şeyden önce, 1966'dan beri Somali'ye dönmekte olan Somalililerin gönüllü veya zorunlu göçü vardı. Onlar, TFAI'ye iş aramak veya kendi ülkelerindeki sosyalist diktatörlüğü protesto etmek için gelmişlerdi. İkincisi, Nisan 1967'den başlayarak, Afarların kuzeyden Tadjoura Körfezi yakınından başkente gönüllü veya kontrollü bir yer değiştirmesi olmuştur. İkinci nüfus hareketi birincisini karşılıklı olarak dengelemiştir. 19. yüzyılın sonunda Somali baskısı nedeniyle Zeyla'dan Cibuti'ye doğru çekilmek ve sonunda da körfezi tekrar

¹⁰³ Virginia Thompson and Richard Adloff, p. 61.

¹⁰⁴ Virginia Thompson and Richard Adloff, p. 62.

geçmek zorunda bırakılmış olan Afarları güneye geri getirmiştir.¹⁰⁵ Cibuti’de hüküm süren siyasi istikrarsızlıktan bıkmış görünen General de Gaulle, 19 Mart 1967’de TFAI’de düzenlenen bir referandumda şöyle bir soru sorulmuştur: “*Size açıklanan temel ilkelere göre revize edilmiş bir resmî ve idari tüzük ile bölgenin Fransız Cumhuriyeti’nin bir parçası olmasını ister misiniz?*” Oylamadan önceki nüfus sayımında toplam nüfus 87.200’i Fransız uyruklu ve 37.850 yabancı olmak üzere 125.050 kişiydi. Öncekinin içinde 29.810 İssa ve Fransız Somalili ile 48.270 Afar ve diğer küçük etnik gruplar bulunmaktaydı. Sayıları 16.500 olduğu düşünülen İssalar, istatistiklerde ayrı sayılmamıştı. Plebisitin sonuçları olağandışıydı, çünkü “hayır” oyu sayısı, İssa ve Somalili seçmenlerin toplam sayısı ile neredeyse tam olarak eşleşmekteydi. Buna karşın “evet” oyları sadece 1.800 oy farkla toplam Avrupalı, Arap ve Afar seçmen sayısı ile neredeyse aynıydı. Daha önce bahsedilen etnik akrabalığın yanı sıra, İssalar ve Somaliler genel olarak benzer bir siyasi görüşü paylaşmışlardır. Dışarıdan gelenler tarafından yapılan ilave sızmaları önlemek için referandumdan birkaç gün önce Cibuti şehrinin çevresine bir dikenli tel bariyer yapılmıştır. Yerel yönetim, dışarıdan gelenlerin kaos yaratacağından, seçmen karışıklığına yol açacağından ve işsizliği ağırlaştıracağından korkmuştu. Yetkililer, referandumdan bir gün sonra, “gizli” mütecavizlerin çıkarılmasına yeniden başlamıştır. Sınırdan sınırdışı edilen insan sayısını ölçmek zordu, ancak iki haftalık bir süre için 2.000 rakamı, Eylül 1966 ile Nisan 1967 sonu arasında için ise toplam 8.000 ila 10.000 kişi telaffuz edilmiştir.¹⁰⁶

21 Nisan 1968’de Afar ve İssa arasındaki bir futbol maçında taraftarlar sporu isyana dönüştürmüş, iki kişi öldürülmüş ve on kişi de yaralanmıştır. Ali Aref, 6 Mayıs 1968’de İssalar tarafından öldürülmekten kıl payı kurtulmuş ve şoförü bir el bombasıyla öldürülmüştür. Bu olaydan sonra, o, “Benim Afarları ve İssaları entegre etme politikam, “yabancı bir ülkenin etkisi altında kalan” belirli unsurlar tarafından belli ki istenmiyor” demiştir.¹⁰⁷ Ali Aref’e yönelik suikast girişimi örneğinde, faillerden ikisi, Ali Guelle Dirir ve Abdi Hassan Liban, olay yerinde tutuklanmış ve iki ay sonra sırasıyla müebbet hapse ve 20 yıl ağır çalışmaya mahkûm edilmiştir. Daha sonra, suikastla ilgisi olduğunu şiddetle reddeden üçüncü bir kişi sorguya çekilmiştir. O, daha sonra Fransız büyükelçisinin kaçırılmasıyla bağlantılı olarak Mogadişu’da ortaya çıkan Osman

¹⁰⁵ Virginia Thompson and Richard Adloff, p. 65.

¹⁰⁶ Jacques Foccart et Ali Aref un mariage d'intérêt ?, <https://journals.openedition.org/ccrh/472#ftn1>.

¹⁰⁷ Virginia Thompson and Richard Adloff, p. 64.

Rabe'di. Komandoların dördüncü bir üyesi Omar Elmi Kaireh, gıyabında ömür boyu hapse mahkûm edilmiştir.¹⁰⁸ Bununla birlikte, 1968'in ikinci yarısında barışçıl bir dönem başlamıştır, öyle ki bölge uzun süredir böylesini görmemişti. Görünen oydu ki, etnik gruplar arasındaki iş birliği politikası meyve vermeye başlıyordu. Temsilciler Meclisi Başkanı Maitre Castel, bir bütçe oturumu sırasında buna işaret etmiş ve bu vesileyi, yatırımcıları iş dünyasının canlanmasında ve dolayısıyla bölgenin kalkınmasında yer almaya teşvik etmek için kullanmıştır.¹⁰⁹ Buna karşın, Mayıs 1975'in sonlarına doğru, çeşitli kentsel bölgelerden gelen on binlerce İssa ile Arrhiba konut inşaatından gelen Afarlar arasında çatışmalar patlak verdiğinde, Cibuti ve çevresinde yeni bir etnik felaket meydana gelmiştir. Yüksek komiser, uçakla gelen iki Metropolitan jandarma birliği göndermek zorunda kalmıştır. O ayrıca saat 19.00 ile 06.00 arasında sıkı bir sokağa çıkma yasağı uygularken beşten fazla kişinin bir araya gelmesini yasaklamıştır. Bu durum ağustos ayı sonuna kadar devam etmiştir. Muhalefete göre, bölgeden birkaç yüz kişi daha sınır dışı edilmiştir. Bu da sınır dışı edilen toplam insan sayısını 380'e çıkarmıştır. Bu olayın basit bir zina vakası sonucunda ortaya çıktığı iddia edilmiştir. Şöyle ki bir İssa ile evli Etiyopya uyruğuna sahip bir kadın, boşanması devam ederken, bir Afar ile yaşamaya başlamış. Muhalefet, bu patlayışı Başbakan Aref'in iktidarı elinde tutmak, bu tür vahşetlere muktedir bir halkın henüz bağımsızlığa hazır olmadığı göstermek için zekice yapmış olduğu bir tertip olarak yorumlamıştır. Ligue Populaire Africaine pour l'Indépendance (LPAI) liderleri, şiddetin etnik gruplar arasında değil, bağımsızlık yanlıları ile Ali Aref'in yandaşları olan liman işçileri arasında ajitatörler tarafından ateşlenen kavgalar olduğunu iddia etmiştir. Her halükârda, Cibuti'deki durum korkunçtu, resmî rakamlara göre 16 kişi ölmüş, 25 kişi ağır şekilde, 205 kişi hafif yaralanırken yaklaşık 1.000 kişi ülkeden sürgün edilmiştir. Tutukluların değişimi ve geleneksel yasaların uygulanması yerine ordu ve polislin müdahalesi etnik gruplar arasında barışı yeniden sağlamıştır.¹¹⁰ Ertesi yıl, Cibuti'de daha ciddi olaylar meydana gelmiş ve bu sırada siyasi olaylar etnik soruna baskın gelmiş gibi görünüyordu. İlk başta neredeyse tamamen İssalar ve diğer Somalililerden oluşan LPAI, hepsi Afar olan Union Nationale pour l'Indépendance (UNI) destekçileriyle çatışmıştır. Çatışmalar

¹⁰⁸ Peter J. Schraeder, "Ethnic Politics in Djibouti: From 'Eye of the Hurricane' to 'Boiling Cauldron'," *African Affairs*, Vol: 92, Issue: 367 (april 1993), (pp. 203–221), p. 215.

¹⁰⁹ Christiane Rabier and Jean Angrand, "Le Territoire Français des Afars et des Issas: un avenir incertain", *Revue Juridique et politique: indépendance et coopération*, Vol: 29, Issue: 4, (1975) (pp. 473-485), p. 476.

¹¹⁰ Virginia Thompson and Richard Adloff, p. 96.

hızla Cibuti'nin Afrika mahallesinde kan gölüne dönüşmüş ve 16 ölü (13 Afar ve üç İssa) ve 64 yaralı bırakmıştır. Yüksek komiser, bir sokağa çıkma yasağı, halka açık toplantıların yasaklanması ve Afrika mahallesinde askeri devriyeler dahil olmak üzere yeni güvenlik kısıtlamaları getirmiştir.¹¹¹

2.7.2. TFAI Teritoryal Hükümeti

1974'ün sonunda, Ali Aref, bağımsızlık kavramını tamamen reddetmediğini belirterek şöyle diyordu: “Yanlıı anlaşılsın. Eğer bağımsızlığı seçersek, bunu Fransa'ya karşı değil, Fransa ile birlikte yapacağız.”¹¹² Bunu söylerken TFAI-Somali-Etiyopya federasyonu oluşturma projesi hakkında komşu ülkelerin ağzını aramış olduğu da kesindi. Bu kavramın ilgili yabancı başkentlerde büyük bir desteğe sahip olduğu düşünülse de onların tutumu tam belli değildi. Bu yüzden söz konusu öneri ne kadar hızlı ortaya çıktıysa o kadar da hızlı bir şekilde de ortadan kaybolmuştur. Diğer durumlarda, Ali Aref'in bağımsızlığı, egemenliğin bir ordu marifetiyle güvenceye alınması olarak gördüğu düşünülüyordu, ancak o ordunun Fransız mı yoksa Arap mı olacağı o anda belirsizdi. Behemehal, 1973 Haziran ayının sonunda Fransız birlikleri Madagaskar'dan çekildiğinde, Ali Aref, onların bir kısmının Diego Suarez cephaneliği ile birlikte Cibuti'ye gönderilmesini adeta Paris yönetimine yakarmıştır. Fakat bu yakarışın hiçbir faydası olmamıştır. Nihayetinde, Aref “Er ya da geç, Afar üçgeni yeni bir Eritre olacak” düşüncesini dile getirmiştir. Ağırlıklı Massava, Aouache ve Cibuti şehirlerini kapsayan bu alana üzerinde yaşayan insan sayısı bir milyon idi. Söz konusu alan Fransa'nın büyüklüğünün yaklaşık dörtte biri veya TFAI'nin altı buçuk katıydı. Kıyı şeridinin Eritreli olması gerçeği sorunu daha da karmaşık hale getirmişti.¹¹³ Bu arada, Ali Aref, bağımsızlık konusunda net bir karar vermek yerine ülkenin kalkınmasında ileriye doğru bir adım daha atmaya karar verdi. O an için, o, “halkın haysiyetini korurken aynı zamanda bizi seçenlerin gerçek çıkarlarını da korumanın” tek yol olduğunu savunuyordu.¹¹⁴ Ali Aref, bölgenin zorluklarını ve bağımsızlık konusundaki resmî tutumu iletmek için Afrika ülkelerine iki yasama komitesi göndermeye karar vermiştir. Bu iki komisyonun üyeleri, Cibuti'ye döndüklerinde, ziyaret etmiş oldukları ülkelerin- hepsi Afrika Birliği Örgütü üyesi olan Senegal, Fildişi

¹¹¹ Ali Coubba, p. 396.

¹¹² Jacques Foccart et Ali Aref un mariage d'intérêt ?, <https://journals.openedition.org/ccrh/472#ftn1>.

¹¹³ Peter J. Schraeder, p. 215.

¹¹⁴ Jacques Foccart et Ali Aref un mariage d'intérêt ?, <https://journals.openedition.org/ccrh/472#ftn1>.

Sahili, Çad, Libya, Mısır, Kamerun ve Orta Afrika Cumhuriyeti – bölge nüfusu tarafından ifade edilen isteklere saygı gösterecekleri ve tam bağımsızlığı umut ettikleri bilgisini vermişlerdir.¹¹⁵ Ekim ayı başlarında Ramazan ayının sonlarına doğru yapılan önemli bir konuşmada, bazı milletvekillerinin kontrolünü kaybetmekte olduğu endişesini taşıyan başbakan, bağımsızlığın, görüşleri ne olursa olsun halkın tüm kesimleri ve tüm siyasi partilerle yapılan bir diyalogun esası olacağını söylemiştir. Ali Aref'e göre, artık bağımsızlığı “müzakere” etmenin hiçbir olasılığı kalmamıştı, o gerekli tüm garantilerle birlikte verilmek zorundaydı. O, “Fransa ile bir sözleşmemiz var” dedi ve “Fransa'nın hiçbir seçeneği yoktu. O, bizim toprak bütünlüğümüzü garanti etmek zorunda ve bizi terk etme hususunda hiçbir hakkı yok. Komşularımız Rusya tarafından ne kadar destekleniyorsa Fransa'nın görevi de bizi o kadar desteklemektir.” Bu, TFAI başbakanının tutum değişikliğini değerlendirmek bakımından önemli bir söylemdir. Ali Aref, 1974'ün ortalarından sonra, mevcut soruna daha iyi bir çözüm bulma konseptine doğru ilerlemiştir denilebilir.¹¹⁶ Çoğunluk partisinin üyeleri, Aralık 1975'in başlarında yeni bir siyasi grup kurmuştur. Omar Farah Iltère, Union Nationale pour l'Indépendance'nin (UNI) lideriydi. UNI, Ali Aref'in zeytin dalını geri çeviren LPAI ile hemen karşı karşıya gelmiştir. Birlik kurmaya yönelik şanslar bundan sonra tehlikeye atılmış görünüyordu. Başbakan, “Bütün bakış açılarına açığım, ancak LPAI ile diyalog söz konusu değil çünkü o parti gayrimeşru ve yasadışı bir duruş sergilemiştir” diyordu. Aynı düşmanlıklar yüzünden halka açık toplantılar sırasında her zaman çatışma potansiyeli vardı. Gergin ortam 1950'leri ve 1960'ları andırıyordu ve TFAI'da kabilesel ve siyasi kavramlar arasındaki çizgi bir kez daha bulanık hale gelmiştir. Sadece Yüksek Komiser Dablanc'ın öngörüsü ve enerjik müdahalesi sayesinde en kötüsü engellenmiştir.¹¹⁷

Ali Aref ve eşi, aralık ayı başlarında Cibuti kentinde bir korumayı yaralayan el bombası saldırısından yara almadan kurtulmuştur. Mogadişu FLCS'si cinayete teşebbüsün sorumluluğunu üstlenmiştir. Bağımsızlık konusunun bir güç mücadelesinden başka bir şey olmadığı anlaşılınca durum ciddileşmiştir. Korumalar, iki haftadan kısa bir süre sonra Ali Aref'in hayatını tehdit ettiklerinden kuşku duyulan iki kişiyi öldürmüştür. Bu olay, Fransız konsolosluğu önünde öfkeli protestoların patlak

¹¹⁵ Virginia Thompson and Richard Adloff, p. 55.

¹¹⁶ Virginia Thompson and Richard Adloff, p. 56.

¹¹⁷ Jacques Foccart et Ali Aref un mariage d'intérêt ?, <https://journals.openedition.org/ccrh/472#ftn1>.

verdiği Mogadişu’da yankılanmıştır.¹¹⁸ O sırada yerel yönetim, yeni programı kapsamında ülke dışında araştırma yapmaya devam etmekteydi. Bir bakan ve dört milletvekilinden oluşan bir heyet, Kasım 1975’te Afrika Birliği Örgütü Kurtuluş Komitesi ile temas kurmak üzere Darüsselam’a, oradan da Nairobi ve Addis Ababa’ya gönderilmiştir. MLD, FLCS ve LPAI’nin muhalefetine rağmen, bu seferin üyeleri bölgenin geleceği hakkındaki görüşlerini ifade edebilmişlerdir. Kurtuluş Komitesi’nin kararı, ilgili tüm tarafları TFAI yönetimi ile görüşmelere başlamaya davet etmiş, çevredeki ülkelerin görüşmeleri kolaylaştırmada Afrika Birliği Örgütü’ne yardımcı olacağı umudunu dile getirmiştir. Ali Aref, TFAI’nin kritik konularını görüşmek üzere bir ay sonra Paris’te Başkan Giscard d’Estaing, Olivier Guichard, Olivier Stirn ve Jacques Chirac ile bir araya gelmiştir. Aref, TFAI’nin Portekiz kolonilerinin izinden gitmesini önlemek için hala zaman varken gerçekçi adımlar atılmasını, “*halkın istekleri doğrultusunda Fransa’nın varlığını korumayı da kısmen içereceğini*” savunmuştur. O, basın yoluyla yaptığı resmî açıklamada, bu konudaki görüşlerini özetlemiş ve TFAI’nin bağımsızlığının “geri döndürülemez” olduğunu, ancak bunun “*Fransa’dan gelen askeri ve ekonomik garantiler ve Afrika Birliği Örgütü tarafından sınırlarına riayet edeceğine ilişkin olarak yapılacak bir deklarasyonla gerçekleştirilmesi gerektiğini*” vurgulamıştır.¹¹⁹

Temsilciler Meclisi, beş yerel milletvekili ve Omar Farah İltire’den oluşan yeni bir heyeti aralık ayında kurulan temasları yeniden başlatmak için aralık ayında Paris’e göndermiştir. O, ocak başında kısa bir süre Fransa’nın başkentinde kalmış, aynı zamanda Ali Aref, Cibuti ile çeşitli başkentler arasında gidip gelmeye başlamış ve bu 1976’da kısa dönemli bir siyasi faaliyet yoğunluğuna yol açmıştır. Paris’te, ilgili makamlar, iş birliği, mali güvenceler ve Fransız ordusunun güvenliği sağlamasına ilişkin zaten yapılmış olan antlaşmaların yürütülmesine dair pratik çalışmaları incelemeye başlamışlardır. Etnik grupların göreceli gücünü daha eşit hale getirmek için kimlik kartlarının dağıtımının genişletilmesi gibi bazı küçük sorunlar da araştırılmıştır. 1976’da *Fonds d’Investissement pour le Développement Economique et Social* (FIDES) ile teknik ve mali antlaşmalar yapılmış ve işsizliği azaltmak için para vadedilmiştir. Aralık ayı sonunda yapılan toplantıların bir kısmına katılan Barkad Gourat, sadece Ali Aref’in ondan istediğini iddia ederek Ocak 1976’da yapılanlara katılmayı reddetmiştir. O,

¹¹⁸ Jacques Foccart et Ali Aref un mariage d’intérêt ?, <https://journals.openedition.org/ccrh/472#ftn1>.

¹¹⁹ Virginia Thompson and Richard Adloff, p. 62.

Olivier Stirn'e, Fransız hükümetinin bağımsızlık konusunda mevcut başbakanla çalışmaya devam etmesi halinde bölgeye yönelecek tehditlerin altını çizen bir memorandum yayımlamıştır.¹²⁰ Görüldüğü gibi Ali Aref'in hürriyet vizyonu, ileri görüşlü olmakla birlikte, askeri, ekonomik ve kültürel olarak bir dış güce bağımlı kalacağını ileri sürdüğü için, tüm nüfusa hitap etmiyordu. Ali Aref'e göre Fransa'nın böyle bir rolü üstlenmemesi için hiçbir neden yoktu. Barkad Gourat ise bu tür tartışmaların prosedürel yönleriyle daha çok ilgileniyordu. Kendisine ait 13 milletvekilinin desteğiyle, Fransız hükümetiyle müzakere etmenin en makul yolunun mevcut olandan farklı bir çoğunluk partisi oluşturmak için yeni seçimler yapmak olduğunu ve LPAI'nin oy hakkının garanti altına alınması gerektiğini ileri sürmüştür. TFAI'deki Fransız yetkililere göre, 1976'nın başlarına kadar dikkatli kamu açıklamalarıyla tanınan yüksek komiser artık Metropole'un yeni talimatlarına uyabilir bu arada da Fransa'nın TFAI'ye katılımının öngörülebilir gelecekte kaçınılmaz olduğu görüşünü sürdürebilirdi.¹²¹

Şubat 1976'nın ilk yarısında Ali Aref, çeşitli devlet başkanlarının TFAI'ye yönelik tutumları hakkında daha fazla bilgi edinmek amacıyla, bu sefer sadece iki destekçisi eşliğinde Afrika şehirlerine bir seyahat daha yapmış, Kampala'da beklenmedik coşkulu bir sıcak karşılama yaşadktan sonra Lusaka, Darüsselam, Nairobi, Abidjan ve Dakar'a seyahat etmiştir. Darüsselam'da kendisiyle görüşen FLCSE Genel Sekreteri Aden Roble Awale Mogadişu Hükümeti tarafından görevden alınarak tutuklanmıştır. Bu seyahatin ardından Ali Aref ve Hassan Gouled, Afrika Birliği Örgütü Dışişleri Bakanları Konseyi'nin 26. toplantısına çağırılmıştır. Konferansın gündeminin daha çok TFAI'nin geleceğine odaklanırken, temsilcilerinden bu konudaki değerlendirmeleri sorulmuştur. Fakat burada da konuya ilişkin bakış açıları çatışmış çoğunluğun görüşü "LPAI her zaman konuşmayı reddeder" şeklindeyken muhalefet "Mevcut hükümet halkı temsil etmiyor" şeklinde bir değerlendirmede bulunmuştur.¹²²

Ali Aref, uluslararası bir konferans için mart ayında Addis Ababa'ya dönmüştür. Bu ona, referandumun koşulları ve bir kurucu meclis seçimi sürecini Fransız Cumhurbaşkanı ile bir kez daha tartışma fırsatı vermiştir. Afrika Birliği Örgütü, altı ay önce çıkarılan bir karar uyarınca, bir inceleme heyetini Cibuti'ye ilk kez

¹²⁰ Virginia Thompson and Richard Adloff, p. 69.

¹²¹ Virginia Thompson and Richard Adloff, p. 70.

¹²² Virginia Thompson and Richard Adloff, p. 71.

gönderebilmiştir. Bu gelişme, Fransız hükümetinin, mümkün olan en iyi koşullarda bağımsızlığı kazanmasında TFAI'ya yardımcı olabilecek hiçbir şeyi göz ardı etmeme düşüncesini göstermektedir. TFAI'ya komşu olan Etiyopya, Somali, Kenya ve Sudan dışındaki Afrika ülkelerinden gelen sekiz delege Mısır'ın Uganda büyükelçisi başkanlığındaki heyette yer almıştır.¹²³ Onlar, tüm parti ve sendika liderleriyle tek tek görüşmek, yerel yetkilileri ziyaret etmek ve hinterlandın tüm yerleşim bölgelerini gezmek suretiyle dört gün içinde önemli ilerleme kaydetmişlerdir.¹²⁴

2.7.3. TFAI'deki Fransız Varlığına Yönelik Muhalefet

Mart 1975 milletvekili ara seçiminden iki ay sonra, nedeni belli olmayan şiddetli etnik çatışmalar patlak verdi. O sırada muhalefetin iki lideri Hassan Gouled ve Ahmed Dini'nin Paris'te Olivier Stirn ile bir araya gelmiştir. Bu görüşmede Fransız yönetimi bağımsızlık konusunda taleplerin kısa sürede karşılanması sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. LPAI'nin tutumu sertleşirken, 1967'de TFAI halkı Fransa'nın bir parçası olarak kalmaya karar vermiş ve Stirn dinleyicilere bu karara saygı duyulması gerektiğini hatırlatmıştır. Birkaç gün sonra, onlar LPAI'dan, taleplerinin tamamen reddedildiği konusunda bilgilendirici bir mektup almışlardır. Sırf Afar'ların bir kısmının o zamandan beri oy verme alışkanlıklarını değiştirmiş olması nedeniyle Mart 1967 oylaması aslında güncelliğini yitirmiştir.¹²⁵ Gün geçtikçe artan bağımsızlık talepleri karşısında Stirn ve belediye yetkilileri bu olguyu çok iyi biliyordu, ancak muhtemelen biraz zaman kazanmayı umuyorlardı. Prensipite bağımsızlığa karşı çıkmadan, Yüksek Komiser Christian Dablanc, çoğunluğunun hala statükoyu desteklediğini düşünüyordu. Bunun sonucunda, çoğunluk pozisyonunu yansıtmada hususunda resmî tez ile LPAI'nin iddiası arasında sürekli bir farklılık olmuş gibi görünmektedir. LPAI liderlerine göre, çoğunluk partisi üyelerinin önemli bir kısmı da bağımsızlık istiyordu, fakat misilleme ve işlerini kaybetme korkusuyla duygularını ifade etmekten çekiniyorlardı.¹²⁶ O sırada Cibuti'de tartışmalar, ilgili temel sorunlardan ziyade bağımsızlığa giden adımlar etrafında dönüyordu. Yerel Fransız yetkilileri, hukuki bir bakış açısıyla, Fransa'nın iki ana nedenden dolayı TFAI'da kalması gerektiğini düşünüyordu. Birincisi, arzuladıkları

¹²³ Said Yusuf Abdi, "Independence for the Afars and Issas: Complex Background; Uncertain Future", *Africa Today*, Vol. 24, No. 1, new and emerging small states in Africa (jan. - mar., 1977) (pp. 61-67), p. 62.

¹²⁴ Virginia Thompson and Richard Adloff, p. 77.

¹²⁵ Said Yusuf Abdi, p. 64.

¹²⁶ John Drysdale, "Problem of French Somaliland", *Le Monde*, 28 June 1977 (pp. 11-14), p. 12.

gelişmeyi gerçekleştirebilmeleri için halkının refahını sağlamak ve ikincisi, bölge üzerinde tüm taraflardan gelen iddialar karşısında muhtemelen ihtiyaç duydukları güvenliği garanti etmektir. Bir başka nedenin ise yeniden dünyanın dikkatini çeken Basra Körfezi, Kızıldeniz ve Hint Okyanusu'na bitişik geniş alanda TFAI'nın oynayabileceği stratejik rolü ile ilişkilendirilmiştir. Oysa bu bölgenin önemi açıkça petrol rezervlerinde yatmaktaydı, fakat Fransız hükümetinin açıklamaları meselenin bu yönüne hiç değinmemişti.¹²⁷

Paris'te, LPAI'nın politikası Haziran 1975'te, Fransız Sosyalist Partisi'nin daveti üzerine, denizaşırı departmanlar ve bölgeler üzerinde odaklanan bir toplantıya diğer bölgelerden gelen temsilcilerle birlikte gelen bir delegasyon tarafından ortaya konulmuştur. Francois Mitterand, destekçilerinin dekolonizasyon sürecini ilerletmek istediğini vurgulamış, fakat o, kendi partisi -kendi görüşüne göre kaçınılmaz olarak- iktidara gelene kadar sabırlı olunmasını da tavsiye etmiştir. Cibuti'deki bağımsızlık savunucuları, daha az ideolojik bir bakış açısıyla da olsa aynı umudu paylaşıyordu. Onlar, bazı medya kuruluşları tarafından öngörülen komşu ülkelerin sürpriz bir saldırı başlatacak olmasını kabul etmeyi reddederken, bunun yerine, sosyalist fikirlere ve Somali Demokratik Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı General Syaad Barre'nin son sözlerine güveniyorlardı. Onlar, Etiyopya'nın, Cibuti üzerinden denize erişimlerini reddetmeyecekleri yeni devrimci liderleriyle de görüşmekten yanaydı.¹²⁸ Onlar, böyle bir iyi niyet ortamında Fransız birliklerinin gerek kalmadığını ifade etmişlerdir. Ahmed Dini şöyle diyordu: *“Biz hiçbir askeri üs istemiyoruz. Subayların ordumuzu eğitmesine izin verebiliriz, bu da bizi savunmamız için yeterli olur. Egemen bir devletin topraklarında yabancı bir ordu olması olağan bir şey değildir.”*¹²⁹ Böyle iyimser bir tahmin, bazı yorumcular tarafından şüpheyle karşılanmıştır. Nitekim, şüpheciler, TFAI gibi düşük potansiyele sahip bir ülkede, toprağından veya deniz ortamından herhangi bir şey elde etmek için çok büyük miktarlarda sermaye gerekeceğini, başka bir deyişle, TFAI'nın varlığını sürdürmek için güçlülere ve zenginlere yardım istemek zorunda kalacağını düşünüyorlardı. Genel olarak bakıldığında, 1970'lerde muhalefetin TFAI'daki duruşu, 1960 ile 1966 arasındakinden farklı olduğu açıkça bilinmektedir.¹³⁰ Onun liderleri artık komşu Somali Cumhuriyetine katılmaktan açıkça bahsetmiyorlar,

¹²⁷ Said Yusuf Abdi, p. 65.

¹²⁸ Virginia Thompson and Richard Adloff, p. 80.

¹²⁹ Jacques Foccart et Ali Aref un mariage d'intérêt ?, <https://journals.openedition.org/ccrh/472#ftn1>.

¹³⁰ Jacques Foccart et Ali Aref un mariage d'intérêt ?, <https://journals.openedition.org/ccrh/472#ftn1>.

bunun yerine kendi ülkelerini geliştirme isteklerini dile getiriyorlardı. Dahası, muhalefetin bazı üyeleri, diğerleri bunun artık gerekli olmadığına inansalar bile, Fransa ile ekonomik ve hatta askeri iş birliğine tamamen karşı değildi. Onların ortak amaçları, son derece liberal, demokratik bir devlet kurmaktı. Hassan Gouled Cezayir ve New York'a, ardından Ahmed Dini Kampala ile birlikte Paris'e seyahatte bulunmuştur. Bu gelişme muhalefet arasında endişe yaratmıştır.¹³¹ BM Dekolonizasyon Komitesi ve Genel Kurulu tarafından kabul edilen kararlar neredeyse oybirliğiyle Fransa'dan TFAI'ya derhal ve koşulsuz bağımsızlık vermeyi, siyasi mahkumları serbest bırakmayı ve askerlerini geri çekmeye teşvik etmiştir; onlar, komşu ülkelerden tüm toprak iddialarından vazgeçmelerini de istemişlerdir. Fransız televizyonuna göre, Hassan Gouled, Cibuti'ye zafer kazanmış bir şekilde dönmüştür; o, "Bağımsızlık!" diye bağırarak 12.000 kişi tarafından karşılanmış, yurtdışından dönen delegasyon üyelerinin, kendilerine, "68 Arap ve Afrika ülkesi tarafından destek güvencesi" verileceğini bildirmiştir. Kısa bir süre sonra muhalefet, bölgenin kaderini ne olursa olsun herhangi bir dış güce bağlama ilkesini rafa kaldırmıştır; artık bağımsızlık kavramı tekelleşmediğini, Ali Aref'in ise çoğunluğu temsil etmediği belirtilmiştir.¹³² LPAI'nin iddialarını desteklemek için elinde iki kozu vardı: birincisi, artık sorgulanamayacak olan Somali Cumhuriyeti'nin mali desteği ve ikincisi, League'nin uzun süredir devam eden manevi desteği. Mogadişu, her zaman sığınak sağlamış olduğu ayrılıkçı örgütlerin eski iddialarını sadece resmîleştirilmiş ve Somali'nin lideri Siad Barre, Cibuti'nin "kukla liderinin" tutarsızlıklarını şahsen eleştirmiştir. LPAI'nin elindeki ikinci kozu, genellikle o zamana kadar hükümeti desteklemiş olan Meclis'teki güç dengesinde yaşanan değişiklikti. Halk, uysal bir Temsilciler Meclisi'ne alışmıştı. Bu yüzden 19 Kasım 1975 milletvekillerinin tam üçte birinin başbakana güvensizliği şaşkıncı idi (26 oy lehte, 13 aleyhte ve bir çekimser). Dahası, Ali Aref'in uzun süredir destekçisi olan ve birçok kilit konuda çoğunluk partisine karşı zaten oy kullanmış olan ve eylül ayında dokuz milletvekilinin onunla aynı çizgide bulunduğu Barkad Gourat, Ali Aref'i desteklemeyi bırakmış ve her fırsatta onun politikalarına karşı çıkmıştır. 1976 bütçesiyle ilgili tartışmalar sırasında, Barkad Gourat hükümetin programına karşı oy kullanmış ve hatta, adı Kasım 1973 seçimlerindeki aday listesinin ismine benzeyen bir meclis muhalefet grubunu, *Union pour le progres dans l'ensemble Frangais* (UPEF), kurmaya

¹³¹ Virginia Thompson and Richard Adloff, p. 80.

¹³² Virginia Thompson and Richard Adloff, p. 96.

çalışmıştır.¹³³ Ali Aref şöyle diyordu: “Fransa şimdiye kadar iç özerkliği garanti etti; eğer o lider olan bana bağımsızlığımızı garanti etmeyi kabul ederse, bunu isteyeceğim.” Barkad Gourat ayrıca Ali Aref’i, senatörün uzun zamandır düşmanı olan Etiyopya’ya karşı hoşgörüsünden dolayı ağır bir şekilde suçlamıştır. İlimli muhalefete katılmış olmasına karşın, Gourat, istişare olmaksızın koşulsuz bağımsızlık verilmesi için Fransız Hükümetiyle doğrudan görüşmeler yapılmasından yana olan LPAI’nin aksine, açık seçimleri savunmuştur. Barkad Gourat, Raheita, Tadjoura ve Gobad sultanlarının onun için onu “Afar halkının düşmanı” olarak nitelendirdiği Mahmud Harbi’nin tıpkı daha önce yaptığı gibi, geleneksel otoriteyi reddetti.¹³⁴

2.8. Bağımsızlıkla İlgili Fransa Siyasetinde Değişiklik ve 8 Mayıs 1977 Referandumu

1970’lerin ortalarına gelindiğinde, Fransa’nın siyasi partileri ile hükümet arasında TFAI’nin geleceği konusunda dikkate değer bir anlaşmaya varılmıştır. Geleneklere ve inançlara göre, sol partiler dekolonizasyonun kaçınılmazlığına inanıyorlardı, ancak her ikisi de Ali Aref’in liderliğine olan güvenini yitirmiştir; sosyalistler LPAI’yi ve komünistler de FLCS’yi desteklemekteydi. Cibuti’de düzeni sürdürmeye ve ilhakçı komşuları caydırmaya yönelik bir Fransız “varlığının” devam etmesine ne Gaullistler ne de sosyalistler karşı çıkmıştır. Hükümet sözcüsü olarak Olivier Stirn, yönetimin nihai TFAI bağımsızlığına karşı çıkmadığını ifade etmiş, ancak, mümkün olan hallerde gelecek devletin iç ve dış güvenliğine yönelik garantiler de dahil olmak üzere kapsamlı hazırlıklar konusunda ısrarcı olmuştur.¹³⁵ Mayıs 1975’te Fransız Hükümeti, TFAI’de bir kamuoyu yoklamasının gerekli olduğuna karar vermiştir. O sırada bölgede bulunan devlet sekreteri Olivier Stirn, konuşmalarından birinde şunları söylemiştir: “Kuvvetle ve ciddiyetle söylüyorum ki, Fransa sorumlu olduğu sürece, Afar’ların ve İssa’ların özgürlüğü ihlal edilmeyecektir... Fransa, bölgenin iradesinin özgürce ifade edilmesini garanti edecektir.” Artık Fransa’nın konuyla ilgili konumu evrilmeye başladığı gözler önündeydi.¹³⁶ Ali Aref, dört ay sonra, Giscard d’Estaing ve

¹³³ Virginia Thompson and Richard Adloff, p. 45.

¹³⁴ Virginia Thompson and Richard Adloff, p. 100.

¹³⁵ Djibouti: une indépendance obtenue en 1977, un an après la prise d’otages racontée par le film “l’intervention”, (https://www.francetvinfo.fr/monde/afrique/djibouti/djibouti-une-independance-obtenue-en-1977-un-an-apres-la-prise-d-otages-racontee-par-le-film-l-intervention_3169503.html).

¹³⁶ Djibouti: une indépendance obtenue en 1977, un an après la prise d’otages racontée par le film “l’intervention”, (https://www.francetvinfo.fr/monde/afrique/djibouti/djibouti-une-independance-obtenue-en-1977-un-an-apres-la-prise-d-otages-racontee-par-le-film-l-intervention_3169503.html).

Olivier Stirn ile bir araya geldiği Paris'ten dönüşü zamanı, Cibuti radyosundan, hükümetinin gerçek bağımsızlığa ulaşmanın yollarını aramayı amaçladığını açıklamıştır. Paris Hükümetinin resmî konumu hakkında kesin bir bilgi olmasa da yönde bir değişim yaşandığı ortadaydı. O zamana kadar, Giscard d'Estaing, görüşmeleri sırasında TFAI'nin statüsüne ilişkin belirli değişiklikleri hiçbir zaman gündeme getirmemişti. Aralık 1975'te yeni Etiyopya büyükelçisi güven mektubunu sunduğu sırada yapılan açıklamalar bile cumhurbaşkanının konumuna dair hiçbir işaret vermemiştir. Marsilya'da denizaşırı bölgelerin ticaret odalarının temsilcileriyle yapılan bir toplantı sırasında, Olivier Stirn konuşmasında şöyle demiştir:

“Özerk yönetim, neredeyse her zaman bağımsızlıkla sonuçlanan kafa karıştırıcı bir durumdur. Öte yandan, insanlar bölge statüsünden memnundurlar çünkü bu onlara metropoldeki ayrıcalıkların aynısını sağlar ve o zaman zaman bazı muhalefet partileri tarafından kabul edilir.”¹³⁷

Fransa, TFAI'nin özerkliğe hazır olduğunu kabul etmiş ve onun sınırlarını koruma sözü vermiştir. Bu, bağımsızlık yönündeki ilk kesin politika açıklamasıydı ve bu nedenle ciddi bir niyet beyanıydı. Hükümet Sözcüsü Andre Rossi, onun nasıl yerine getirileceğine ilişkin adımları şu sözlerle özetlemiştir: “*Fransız Parlamentosu yasa taslağını onayladıktan sonra, bir referandum yoluyla halka danışılacak.*” Bu konudaki açıklamalar devam ederken, 1976'nın sonunda bile, referandum sorusunun nasıl ifade edileceği belli değildi, ancak Fransız yasa koyucuları bunu halka, bağımsızlık ve Fransız Cumhuriyeti tarafından temsil edilen topluluğa entegrasyon arasında bir seçim hakkı sunma şeklinde düşünüyorlardı.¹³⁸ 1976'nın başlarında, Ali Aref'i terk eden TFAI bakan ve milletvekillerinin siyasi olarak 180 derece dönüş yapmaları, Fransız makamlarını bir tür karışıklığa atmış gibiydi. Paris Hükümeti, yeni devleti yönetecek birkaç muteber adaydan biri olarak gördüğü başbakanı destekleme isteği ile değişen yerel duruma ayak uydurmak arasında sıkışıp kalmıştı. Paris, acele etmemek, fakat kararından da geri dönmek için, referandumun teşkiline yönelik hazırlıklar yaparak zaman kazanmaya çalışıyordu. Şubat ayı başlarında, bu pozisyonu açıklamak için, DOM/TOM¹³⁹ Devlet Sekreteri, herhangi bir karar alınmadan önce yerine getirilmesi gereken üç koşul belirlemiştir: 1) Bölgede Fransız birliklerinin varlığının şimdilik devam etmesi; 2) Başta Afrika ülkeleri olmak üzere diğer ülkelere danışılması 3) Azınlıkların meşru haklarına saygı gösterilmesi için aşiret gruplarının ve partilerin bir

¹³⁷ Chronology for Afars in Djibouti, <https://www.refworld.org/docid/469f3882c.html>.

¹³⁸ Peter J. Schraeder, p. 204.

¹³⁹ TOM: territoire d'outre mer, DOM: département d'outre mer.

anlaşmaya varacaklarına ilişkin güvence verilmesi.¹⁴⁰ Fransız Hükümeti, bölgede örgütlü güçlerin varlığını inkâr edememiş, ancak terimin teknik anlamıyla onun onu askeri bir üs haline getirmemiş olduğunu ileri sürmüştür. Fransa'nın o zamanda, birkaç eski Afrika sömürgesiyle yaptığı gibi, gelecekteki egemen devletle ikili bir antlaşma yapılamadıkça güçlerini TFAI'da tutma niyeti yoktu. Bu, yeni devletin, Ahmed Dini'nin arkasından giderek böyle bir antlaşmayı imzalamayı reddetmesi durumunda ne olacağı sorusuna dikkati çekmiştir.¹⁴¹ Şubat 1976'dan itibaren Paris Hükümeti, yaklaşan referandumla ilgili ihtiyati tedbirler olarak yorumlanabilecek bazı yeni adımlar atmıştır.¹⁴² Muhalefet, oylamadan önce yapılacak olan nüfus sayımına yönelik eleştirilerini yüksek sesle dile getirirken Fransız vatandaşlığını elde etmenin ön koşullarını tanımlayan Temmuz 1933 ve Haziran 1972 yasalarının köklü bir şekilde gözden geçirilmesi çağrısında bulunmuştur. Muhalefet, yerel yetkililerin çok sayıda insanı ihraç etmesinin LPAI üyeleri ve destekçilerinin zararına olduğunu ve referandumun gayri meşru ve kusurlu olduğunu söylemiştir. Bunun sonucunda, LPAI liderleri 1977 başlarında yapılması planlanan referandumu boykot etme tehdidinde bulunmuşlardır.¹⁴³ Şubat ayının sonunda serbest bırakılmasının ardından Ahmed Dini, eğer Fransa Ali Aref'i desteklemeye devam ederse, referandumu boykot edeceklerini söylemiştir. Onun zaman zaman açık tarafgirliğine rağmen, TFAI içinde siyasi manevralara karışmamış birçok kişi Ali Aref'in samimiyetine ve vatanseverliğine inanıyordu. Öte yandan, Fransız basınının Afrika meselelerinde uzmanlaşmış bir bölümü, bölgenin barışçıl dekolonizasyonunun önünde duran tek kişinin Ali Aref olduğunu ve onun yerel muhaliflerinin onu bir diktatör olarak gördüğünü iddia ediyordu. TFAI, Fransa'nın istediği tavrı sergilemek yerine, daha fazla çekişmeye doğru gidiyor gibi görünüyordu. Cibuti'deki durumun bir gün düzelebileceğini hayal etmek boşuna gibi görünüyordu. Bu karamsarlık, TFAI ile doğrudan ilgili olanlarla sınırlı değildi, fakat bu husus, bazı Afrikalı devlet liderlerinin açıklamalarında da dile getirilmişti. 1976 Mart ayının ortalarında, Senegal Cumhurbaşkanı Leopold Senghor, Başkan Giscard d'Estaing'i ziyaret ederek Fransa'nın Cibuti politikasını dürüst olarak nitelendirmiş, ancak diğer birçok özgürleştirilmiş Afrika ülkesi hakkında yaptığı gibi TFAI'nin

¹⁴⁰ Jacques Foccart et Ali Aref un mariage d'intérêt ?, <https://journals.openedition.org/ccrh/472#ftn1>.

¹⁴¹ Virginia Thompson and Richard Adloff, p. 100.

¹⁴² Peter J. Schraeder, p. 210.

¹⁴³ Virginia Thompson and Richard Adloff, p. 99.

geleceği hakkında da endişelerini dile getirmiştir.¹⁴⁴ TFAI'nin çeşitli siyasi grupları, Fransız hükümetinin politikası uyarınca Mayıs ayında Paris'e davet edilerek Olivier Stirn tarafından ayrı ayrı kabul edilmiştir. Zorluklarla dolu müzakereler bir hafta boyunca devam ederken, her bir parti önceki argümanlarını tekrarlayarak kerhen çok küçük tavizleri vermiştir. Cumhurbaşkanı ile görüşükten sonra, üç TFAI siyasi hareketi ortak bir bildiri imzalamıştır. Bildiride genel olarak, komşu devletlerin ve uluslararası kuruluşların bölgenin egemenliğini tanımaları, onların yeni devleti ile Fransa arasında muhtemelen iş birliği antlaşmaları imzalanması ve son olarak, mevcut çoğunlukta bir değişiklik olması durumunda bir ulusal birlik hükümeti kurulması istekleri ifade edilmiştir.¹⁴⁵ Fransız Hükümetinin, TFAI sakinlerine yönelik yeni bir Fransız vatandaşlığı tanımını getiren ve böylece vatandaşlık haklarını yeni bir grup insana yayan bir yasa taslağını parlamentoya sunmayı vadedmiştir. Ahmed Dini ve Barkad Gourat, tam olmasa da bu yasa taslağını, bu yönde atılan somut bir gelişme olarak görmekteydi. Ali Aref, Paris toplantılarını gerçek bir müzakereden ziyade bir dizi özel sohbet olarak nitelendirerek memnuniyetsizliğini açıkça dile getirmiştir. Bu TFAI liderleri böyle bir ortak noktada buluşma için muhtemelen psikolojik olarak hazır değildi ve gerçek bir birleşmeyi başarmak için gerekli olan çabayı gösterme kabiliyetinden yoksundu. Ali Aref; Olivier Stirn, TFAI'nin tek bir adamın liderliğinden ziyade bir ulusal birlik hükümetine ihtiyaç duyduğunu açıkça ilan ettiğinde, Fransa'nın daha önce kendisine bahsettiği desteği önemli ölçüde azalttığını fark etmiş durumdaydı.¹⁴⁶ Kabine, Olivier Stirn'in durumla ilgili değerlendirmesini dinledikten sonra, bir tarih belirlemeden 1977 baharında bir referandum düzenlemeye ve bunu bir Kurucu Meclis seçimiyle takip etmeye karar vermiştir. Hükümet, bölgenin siyasi istikrarını görmekten özellikle memnundu. Fransız Hükümeti, yardım olarak 6,5 milyon Fransız Frankı tahsis etmişti, bunun 4 milyonu (143 milyon FD) kentsel bayındırlık, sıhhi tesisat ve elektrik yapım projeleri için hemen kullanıma sunulmuştu. Kalan 2,5 milyon ise kısa bir süre sonra tarımsal sulamaya ayrılacaktı.¹⁴⁷ Stirn bundan kısa bir süre sonra, bu sefer sadece TFAI siyasi partilerinin tamamını değil, aynı zamanda yurtdışında yerleşik belirli kuruluşları

سابق، ص ص جيبوتي، مرجع في السياسي النظام عودة، تطور الملك عبد 144

145 Virginia Thompson and Richard Adloff, p. 55.

146 Djibouti: une indépendance obtenue en 1977, un an après la prise d'otages racontée par le film "l'intervention", (https://www.francetvinfo.fr/monde/afrique/djibouti/djibouti-une-independance-obtenue-en-1977-un-an-apres-la-prise-d-otages-racontee-par-le-film-l-intervention_3169503.html).

147 Flory Maurice, "l'indépendance de Djibouti", *Annuaire Français de Droit International*, Vol: 23, (1977) (pp. 295-306), p. 299.

(FLCS ve MLD) da içeren ikinci bir toplantının da ocak ayında Paris'te yapılacağını duyurmuştu. Stirn'in Paris'e dönüşünden bir hafta sonra, Ulusal Meclis, daha önce Senato tarafından aralık ayı ortasında onaylanmış olan bir referandum yasa tasarısını hiçbir direniş olmaksızın geçirebilmiştir. Fakat, ortaya çıkan ihtilafli durum, ayrıca gerçekleşen birkaç saldırı (Senatör Barkad Gourat'a yönelik) Paris zirvesinin ertelenmesine neden olmuştur. Böylelikle, planlanan konferansın 28 Şubat'ta başlamasına izin verildi. Referandumun büyük ihtimalle 24 Nisan 1977'de yapılması bekleniyordu ve herkes bağımsızlık ilanının 20-30 Haziran arasında olacağını düşünüyordu.¹⁴⁸ Şubat ayında Paris yapılan zirvede oylamayı gerçekleştirmenin yollarını tartıştıktan sonra, delegeler dikkatlerini bölgenin gelecekteki siyasi organizasyonu ile ilgili konulara çevirdiler. Fakat zaman geçtikçe, güzel başlayan müzakereler uzun ve zorlu bir sürece dönüştü.¹⁴⁹

Parlamento seçimlerinin referandumla aynı zamanda yapılmasına ilişkin bir ilk karışıklığın ardından delegeler, Fransız Hükümetinin mevcut beş seçim bölgesinin korunmasına karşın Temsilciler Meclisi'ni 40 üyeden 62 üyeye genişletme önerisini reddetmiştir. Bunun sonucunda Mogadişu heyeti, partinin sözcüsü Ahmed Mohamed Hassen'ın, partisinin bunu kabul edilemez bulduğunu ve "biz herhangi bir aşiret tabanı olmayan özgür bir ulus istiyoruz" demesiyle birlikte geri çekildi. Birkaç gün sonra, DOM/TOM Devlet Sekreteri tek bir seçim bölgesi önermiş, fakat bu sefer itiraz eden, gerçek demokratik temsil için her bir dairenin bir seçim bölgesi haline gelmesi gerektiğini ileri süren Barkad Gourat olmuştur. Bazı muhalif tutumlara rağmen, Paris Konferansı aşağıda belirtilen kararları alabilmiştir:¹⁵⁰

- 1) Bütün delegeler, prensipte Fransa'yı imtiyazlı bir ortak olarak görececek olan bir parlamenter demokrasiyi tercih ettiklerini ifade etmiştir.
- 2) Referandum tarihi konusunda anlaşmaya varılmıştır.
- 3) Temsilciler Meclisi seçimleri referandumla aynı günde yapılacaktır.
- 4) TFAI'nin tamamı için tek bir seçim bölgesi kabul edilecektir.
- 5) Seçmen bağımsızlığı seçerse, bu durum, 27 Haziran'da ilan edilecektir.

¹⁴⁸ Virginia Thompson and Richard Adloff, p. 55.

¹⁴⁹ Maurice, p. 300.

¹⁵⁰ Virginia Thompson and Richard Adloff, p. 46.

Paris Hükümeti, 1 ve 2 Nisan 1977'de Journal Officiel'de aşağıda belirtilen bir dizi önlemi yayınlarak Mart toplantısında öne sürülen argümanlara yanıt vermiştir:

- 1) 28 Mart tarihli ve 77-240 sayılı kararname, referandum düzenleme prosedürünü tanımlamış ve seçmenlere sorulacak sorunun ifade edilmesini büyük ölçüde basitleştirmiştir: “TFAI'nin bağımsız olmasını istiyor musunuz?” Bağımsızlıktan yana olan seçmenler beyaz, karşı olanlar, pembe bir pusula kullanacaktır.
- 2) Yine 28 Mart tarihli ve 77-341 sayılı kararname, 8 Mayıs Pazar gününü referandum tarihi olarak belirlemiş ve nüfus sayımı yapacak ve oyları sayacak komisyon üyelerini belirlemiştir.¹⁵¹
- 3) 1 Nisan tarihli ve 77-355 sayılı yönetmelik, mevcut milletvekili seçim bölgelerini değiştirmiştir. Meclisin tek bir bölgeden seçilen 65 üyesi olacaktı. Milletvekilleri, atlama veya nispi temsil olmaksızın, bir çoğunluk aday listesinden tek bir turda (yani, ikinci tur olmadan) seçilecekti. Her yarışan aday listesinde belirtilen altmış beş isim arasında Cibuti bölgesinden on iki, Tadjoura dairesinden on iki, Dikhil dairesinden on iki ve Ali Sabieh ve Obock dairesinin her birinden altı kayıtlı aday bulunmak zorundaydı. Bu bağlamda, son seçimlerin aksine, Cibuti'ye hinterlanda kıyasla daha fazla siyasi önemin geri verildiğini belirtmek gerekir. 1973'te, ilgili oranlar kabaca ikiye bir iken, 1977'de yaklaşık dörde üç olacaktı.
- 4) 1 Nisan tarihli bir kararnameyle mevcut Meclis feshedilmiştir.

Paris görüşmeleri sırasında, mart sonunda Accra'daki Afrika Birliği Örgütü toplantısında olduğu gibi, süreçle ilgili farklı bakış açılarının gelecekteki konferansları zorlaştıracağı açıkça ortaya çıkmıştı. Afrika Birliği Örgütü tarafından bu zirveye, TFAI içindeki tüm siyasi hareketlerden ve dışarıda yerleşik olanlardan temsilciler davet edilmiştir. Paris'e giden Cibuti hükümetinden ve altı siyasi partiden temsilciler, onların mart ortasında bir anlaşmaya varmalarını engelleyen sorunları çözememiştir. Ancak oturumların sonunda ve başkanın çağrısını dinledikten sonra, onlar ilke olarak bir “Front Uni Patriotique” ve referandum hazırlıklarını koordine edecek bir komite oluşturmaya karar verdiler.¹⁵² Bu, ileriye doğru bir adım ve Accra'da toplananlar arasında güven

¹⁵¹ Virginia Thompson and Richard Adloff, p. 50.

¹⁵² Flory Maurice, p. 300.

geliştirmeye yönelik bir başlangıçtı, fakat onun yerel eylem açısından gerçek sonuçlara dönüştürülmesi gerekiyordu.

Halka açık toplantıların tonu, politikacıların iyi bilinen pozisyonları ve parti liderlerinin son dakika açıklamaları göz önüne alındığında, oylamanın sonuçları sürpriz değildi. Aşağıdaki rakamlardan da görülebileceği gibi, seçmen yüzdesi Cibuti'de hinterlanda göre açıkça daha yüksekti: Cibuti %92,2; Dikhil %66,9; Tadjoura %42,1; Ali Sabieh %83,7; Obuk %74,3.¹⁵³ Bağımsızlık nosyonu üzerinde neredeyse tam bir anlaşma vardı, ancak Tadjoura'daki seçmenlerin çekinceleri vardı ve Dikhil'dekiler beklenmedik bir ilgisizlik göstermiştir. Nisan 1974'teki cumhurbaşkanlığı seçimleri sırasındaki seçmen sayısı ile karşılaştırıldığında, seçmen sayısı tam olarak 61.927 veya %126 artmıştı. Bu, yarı göçebelerin ve sınır bölgelerinde yaşayan insanların önemli sayıda oy kullandığının bir göstergesiydi.¹⁵⁴ Yeni Meclis'in yapısına ilişkin büyük bir sürpriz yaşanmadı. (Rassemblement Populaire for l'Independance) için yalnızca bir aday listesi sunulmuş olmasına rağmen, o, kullanılan oyların tümünü alamadı.¹⁵⁵ Cibuti'de her 797 seçmene bir sandalye düşerken, kırsal bölgelerde her 833 seçmene bir sandalye düşüyordu. Bu gösterge, ikincisinin orantısız bir şekilde eksik temsil edildiğini gösteriyordu. Ahmed Dini, 13 Mayıs'taki özel bir oturumda Meclis başkanlığına seçilmiş ve ertesi hafta da geçici Yönetim Konseyi oluşturulmuştur. Meclis tarafından Başbakan ve ilgili bakanlar göreve atanmışlardır.¹⁵⁶

¹⁵³ 27 juin 1977 proclamation de l'indépendance de la république du djibouti, <https://perspective.usherbrooke.ca/bilan/servlet/bmeve/326>.

¹⁵⁴ N° 265 sénat seconde session ordinaire de (1978-1979), p. 5 (https://www.senat.fr/rap/1978-1979/i1978_1979_0265.pdf).

¹⁵⁵ Virginia Thompson and Richard Adloff, p. 57.

¹⁵⁶ N° 265 sénat seconde session ordinaire de (1978-1979), p. 5. (https://www.senat.fr/rap/1978-1979/i1978_1979_0265.pdf).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. CİBUTİ’NİN BAĞIMSIZLIĞI VE MİLLET İNŞASI SÜRECİNİN DEVLETLEŞME EVRESİ

3.1. Bağımsız Cibuti Cumhuriyeti’nin Kuruluşu

1975 yılında, Fransız Hükümeti artan bağımsızlık talepleri karşısında geri adım atmak zorunda kalmıştır. Daha önce de vurguladığımız gibi bağımsızlık meselesi İssa ve Afar halkları arasında uzun süredir devam eden, tartışmalı bir konuydu. Afar topluluğunun daimî Fransız bölgesi statüsü istemesine karşın, İssa topluluğu bağımsız bir devletten yanaydı. Afrika Birliği Örgütü (OAU) de bağımsızlık konusunda Fransa’ya ekstra baskı yapmaktaydı. Sonunda, İssa ve Afar halkları, bir İssa lideri olan Hassan Gouled Aptidon tarafından yönetilen bir birleşik bağımsızlık siyasi hareketi (the Ligue Populaire Africaine pour l’Indépendance) oluşturmak için bir araya gelmiştir. Haziran 1976’da Afar azınlığı kayıran bölge vatandaşlık yasası, İssa Somali’nin ağırlığını daha iyi yansıtacak şekilde revize edilmiştir.¹⁵⁷ Mayıs 1977’de yapılan referandumda seçmenler bağımsızlıktan yana oy kullandılar. Böylelikle, 27 Haziran 1977’de, Cibuti Cumhuriyeti kurulurken Hassan Gouled Aptidon ülkenin ilk cumhurbaşkanı olarak göreve başlamış oldu. 1981’de Hassan Gouled Aptidon tekrar Cibuti Cumhurbaşkanı olarak seçildi. O, Nisan 1987’de rakipsiz olarak ikinci altı yıllık bir dönem için ve Mayıs 1993’te yapılan çok partili seçimlerde rakipsiz olarak üçüncü altı yıllık bir dönem için yeniden seçilebildi.¹⁵⁸ Cibuti’nin bağımsızlığının ardından yapılan ilk seçimde Hassan Gouled Aptidon’un Halkın İlerleme Yürüyüşü (RPP) hariç olmak üzere, iki siyasi partinin seçime katılması yasaklanmıştır. Bunun sonucunda, Aptidon muhalefet olmadan yeniden seçilebilmişti. Aynı şey, tüm adayların rakipsiz yarıştığı 1982’de de geçerliydi. 1980’lerin sonlarında Aptidon’dan memnuniyetsizlik oluşmaya başladı. Aptidon’un eylemlerine yanıt olarak, kuzeydeki isyancı Afarlar, 1991’de Birlik ve Demokrasiyi Restorasyon Cephesi’ni (FRUD) kurdu. FRUD’ye göre, İssa’nın egemen olduğu merkezi yönetim, Afarların haklarına saygı göstermiyordu. Afarlar; Cibuti, Etiyopya ve Eritre’nin parçalarından oluşan yeni bir devletin kurulmasını talep etmekteydi. FRUD kuzey ve batıdaki bazı alanların kontrolünü ele geçirdi. Çatışma, 250

¹⁵⁷ W. S. Clarke, “The republic of Djibouti - an introduction to Africa’s newest state and a review of related literature and sources”, *Current Bulletin of African Affairs*, Vol: 10, Issue: 1 (1977-78) (pp. 3-31), p. 3.

¹⁵⁸ İsmail İbrahim Houmed, *Indépendance démocratisation enjeux stratégiques à Djibouti*, l’harmattan, 2002, p. 56.

Fransız askerinin katliama son verilmesi hususunda yardımcı olmak için görevlendirildiği 25 Şubat 1992'ye kadar tırmanırken, Afarların tek taraflı ateşkes ilanına rağmen şiddet devam etmiştir.¹⁵⁹ Temmuz ayında, bir hükümet karşı saldırısı, FRUD'nin ele geçirilmesi ve çok sayıda muhalefet liderinin tutuklanmasıyla sonuçlanmıştır. 1993'ün sonunda, merkezi hükümetin bütçe harcamalarının %35'i, İssa kuvvetlerinin kuzeyi silahla ele geçirmesini sürdürmek için ayrılmıştı. 1993 yılına kadar, FRUD, hükümet saldırısının bir sonucu olarak önemli kayıplara uğramış, yönetim kadrosu, hükümet müzakereleri yüzünden 1994 yılında bölünmüştür. Bundan sonra, daha ılımlı bir fraksiyon müzakereleri başlatılırken ateşkes ilan etmiştir. Mart 1995'te, FRUD'un çoğunluğu barış antlaşmaları uyarınca silahsızlanmış ve ordu, isyancıların bir kısmını saflarına katmıştır. İsmail Ömer Gulle, Aptidon'un 1999'da emekli olmasının ardından cumhurbaşkanı seçildi. 7 Şubat 2000'de, Cibuti Hükümetinin temsilcileri ve geri kalan FRUD savaşçı isyancıları, her iki tarafın da mahkumları derhal serbest bırakmasını, ademi merkezîyetçiliği ve demokrasiyi geliştiren reformları uygulamasını gerektiren bir barış antlaşması imzaladı. FRUD lideri Ahmed Dini mart ayında Cibuti'ye döndü. 1992'nin başlarında anayasa, dört siyasi partinin 10 yıllık bir süre için kurulmasına izin verdi. Bunun ardından çok partili bir sistem tam olarak uygulanacaktı.¹⁶⁰ Aralık 1992 Ulusal Meclis seçimlerine yalnızca üç aday katılmaya hak kazandı. Bu partiler aşağıdakilerdir: 1981'den 1992'ye kadar tek yasal parti olan Rassemblement Populaire pour le Progrès (RPP); the Parti du Renouveau Democratique (PRD); ve the Parti National Democratique (PND) (National Democratic Party PND). Ulusal Meclis seçimlerinde yalnızca RPP ve PRD yarışırken PND seçimlerin yürütülmesiyle ilgili çözülmemiş çok sorun olduğunu ve hükümetin hileye başvurma ihtimalinin kuvvetli olduğunu belirterek geri çekilmiştir. RPP, %50'den az bir seçmen katılımı olmasına rağmen, ulusal meclisteki 65 sandalyenin tamamını kazanmıştır. Kasım 1991'in başlarında, Cibuti'de hükümet ile esasen bir Afar isyancı grubu olan Birlik ve Demokrasiyi Restorasyon Cephesi (FRUD) arasında bir iç savaş patlak veriyse de Aralık 1994'te, FRUD ve hükümet arasında bir barış sağlanarak çatışmaya son verilmiştir. Kabineye iki FRUD üyesi atandı ve FRUD, 1999 başkanlık seçimlerinde RPP'yi desteklemek için kampanya yürüttü. Bir başka FRUD kolu, Mart 2000'de hükümetle bir barış antlaşması imzalamıştır. Başkan Gulle, 12 Mayıs 2001'de

¹⁵⁹ Thompson and Adloff, p. 57.

¹⁶⁰ Marie-Christine Aubry, *Djibouti : Bibliographie fondamentale*, L'harmattan 1990, p. 46.

nihai barış antlaşması olarak adlandırılan şeyin imzalanmasına öncülük etmiş, bu da hükümet ile FRUD'un silahlı grubu arasında 10 yıl süren iç savaşı sona erdirmiştir. Barış paktı, 7 Şubat 2000'de Paris'te başlayan barış sürecini başarıyla sonuçlandırdı. Ahmed Dini Ahmed, FRUD'un temsilcisiydi. Aralık 2000'de Emniyet Müdürü Yacin Yabeh Gaab'ın görevden alınmasının ardından polis kısa bir ayaklanma yapmıştır. Polis isyancıların cumhurbaşkanlığına erişimini engellerken, yayınları kesintiye uğratmak amacıyla radyo ve televizyon istasyonlarının kontrolünü ele geçirmiştir. Ramazan boyunca radyoları çok az kişi dinlese de onlar Cibutilileri isyana katılmaya çağırıyordu. Ayaklanma, iki kişinin öldüğü bir silahlı çatışmaya neden olan, polis ve ordu arasındaki bir anlaşmazlığın ardından sona ermiş oldu. Bu çatışma sonucunda ordu kazanmış, Yabeh tutuklanmış, güvenlik ihlalinin mahkûm edilmiştir.¹⁶¹

3.2. Cibuti'de Siyaseti Şekillendiren Temel Etmenler

27 Haziran 1977'de bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkan Cibuti'de¹⁶² anayasal olarak, İssalar ve Afarlar arasında bir yetki bölüşümü tesis edilmiştir. Hassan Gouled Aptidon cumhurbaşkanı seçilirken, Ahmed Dini ise başbakan olarak atanmıştır.¹⁶³ Çatışma boyunca Somali'den yana telaffuz edilen resmî söyleme göre, 1977'nin son aylarında Cibuti'nin zayıf siyasi ve devlet yapılarını neredeyse bitirmenin eşiğine getiren etnik çatışmanın temel nedenlerinden biriydi. En yüksek makam olarak cumhurbaşkanından en aşağıya kadar Cibuti nüfusu içindeki Somalililer, Ogaden'in Etiyopya'dan bağımsızlık kazanma çabasına giren Somalililere neden karşı çıkılacağı konusunda şaşkınlardı. Öte yandan Afarlar, Cibuti'deki Somali etkisini güçlendirmeye yönelik herhangi bir hareketi, özellikle de Cibuti'deki demiryolu hattından gelen çok sayıda etnik Somalili mülteciye gösterilen sıcak karşılamayı etnik bir topluluk olarak kendilerinin gelecekteki varlıkları için doğrudan bir tehdit olarak görmektelerdi.¹⁶⁴

Bağımsızlık döneminde hükümet, aşiretlerdeki parçalanmaları önlemek için tek bir resmî siyasi partiyi tercih etmeye karar vermiştir. RPP, 4 Mart 1979'da dönemin Cumhurbaşkanı Hassan Gouled Aptidon tarafından kuruldu. Partinin kuruluşundan bu yana, RPP'yi yalnızca bir klan – İssalar - yönetmekteydi. Bunun sonucunda, ikinci en büyük etnik grup olan Afarlar kendi siyasi partilerini, FRUD'u kurmuştur. Böylelikle,

¹⁶¹ Joshua Hamilton, p. 6

¹⁶² André Laudouze, *Djibouti - nation carrefour*, Karthala (july 1, 1990), p. 24.

¹⁶³ Thompson and Adloff, p. 47.

¹⁶⁴ Joshua Hamilton, p. 7.

siyasi atmosfer 1991'den 1994'e kadar iç savaş noktasına gelecek kadar kötüleşmiştir.¹⁶⁵ Hassan Gouled Aptidon (İssa-Somali), 1977 yılındaki bağımsızlıktan istifa ettiği 1999'a kadar görevinin başında kalmıştır. Rassemblement Populaire pour le Progrès'in (RPP) baskın parti olduğu için tek partili bir devlet kurmuştur. 1992'nin başlarında, hükümet dört siyasi partinin tescilini gerçekleştirmiştir: FRUD, Ulusal Demokrat Parti (PND), Demokratik Yenilenme Partisi (PRD) ve Halkın İlerleme Yürüyüşü (RPP). Şunu da belirtelim ki RPP, Mart 1979'da kurulurken, 1981'in sonlarında Ulusal Meclis tarafından tek meşru parti olarak ilan etmiştir. O, bu statüsünü, anayasanın birden fazla siyasi partinin kurulmasına izin verecek şekilde değiştirildiği 1992 yılına kadar korumuştur. RPP kuruluşundan bu yana iktidarda kalırken halihazırda cumhurbaşkanı olan İsmail Ömer Gulle tarafından yönetilmiştir. 1991 yılında üç militan Afar partisinin birleşmesiyle kurulan FRUD, Cibuti Hükümetinde adil etnik temsili savunmaktadır.¹⁶⁶ Bu gelişmeler Kasım 1991'de, bir iç savaşla sonuçlanan silahlı bir ayaklanmayı ateşlemiştir. Savaşın bitiminden önce FRUD, birisi Cibuti yönetimiyle anlaşmaya varan ve kendisini yasal bir siyasi parti olarak tesis eden iki gruba ayırmıştır. Grubu Başkan Ali Mohamed Daoud ve Genel Sekreter Ougoureh Kifleh Ahmed yönetmekteydi. Ahmed Dini Ahmed liderliğindeki ikinci taraf, askeri operasyonların devam etmesini savunuyordu. 1996 yılında İbrahim Chehem Daoud, FRUD-Rönesans ayrılıkçı örgütünü kurmuştur. PRD, demokratik, parlamenter bir devlet kurmak amacıyla 1992 yılında tesis edilmiştir. Partinin lider Abdillahi Hamarateh'ti. 1992'de kurulan PND, demokratik reformların uygulanmasına nezaret edecek bir ulusal birlik hükümeti istiyordu. Bu parti Aden Robleh Awaleh tarafından yönetilmekteydi. Cibuti'de kayıtlı olmayan hareketleri arasında Birlik ve Demokrasi Hareketi (MUD- Mouvement Unite Democrat); Cibuti Muhalefetinin Birleşik Cephesi (FUOD- Front uni de l'opposition djiboutienne) ve Opposition Djiboutienne Unifiée (ODU- Cibuti Muhalefetler Birliği) bulunmaktadır.¹⁶⁷

İsmail Ömer Gulle, amcası Hasan Gouled Aptidon'un yerine 8 Mayıs 1999'da göreve başlamıştır. İsmail Ömer Gulle - Cumhurbaşkanı Hassan Gouled Aptidon'un yanında 20 yıldan fazla özel kalem ve güvenlik başkanı olarak görev yapmıştır. Nisan 1999'da oyların %74'ünü RPP'nin adayları olarak cumhurbaşkanlığına seçilmiştir. Rakibi, Unified Djiboutian Opposition'un (ODU) muhalefet adayları Moussa Ahmed Idriss %26

¹⁶⁵ Kidane Mengisteab, "Horn of Africa", Horn of Africa Journal, Vol:15, Issue: 4, (pp. 123-138), p. 130.

¹⁶⁶ Kassim Shehim and James Searing, p. 212.

¹⁶⁷ Joshua Hamilton, p. 13.

oy almıştır. Gulle, 1947’de Dire Dawa’da doğdu (Doğu Etiyopya). Amharca, Somalice, Fransızca, Arapça ve İngilizce dillerini iyi derecede biliyordu. Şunu da belirtelim ki bağımsızlıktan bu yana ilk kez hiçbir grup seçimi boykot etmemiştir. Moussa Ahmed Idriss ve ODU, seçimde “usulsüzlükler” olduğunu ve başkent in çeşitli bölgelerinde “yabancıların” bulunduğunu iddia ederek seçim sonuçlarına itiraz etmiştir; bununla birlikte, uluslararası ve yerel gözlemciler, yalnızca küçük teknik zorluklara atıfta bulunarak seçimi genel olarak adil bulduklarını açıklamışlardır. Gulle, RPP ile Afar liderliğindeki FRUD’nin hükümet tarafından tanınan şubesi arasındaki ittifakın desteğiyle 8 Mayıs 1999’da Cibuti Cumhuriyeti’nin ikinci Cumhurbaşkanı olarak göreve başlamıştır.¹⁶⁸

Siyasi partiler, RPP’nin FRUD ile yeni bir iktidar koalisyonu, l’Union pour la Majorite Présidentielle (UMP), oluşturmak üzere birleştiği 1992’den bu yana daha fazla çeşitlenmiştir. L’Union pour l’Alternative Democratique (UAD), dört muhalefet grubu tarafından yasama seçimlerinde yarışmak için Ocak 2003’te kurulmuştur. UMP, oyların %62,7’sini alırken Cibuti’nin kendine has oy çokluğuna dayalı liste sistemi sayesinde Temsilciler Meclisinin 65 koltuğunun tamamını kazanmıştır. UAD, seçimlerle ilgili yaygın oylama hilesi ve sınır manipülasyonu iddiasında bulunurken, yetkili makamlar, muhalefet liderlerine fiziksel saldırıda bulunmuş, korkutmuş ve izole etmiştir. Bunun dışında, hükümet muhalefet grupların faaliyetlerini kısıtlamış ve onlara protesto gösterileri düzenleme izni verilmesini reddetmiştir. Freedom House’a göre, muhalefet partileri, seçim kısıtlamaları ve idare tarafından manipülasyonu nedeniyle engellenmiştir. 8 Nisan 2005’te cumhurbaşkanlığı seçimleri yapılmıştır. Gulle; FRUD ve diğer partileri içeren beş partili bir koalisyona liderlik eden UMP adayı olarak rakipsiz bir şekilde yarışmış ve %78,9’luk bir katılımı oyların %96,85’ini kazanmıştır.¹⁶⁹ UAD muhalefeti ise aday çıkaramamış ve bu nedenle seçimlerin boykot edilmesi çağrısında bulunmuştur. 2005 seçimleri, muhalefet partilerinden oluşan gevşek bir koalisyon tarafından boykot edilmiştir. Cibuti ilk bölgesel seçimlerini Mart 2006’da yapılırken bir ademi merkezîyetçilik stratejisi izlemeye başlamıştır. Şubat 2008’de parlamento seçimleri yapılmıştır. FRUD adaylarını da içeren geniş hükümet yanlısı koalisyon, yönetimin muhalefet katılım şartlarını karşılamayı reddetmesinin ardından bir kez daha rakipsiz bir kampanya yürütmüştür. Cibuti yasalarının gerektirdiği gibi,

¹⁶⁸ André Laudouze, p. 26.

¹⁶⁹ Joshua Hamilton, p. 80.

Başbakan Dileita Mohamed Dileita, 1 Mart 2009 tarihinde Ulusal Meclisin resmî açılış oturumu sırasında genel hükümet politikasına ilişkin yıllık “Ulusun Durumu” konuşmasını yapmıştır.¹⁷⁰ Başbakan konuşmasında, Cibuti Hükümetinin başarılarının altını çizmiştir. Her zaman olduğu gibi, Ulusal Meclis’in ilk olağan oturumu başbakanın konuşmasıyla ilgili geniş bir tartışmayla 23 Mart’ta başlamıştır. Genellikle zayıf ve tartışmasız bir kurum olarak görülen Cibuti Ulusal Meclisi, 2009 yılının ilk olağan oturumunda son derece yoğun bir tartışmaya tanık olmuştur.¹⁷¹

Parlamento, görev süresi sınırlamalarını ortadan kaldırmak için 2010 yılında anayasayı değiştirmiş ve Cumhurbaşkanı İsmail Ömer Gulle’in 2011’de üçüncü bir dönem için yeniden seçilmesinin önünü açmıştır. 2012 itibariyle, siyasi otorite bir Somali İssa Cumhurbaşkanı ve bir Afar başbakanı arasında paylaşılırken, bir Afar diplomat dışişleri bakanı olarak görev yapmış, kalan kabine pozisyonları eşit olarak dağıtılmıştır. Öte yandan bazı Cibutililer, Somali İssaların hükümette, kamu hizmeti ve iktidar partisinde aşırı temsil edildiği kanaatine varmıştır. Bu kanaat, Somali İssaları ve Afar arasında kızgınlığı ve daimî siyasi rekabeti beslemiştir.¹⁷²

Şubat 2012’de, sivil toplum aktivistlerinden oluşan belirsiz bir gençlik güdümlü ‘bağımsız’ örgüt, belediye ve bölge seçimlerinde UMP adaylarını yendi. UMP’nin yenilgisinin, parti liderlerinin marjinalleştirilmesine yönelik bir kampanyanın bir parçası olarak cumhurbaşkanının ofisi tarafından düzenlenmiş olduğu yaygın olarak düşünülmüyordu. Ekim 2012 seçim reformlarının ardından, Şubat 2013 parlamento seçimlerinde, nispi temsilin değiştirilmiş bir şekli ilk defa kullanıldı. Koltukların %20’ye kadarı oy toplamlarıyla orantılı olarak dağıtıldı. Muhalefet önceki seçimleri boykot etti, ancak diasporadan bazıları da dahil olmak üzere eleştirmenler Union la Salut Nationale’i (USN) kurdu ve sonuçlara itiraz etti. Kampanya, gürültülü ama genel olarak medeniydi hem USN hem de daha küçük bir muhalefet hareketi resmî medyaya erişim sağlamış ve halk mitinglerinden ve sosyal medyadan önemli ölçüde yararlanmıştı.¹⁷³ Yeni %80,20 nispi temsil sistemine göre, iktidardaki UMP, %49.4’lük küçük bir çoğunluk ile başkent’in 35 sandalyesinin 28’ini kazanmıştır. Resmî rakamlara göre, USN muhalefet koalisyonu 65 üyeli Ulusal Meclis’te 10 sandalye almıştır. Gerçi bu, 2003’ten

¹⁷⁰ Joshua Hamilton, p. 14.

¹⁷¹ Simon Imbert-Vier, p. 126.

¹⁷² Freedom in the world 2011 – Djibouti, <https://www.refworld.org/docid/4dde17c28.html>.

¹⁷³ Joshua Hamilton, p. 15.

bu yana yapılan ilk yarışmalı parlamento seçimiydi, ama muhalefet partileri oyların manipüle edildiğini ve sandıkta hile ve çifte oylama yapıldığını iddia etmiştir. Önceki yılların aksine, hükümet sandık bazında tam sonuçları vermeyerek muhalefetin USN'nin ülkenin başkenti Cibuti şehrinde oyların çoğunluğunu kazandığı yönündeki iddiasını haklı çıkarmıştır.¹⁷⁴ Polis ve jandarma, seçmen kimliği doğrulamak ve oy verme sandıklarına giden seçmen akışını yönetmek için başkentin her yerine ve oy verme yerlerinin çoğuna yerleştirilmiştir. Afrika Birliği, Hükümetler Arası Kalkınma Otoritesi, İslam İşbirliği Teşkilatı ve Arap Birliği'nden uluslararası gözlemciler, seçimlerin özgür ve adil olduğunu ilan etmiştir. Fakat bu seçimler yerel ve uluslararası sivil toplum kuruluşları tarafından sorgulanan bir sonuç olarak değerlendirilebilir.¹⁷⁵

Seçimi takip eden aylarda muhalefet liderleri seçim sonuçlarına hem yasal sistemi hem de yasadışı sokak mitinglerini kullanarak itiraz etmişlerdir. Muhalefet liderleri Ulusal Meclis'i boykot etmiş ve bir gölge parlamento kurmuştur. Hükümet muhalefet gösterilerini bastırılmış, yüzlerce eylemciyi gözaltına almış ve bazı muhalefet liderlerine karşı cezai kovuşturma başlatmıştır. Liderler ve muhalefet taraftarları yıl boyunca seçim sonuçlarını protesto etmiştir. 16 Ocak 2014'te güvenlik görevlileri, muhalefet koalisyonunun birinci yıldönümünü anma kutlamaları sırasında yedi üst düzey USN yetkilisini tutuklatmıştır. Demokratik Yenilenme Hareketi'nin (MRD – Mouvement pour le renouveau démocratique et le développement) başkanı Daher Ahmed Farah ve Kalkınma ve Özgürlük Hareketi (Model) Başkan Yardımcısı Abatte Ebo Abdou tutuklanırken Kalkınma için Cumhuriyet İttifakı başkanı Ahmed Youssouf Houmed; Demokrasi ve Adalet Birliği Başkanı İsmail Guedi Hared; Birleşik Demokratik Merkez Başkanı Omar Elmi Kaireh; ve UDj başkanı Mohamed Daoud Chechem, o günün ilerleyen saatlerinde, hapsedilmelerinin nedeni hakkında bilgilendirilmeden serbest bırakılmıştır. 30 Aralık 2014'te, yönetim ve muhalefet arasında, "siyasi görüşme konusunda bir çerçeve anlaşma" imzalanmıştır.¹⁷⁶ O, muhalefetin 2013 parlamento seçimlerinin sonuçlarına yönelik protestolarının ve müteakip huzursuzluğun neden olduğu siyasi krizi sona erdirmeyi amaçlamıştır.¹⁷⁷ Cibuti'deki 2013 seçim krizinin ardından Gulle ve muhalif Union pour le Salut National (USN), onun hükümetinin o zamandan beri görmezden gelmeyi tercih ettiği seçim

¹⁷⁴ Simon Imbert-vier, p. 126.

¹⁷⁵ Republic of Djibouti election for president, <https://www.electionguide.org/elections/id/2188/>.

¹⁷⁶ Freedom in the world 2011 – Djibouti, <https://www.refworld.org/docid/4dde17c28.html>.

¹⁷⁷ Djibouti 2013 human rights report <https://2009-2017.state.gov/documents/organization/220318.pdf>.

reformu konusunda bir antlaşma imzalamıştır. 30 Aralık 2015'te Cibuti parlamentosu, olağanüstü hâl metni içeren bir yasa tasarısını kabul etmiştir. Bu kabul sırasında, 1955 Olağanüstü Hal Kanunu günün şartlarına değiştirilmiş, davranışları kamu güvenliğine ve düzenine tehdit olarak yorumlanabilecek kişilere yönelik ev hapsinin uzatılması ya da radikal grupların dağıtılması hükmünü getirmiştir. Bu yasa, bir olağanüstü hâl ilanına ilişkin geniş parametreleri tanımlamıştır. Kabine, olağanüstü hâl ilan eden bir uygulama kararnamesi yayınlayacaktır. Muhalefetin 2016 cumhurbaşkanlığı seçimlerine giden süreçte daha fazla harekete geçmesi ve böylece daha fazla iç karışıklık olasılığını artırması beklenmekteydi.¹⁷⁸

21 Aralık 2015'te güvenlik güçleri başkentte dini bir toplantıya ateş açarak 19 kişiyi öldürmüştür. Görgü tanıkları, askerlerin Balbala semtinde merhum dini lider Şeyh Yonis Muse'u anan bir kalabalığı hedef aldığını söylemektedir. ABD Dışişleri Bakanlığı, Cibuti Hükümetini vatandaşların ifade, barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğüne ilişkin haklarını korumaya çağırarak, hükümete, daha fazla kan dökülmesini önlemek ve 2016'da barışçıl ve şeffaf cumhurbaşkanlığı seçimlerine ulaşmak amacıyla muhalefetle görüşmeleri tekrar başlatma çağrısında bulunmuştur. Cibuti, Sınır Tanımayan Gazeteciler (RSF- Reporters sans frontières) adlı sivil toplum kuruluşunun Dünya Basın Özgürlüğü Endeksi'nde 180 üzerinden 170 puan alarak kötü bir puan almıştır. Başkan İsmail Ömer Gulle, 08 Nisan 2016'da yapılması planlanan cumhurbaşkanlığı seçiminde dördüncü dönem için yeniden seçilmeyi isterken muhalefet boykot çağrısında bulunmuştur.¹⁷⁹ Seçim kampanyasına karşı birleşen çok sayıda beceriksiz muhalefet grubuyla, Gulle, aynı derecede sevilen ve hor görülen bir kişiydi. Cibuti İçişleri Bakanı'na göre, Cibuti Cumhurbaşkanı İsmail Ömer Gulle, 08 Nisan 2016 cumhurbaşkanlığı seçimlerini oyların %87'sinden fazlasını alarak kazanmıştır. Gulle seçimi daha ilk turda kazanmış ve bir beş yıllık görev dönemini garantiye almıştır. Bu aşama 1999'dan beri onun arka arkaya dördüncü dönemi olarak bilinmektedir. Onun en yakın rakibi oyların %7'sinden biraz fazlasını alan Ulusal Kurtuluş Birliği'nden Omar Elmi Khair idi. Cibuti Devlet Başkanı İsmail Ömer Gulle, 08 Mayıs 2016'da çok sayıda bölge devlet başkanı ve ileri gelenlerin katıldığı törenle dördüncü dönem için yemin etmiş oldu. Törene katılanlar arasında Sudan Devlet Başkanı Ömer el-Beşir, Ruanda

¹⁷⁸ Joshua Hamilton, p. 17.

¹⁷⁹ Djibouti government, opposition differ over clash details, <https://www.reuters.com/article/uk-djibouti-unrest-idukkbn0u50i320151222>.

Devlet Başkanı Paul Kagame, Somali Devlet Başkanı Hassan Şeyh Mohamud ve Etiyopya Başbakanı Hailemariam Desalegn bulunmaktaydı.¹⁸⁰

9 Nisan 2021’de Cibuti’de yeni cumhurbaşkanlığı seçimleri yapılmıştır. 1999 yılından bu yana bu görevi sürdüren İsmail Ömer Gulle, beşinci bir beş yıllık dönem için yeniden seçilmiştir. Muhalefetin çoğu bu seçime katılmamıştır.¹⁸¹

3.3. Seçimler ve Dış Müdahale Olgusu

Obuk - günümüz Cibuti’sinin kuzey kısmı - 1862’de Fransa’ya verilmişti. Bu, nihayetinde 1890’da daha büyük bir Fransız kolonisinin kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Aslında, Fransa, eyalet üzerindeki egemenliğini 1885’te yerel sultanlar ile ve 1897’de Etiyopya ile yapılan bir dizi anlaşmayla barışçıl bir şekilde pekiştirmişti. Fransız Somaliland ve nihayetinde de Fransız Afar ve İssa Bölgeleri olarak bilinir hale gelmiştir.

Fransa, Fransız Parlamentosuna ve yerel meclise delegelerin seçildiği 1946 yılına kadar, koloniyi çoğunlukla değişmeden kontrol etmiştir. Ardından, 1967’de, Fransa kolonide bir referandum düzenlenmiş ve seçmenlerin %60’ı Fransa’nın bir parçası olarak kalmayı tercih etmişlerdir. 1967’den 1975’in sonuna kadar Fransa, Afarları İssalara tercih ederken, hükümet pozisyonlarının çoğunun ele geçirilmesini sağlamıştır. Nitekim Afar Demokratik Yeniden Gruplanması (Afar Democratic Regroupement-RDA) 1968’de yerel parlamentodaki 32 sandalyenin 26’sını kazanmış, BKA’nın Fransız yanlısı ve aşırı tartışmalı lideri Ali Aref, yerel hükümetin kontrolünü elinde tutmuştur. 1975’te, Fransa, artan İssa huzursuzluğuna ve Etiyopya ve Somali’nin müdahalesine yanıt olarak, koloninin bağımsızlığını hızlandırmayı amaçlamıştır.¹⁸²

Fransa bu nedenle Aref’i, Afrika Halk Kurtuluş Birliği’nin İssa lideri (LPAI) Hasan Gouled Aptidon lehine terk etmiştir. 1977’de referandum yapıldı ve kullanılan 81.000 oydan %98’i Fransa’dan bağımsız kalmayı tercih etmiştir. Bilindiği üzere Cibuti, yasal olarak 1981’de tek partili bir devlet olarak kurulmuştur. 1979’da LPAI’den devralan Halkın İlerleme Rallisi (RPP) seçimler için aday gösterme izni verilen tek yasal parti ilan edilmiştir. Aptidon, 1982 cumhurbaşkanlığı seçimlerini oyların %84’ü ile

¹⁸⁰ 195 Djibouti 2013 Human Rights rapor, <https://2009-2017.state.gov/documents/organization/220318.pdf>.

¹⁸¹ 196 Djibouti presidential election: Ismail Omar Guelleh draws closer to victory, <https://www.theafricareport.com/79018/djibouti-presidential-election-ismail-omar-guelleh-draws-closer-to-victory/>.

¹⁸² Thompson and Adloff, p. 50.

kolayca kazanmış ve bunu 1987’de %89’a yükseltmiştir. Aptidon, bir iç savaşın patlak verdiği 1991 yılına kadar Cibuti’de sükuneti sürdürebilmiştir. Birlik ve Demokrasinin Restorasyonu Cephesi (FRUD) Ağustos 1991’de kurulurken ve o yılın kasım ayında Kuzey Cibuti’de silahlı bir ayaklanma başlatmıştır. FRUD’un bu tutumu, siyasi olarak mobilize olan Afarların algıladığı siyasi izolasyona ve eşitsizliğe ve bunun yanı sıra hükümetin gerçek demokratik güç paylaşımını reddetmesine yanıt olarak değerlendirilmiştir.¹⁸³

Temmuz 1993’te, giderek genişleyen Cibuti Ulusal Ordusu bir saldırı başlatmış, ayaklanmaya başarılı bir şekilde son vererek binden fazla kişiyi öldürmüştür. Etiyopya ve Eritre, her iki ülkenin de sınırları içinde büyük Afar nüfusu olmasına rağmen Cibuti yönetimini desteklemiştir. Bu sınır devletlerin hükümetleri FRUD’nin ilk başarılarına şaşırılmış ve Cibuti’deki güç dengesinde bir değişiklik meydana gelmesinden endişelenmişlerdir. Hem 1994’de hem de 2001’de Cibuti Hükümeti FRUD ile barış antlaşmaları imzalamıştır. Bu iki antlaşmaya bir siyasi değişim sürecinin parçası olarak ulaşılmıştır. Gerçekten de Eylül 1992’de, iç çatışmaların zirve yaptığı sırada, bir oylamayla yeni bir anayasa kabul edilmiştir. Ülke, dört siyasi partinin tescil edilmesine izin vererek çok partili bir sistemi benimsemiştir. Ertesi yıl, Aptidon’un Halkın İlerleme Yürüyüşü, seçimleri %60’lık bir katılımında %73 oyla kazanmıştır. 1997’de milletvekili seçimleri yapıldığında, bu noktada FRUD ile seçim koalisyonu kurmuş olan RPP bir kez daha zafer kazanmıştır. İki yıl sonra, 1999’da RPP mensubu İsmail Ömer Gulle (sempatiyle ‘IOG’ olarak bilinen), Aptidon’u hem ülkenin hem de RPP’nin başkanı olarak görevden almayı başarmıştır.¹⁸⁴ Gulle, Nisan 1999 cumhurbaşkanlığı seçimlerini, FRUD’nin bir fraksiyonu ile (UMP) yeni bir iktidar koalisyonu – Başkanlık Çoğunluğu Birliği – oluşturan RPP’nin adayını olarak oyların %74’ünü alarak kazanmıştır. Eylül 2002’de, siyasi parti sayısı üzerindeki anayasal kısıtlama kaldırılarak bir tam çok partili sistemin gelişmesinin önü açılmıştır. Bununla birlikte, Ocak 2003 seçimlerinde, UMP koalisyonu Cibuti’nin tek meclisli Ulusal Meclisindeki 65 sandalyenin tamamını kazanmıştır. Bu seçimleri tamamlamak için, dört muhalif siyasi grup tarafından Demokratik Bir Alternatif Birliği (UAD) oluşturulmuştur. UAD oyların %38’ini almasına karşın, Cibuti’nin oy çokluğuna dayalı seçim sisteminde sandalye alamamıştır. Nisan 2005’te tekrar cumhurbaşkanlığı seçimleri yapılmış ve Gulle, UMP adayını olarak

¹⁸³ Joshua Hamilton, p. 10.

¹⁸⁴ Joshua Hamilton, p.11.

rakipsiz olarak yarışarak, seçmenlerin %78,9'nun katıldığı seçimlerde oyların %96,85'ini kazanmıştır. Bir aday gösteremeyen muhalefetteki UAD, seçimlerin boykot edilmesini talep ederken yüksek katılımı ilgili şüphelerini dile getirmiştir. Ocak 2008'de parlamento seçimleri yapılmış ve UMP bir kez daha 65 sandalyenin tamamını kazanmıştır.¹⁸⁵

3.4. Cibuti'de Seçimler ve Siyasal Güç Ayrışmaları

3.4.1. Genel Olarak

1992 Anayasası Cibuti'nin seçim süreci için yasal temel oluştururken, 1992 Seçim Yasası ve onun müteakip değişiklikleri ek kılavuzluk sağlamaktadır. Anayasaya göre, cumhurbaşkanı genel oyla altı yıllık bir süre için seçilir ve iki dönemle sınırlıdır (Madde 23). Bir adayın ilk turda kullanılan oyların çoğunluğunu alamaması halinde, ilk turda en çok oyu alan iki aday arasında ikinci tur yapılacaktır. 1992 Seçim Yasası, seçimleri düzenleme görevini yeni kurulan Bağımsız Ulusal Seçim Komisyonu'na (CENI) tevdi etti. CENI'nin kompozisyonunu ve işleyişini değiştiren 2002-0198/PR/MI sayılı Kararname, seçim komisyonu üyelerinin hükümet kurumlarının (Ulusal Meclis üyeleri dahil), sivil toplumun ve siyasi partilerin temsilcileri olması ve mesleki yeterlilik, dürüstlük ve vatanseverlik temelinde atanmaları hükmünü getirmiştir (Madde 2, 3 ve 7).¹⁸⁶

2005-0024/PR/MI sayılı 2005 Kararnamesi (Madde 13 ve 24) uyarınca CENI, seçimlerden 45 gün önce oluşturulmak ve 15 gün sonra da lağvedilmek zorundadır. CENI, seçmen kütüğünün tamamen oluşturulmasından, seçmen kimlik kartlarından ve seçim günü süreçlerinden sorumludur. Bir avukat olan Assoweh Idriss, Şubat 2011'de CENI başkanlığına seçilmiştir. CENI'nin yaklaşık 156 üyesi bulunmaktadır. Aynı gün altı komisyon üyesi daha atanmıştır. 1992 Seçim Kanunu (Loi Organique n°1/AN/92), Cibuti bölgesinde beş seçim çevresi kurmuştu. Bunlar, her biri bir bölge sınırlamasına (Madde 16) karşılık gelen Ali Sabieh (6 koltuk), Dikhil (12 koltuk), Tadjourah (6 koltuk) ve Obuk (4 koltuk) ile Cibuti şehrini (37 koltuk) içermekteydi. Bağımsız Bölgesel Seçim Komisyonu'nun kompozisyonunu ve işleyişini amir 2005-0024/PR/MI sayılı 2005 Kararnamesi, altıncı seçim bölgesini Arta bölgesinde (3 sandalye) oluşturdu (Madde 4).

¹⁸⁵ C. Ouazani, "Djibouti: baptême de feu démocratique", *Jeune Afrique*, no: 2189–2190, (2003) p. 5.

¹⁸⁶ Ali Mohamed Afkada, "Présentation générale du conseil constitutionnel de la république de Djibouti", *Bulletin*, n°2, (mai, 2001) (pp. 7-11), p. 11.

2004 yılında ülkede yaklaşık 275 oy kullanma istasyonu bulunmaktaydı: Cibuti şehrinde 142, Dikhil’de 36, Ali Sabieh’de 19, Tadjourah’da 27 ve Obuk’ta 16. Ek olarak, 2003 parlamento seçimleri 180 milyon Cibuti frangına ya da yaklaşık 1 milyon ABD dolarına mal olmuştur. Bu miktarın yarısı ABD’den gelen bir hibe ile finanse edilmiştir. 2005 başkanlık seçimlerinde kabaca 208.000 kayıtlı seçmen vardı; 2008 parlamento seçimlerinde yaklaşık 151.000 kayıtlı seçmen vardı.

3.4.2. Çoğunluk Koalisyonu (UMP)

Cibuti’de, fiilen birbirinin aynısı olan “hükümet” ve egemen koalisyon hemen hemen hiç ayırt edilemez. RPP, FRUD’nin bir fraksiyonu, Cibuti Ulusal Partisi (PND) ve Popüler ve Sosyal Demokrat Parti (PSDP), Başkanlık Çoğunluğu Birliği’ni (UMP) (PSD) oluşturmaktadır. 1999 cumhurbaşkanlığı seçimlerinde bir koalisyon olarak yarışmak üzere Birleşik Muhalefet’i oluşturan beş partiden ikisi, ikinci partileri içeriyordu. Başkan Gulle 2001 yılında yakınlaşma görüşmelerini başlattıktan sonra, onlar çoğunluk ittifakına katılmaya ikna edilmişlerdir. Çoğunluk partilerinin başkanları da hükümette yetki sahibi konumlara sahiptir. RPP’nin başkanı cumhuriyetin cumhurbaşkanıdır, buna karşın partinin genel sekreteri ise Ulusal Meclis’in başkanıdır. Görevdeki partilerin liderliği ve örgütlenmesi de bu nedenle hükümetinkine benzemektedir ve önde gelen kabine üyeleri parti stratejisini ve operasyonlarını yönetmektedir. Radyo ve televizyondan yazılı basına kadar, görevdeki koalisyon hem içeride hem de dışarıda iletişim kurmak için devlete ait medyayı kullanmaktadır. Cibuti’de bağımsız bir basın olmadığı için, tüm hükümet medya kanalları iletişim kurmak için kullanılır, buna karşın RPP’nin kendi gazetesi Le Progrès’i yayınlaması gerekiyordu ve iki haftalık kampanya dönemi için ikinci bir dergi geliştirilecekti. Ulusal Meclis, en çok oyu alan partinin o bölgedeki tüm sandalyeleri kazandığı bir bölge partisi aday listesinden seçilir, ki bu aslında onu, kazanan her şeyi alır sistemi yapar. Hem 1999 hem de 2003 seçimlerini kazanmanın bir sonucu olarak, RPP - ve şimdi çoğunluk koalisyonu - devlet kaynakları üzerinde bir tekele sahiptir, çünkü yalnızca Ulusal Meclis’te temsil edilen partiler devlet finansmanına hak kazanır. Sonuç olarak, çoğunluk koalisyonu bu yıl devlet parası olarak toplam 20 milyon DFr aldı ve söylendiğine göre

bu değerlendirme sırasında Cumhurbaşkanı Gulle kampanyasına 350 milyon DFr (2.1 milyon \$) harcamıştı.¹⁸⁷

3.4.3. Muhalefet Koalisyonu (UAD)

Muhalefet koalisyonu- Birleşik Demokratik İttifak (UAD) - halihazırda üç siyasi partiden oluşuyor: Demokrasi ve Adalet Birliği (UDJ), Demokrasi Cumhuriyet İttifakı (ARD) ve Demokratik Yenilenme Hareketi (MRD). Muhalefet, seçim sürecinden ve 2001 barış antlaşmasından ve 1999 ve 2003 seçimlerinden bu yana FRUD ile üzerinde anlaşmaya varılan uzlaşmaları hükümetin göz ardı etmesinden yakınmış ve itirazlarına cevap verilmediğini vurgulamıştır. 1999 ve 2003 yıllarında muhalefet partilerinin Ulusal Meclis'e katılmasına ve sandalye kazanmasına rağmen, Cibuti'nin "*kazanan her şeyi alır*" sistemi, oyların çoğunluğuna sahip partinin Ulusal Meclis'teki tüm sandalyeleri almasını sağlamış ve parlamento seçimlerinden sonra muhalefeti etkin bir şekilde hükümet dışında bırakmıştır.¹⁸⁸ Muhalefet 2005 cumhurbaşkanlığı seçimlerine katılmama kararı almış ve 13 Şubat 2005'te bir basın açıklaması yaparak 9 Ekim 2004'te cumhurbaşkanına sundukları, fakat bugüne kadar dikkate alınmayan dokuz önemli konuya değinmiştir:¹⁸⁹

- 1) Seçim listeleri, ülkenin elverişli seçmen kompozisyonuna uygun bir şekilde güncellenmemiştir.
- 2) İç bölgelerde, seçim listeleri her oy verme sandıklarında kamuya açık bir şekilde afişe edilmemiştir.
- 3) Seçim listeleri tüm siyasi partilere kamuya açık bir şekilde sunulmamıştır.
- 4) Muhalefet ve iktidar partilerinden eşit şekilde oluşan ve her iki tarafın da kabul edebileceği bağımsız bir kişinin başkanlık ettiği tam bağımsız bir Ulusal Seçim Komisyonu kurulmamıştır.

¹⁸⁷ Mohamed Abdillahi Bahdon, "note de Mohamed Abdillahi Bahdon", *Revue de Droit Africain. Doctrine et Jurisprudence*, no. 31, (juillet 2004), p. 417.

¹⁸⁸ "Djibouti's leader wins uncontested vote". <https://www.nytimes.com/2005/04/09/international/africa/09djibouti.html?pagewanted=print&position=>

¹⁸⁹ No challengers for Guelleh as presidential campaign kicks off, <https://www.thenewhumanitarian.org/report/53628/djibouti-no-challengers-guelleh-presidential-campaign-kicks>.

5) Muhalefet ve hükümet yetkililerinden oluşan ortak bir komisyonun, Başkentin özel statüsü (Cibuti şehri) özelinde çalışmak için, hala oluşturulması gerekmektedir.

6) Seçim sandıklarında seçim uzmanlarının tayin edilmesine ilişkin tek-parti sistemi terk edilmeli ve Seçim Kanunu'nun 27 ve 54. maddelerinin, sonuçların açıklanması, sayım cetvelleri ve hesaplama ile ilgili olarak değiştirilmesi, yarışmadaki tüm taraflar uzmanlar tarafından temsil edilmesi gerekmektedir.

7) Tüm siyasi partiler medyaya özgür ve eşit erişim hakkından yoksundurlar; tüm siyasi partilere medyaya özgür ve eşit erişim imkânı veren 1992 İletişim Kanununun değiştirilmesi gerekmektedir.

Bağımsızlıktan sonraki ilk yıllarda eski bir başbakan olan FRUD lideri Ahmed Dini Ahmed muhalefet gruplarını etkili bir şekilde birleştirmiş olabilecek tek liderdi. Bu yüzden onun ölümü herkesi üzüntüye boğmuştur. Dini, 10 yıl süren bir iç savaşa neden olan silahlı operasyonları 1991 yılında hükümete karşı başlatan isyancı grup olan FRUD'nin kurucusuydu. O, bazı FRUD üyelerini yönetime getiren 1999 Antlaşmasını imzalamayı reddetmişti. Dini, hükümetle 2001 barış antlaşmasını imzaladıktan sonra Cibuti'ye dönmüş ve hükümete karşı siyasi muhalefet hareketini sürdürmüştür. Dini, 2003 parlamento seçimlerinden sonra hükümetin “hilesi” olarak nitelendirdiği şeyi protesto etmiş, ancak seçim sonuçlarına itiraz etmek için yasal yolların kullanılmasının önemini vurgulayarak muhalefetten “sokağa çıkmamasını” istemiştir. Muhatapların çoğuna göre, Dini o sene muhalif aday olmuş olacaktı. Dini'nin ölümü vizyon ve yön yoksunluğu nedeniyle ağır bir biçimde suçlanan muhalefet ittifakı içinde bir liderlik boşluğu yaratmıştır.¹⁹⁰

Sağlıklı bir demokratik dönüşüm yolunu yakalayamayan diğer ülkelerde olduğu gibi, Cibuti'de de medya ve finansman meselesi muhalefetin faaliyetini yakından etkileyen en önemli sorunlardandı. Medya ve iletişim faaliyetleri genellikle partiler içinde ve dışında parti “gazeteleri”nin yayınlanması yoluyla yürütülmektedir: La Realité (ARD) ve Le Renouveau (MRD). Cibuti'nin güçlü bir sözlü iletişim mirasına sahip olması nedeniyle, muhalefet liderleri, partilerinin bilgiyi yukarıdan yerel düzeye yaymak için öncelikle kişiler arasındaki bilgi aktarma yöntemini tercih etmişlerdir. Dışarıdan

¹⁹⁰ Ismaïla Madior Fall, *Le pouvoir exécutif dans le constitutionnalisme des états D'afrique*, L'hamattan, 2008, p. 165.

gözlemcilerle yapılan görüşmelerde, partilerin temsil ettiklerini iddia eden kişilerin iradesini gerçekten yansıtmayı yansıtmadıkları belli değildir. Seçmenlere “danışma” en iyi ihtimalle geliş güzel bir faaliyettir; keza planlanan boykota ilişkin parti kongreleri veya toplantılarına dair çok az kanıt¹⁹¹ bulunmaktadır. 2003 seçimlerinin sonuçlarının muhalefetin bir halk tabanına sahip olduğunu açıkça ortaya koymuş olmasına karşın, kamuoyuna boykota ilişkin net ve tutarlı bir açıklama yapıldığı söylenemez. Ulusal Meclis’te temsil edilmeyen partilere kamu finansmanı sağlanmadığı için, parti fonları sınırlı kalmıştır. Bu husus muhalefet partilerinin yardımı almasını engellemiştir. Sonuç olarak, muhalefet partileri, yönetim tarafından susturulduklarını iddia etmektedirler.

3.5. Etnik Gruplar, Eşitsizlik, Bölgecilik ve Devletin Tarafsızlığı Sorunu

Çatışma halindeki iki grup arasındaki bağlamsal ve maddi dengesizlikler, iki başlı etnik anlaşmazlıkların makul bir şekilde ele alınmasını zorlaştıran nedenlerdendir.¹⁹² Şunu belirtelim ki zengin ve fakir arasındaki geleneksel sınıf temelli eşitsizlik, insanların kendilerini tanımladığı etnik tanımlayıcılarla kapsamlı bir şekilde kesişmedikçe, etnik çekişme için bir katalizör oluşturamaz. Zira etnik şiddet, bireyler arasında rastgele bir mücadele değil, bir grup anlaşmazlığıdır. Bir grup olarak Afar ve İssa arasındaki sosyal, ekonomik ve politik ayrıcalıkta küçük bir açığın varlığı, onların ilişkilerini kolayca zedeleyebilir.¹⁹³ Etnik gruplar arasındaki bağların ve anlaşmazlıkların derecesine tekabül eden ademi merkezîyetçilik, etnik ihtiyaçlara uygun olacak kurumsal mimari biçimlerin ele alınmasında tipik bir eğilimdir. Vurgulamak gerekirse, ademi merkezîyetçilik süreci etnik sıkıntıların çözümüne yardımcı olmak zorundadır. Ancak, bölgeciliğin topluluklar arasındaki ihtilafli ilişkileri kötüleştirme potansiyeline sahip olduğunu akılda tutmak önemlidir. Bu, etnik gruplara bölgesel özerklik verilmesinin, çeşitli kimlik belirteçlerinin, bölgesel özerklikle bağlantılı olarak, karşılıklı olarak güçlendirildiği bölgeselciliğe yol açabileceğini göstermektedir.¹⁹⁴ Bölgesel özerkliklerin paylaşılmayan benzersiz kimlikler üzerine inşa edilmesi

¹⁹¹ Bkz: Javier Fernández Arribas, “L’opposition à Djibouti : “Nous connaissons déjà les résultats des élections qui auront lieu le 9 avril”, 8 avril 2021, <https://atalayar.com/fr/content/lopposition-%C3%A0-djibouti-nous-connaissans-d%C3%A9j%C3%A0-les-r%C3%A9sultats-des-%C3%A9lections-qui-auront-lieu-le>, Erişim tarihi: 12.05.2022; Joshua Hamilton, p. 25.

¹⁹² Paul Collier and Anke Hoeffler, “Greed and Grievance in Civil War”, *Oxford Economic Papers*, Vol: 56, Issue: 4, (2004) (pp. 563–595), p. 565.

¹⁹³ Alemu Leta, Yemane Zeray and Yohannes Halle, “The Politics of Dyadic Community: The Case of Djibouti”, *International Journal of Scientific and Research Publications*, 5(1) (pp. 1-13), p. 8.

¹⁹⁴ Dawn Brancati, “Decentralization: Fueling the Fire or Dampening the Flames of Ethnic Conflict and Secessionism?”, *International Organization*, Vol: 60 No: 3 (2006) (pp. 651-685), p. 148.

durumunda, etnik gruplar arasındaki ilişkinin entegrasyon eksikliği ve parçalayıcı bölgeselcilik ile karakterize edilebileceği doğaldır. Horowitz, etnik şiddeti bölgesel özerklik vasıtasıyla azaltmak veya evcilleştirmek için bir yöntem olarak görmektedir. Öngörülen ideolojik çatışmalar ve bölgesel gücün elde edilmesi, etnik mobilizasyon amaçlarının yerini alacağından, bölgelerin birden fazla etnik grubu kapsayacak şekilde organize edilmesi, çatışma düzeyini devletten bölgesel düzeye indirmeyi mümkün kılacaktır. Horowitz, bölgesel devletlerin sayısının 1966'da üçten 1999'da 36'ya çıkmasıyla Nijerya Federasyonu'ndaki etnik düşmanlıkların azaldığını göstererek bu iddiayı desteklemektedir. Bu, özellikle iki veya daha fazla etnik gruba sahip devletlerde önemlidir, zira bölgesel bölünmelerin ortaya çıkması, karşıt çıkarılara ve siyasi eğilimlere sahip iki güç merkezinin kurulmasına neden olabilir.¹⁹⁵ Bu konuda Doğu Pakistan'ın 1971'de bağımsızlığından önceki durum, 1992'de Çekoslovakya'nın iki ülkeye bölünmesi, 1992'de Sırbistan ve Karadağ arasındaki durum buna birer örnek teşkil etmektedir. Keza bu örneklerde birimler arasında ortaya çıkan her "küçük" çatışma, federasyonun siyasi bir teşekkül olarak yaşayabilirliği için bir tehdit oluşturmuştur. Birimlerin ittifak ve karşı ittifak oluşturma şansı yoktur. Ayrıca, asimetri gözlemlenmesi, iki etnik grup arasında fiili çatışma potansiyelini de artıracaktır.¹⁹⁶

Kapsamlı bir siyasi kimliğin etnik ilişkileri rekabetçi olmaktan işbirlikçi olmaya dönüştürme yeteneği devletin karakteriyle mantıklı bir ilişkiye sahiptir. Onlar bununla ilgili olarak devletin tarafsızlığına ilişkin farklı deneyimlere veya algılara sahip olabilirler. Keza "*nörolojik olduğuna inanılan durumun varlığı, genel bir vatandaşlık duygusunun devamı için gereklidir.*"¹⁹⁷ Diğer etnik gruplar, devletin bir veya daha fazla etnik gruba bağlı olması veya bağlı olduğu düşünülmesi durumunda devlete güvenmeye daha az eğilimli olacaktır. Modern bir demokrasinin sağlığı ve istikrarı, yalnızca onun kurumlarının adaleti tarafından değil, aynı zamanda vatandaşlarının nitelikleri ve tutumları tarafından da belirlenir. Devletin tarafsızlık algısı, etnik çatışmaların yargılanmasında devletin güçlü ve haklı bir duruş sergilemesini sağlayacaktır. Böylelikle, devletin sınırları içindeki tüm etnik grupları havi olabilecek bir genel kimlik oluşturması ve bunun yanı sıra uygulamalarının ayrımcı olmadığını ve onların birkaçının veya onların elitlerinin heveslerinden etkilenmediğini göstermesi önemlidir.

¹⁹⁵ D. L. Horowitz, *Ethnic Groups in Conflict*, University of California Press, 1985, p. 186.

¹⁹⁶ Lovis Aalen, *Ethnic federalism in a dominant party state: The Ethiopian experience 1991-2000*, Michelse, 2002, p. 246.

¹⁹⁷ Dawn Brancati, p. 148.

Yugoslavya, Çekoslovakya ve Nijerya, her şeyden önce, zayıf veya kapsayıcı olmayan kimliklere sahipti ve onları geliştirmeye yönelik herhangi bir demokratik mekanizmaya sahip değildi:

“Eski Doğu Pakistan (yani Bangladeş), elitlerinin önemsiz rolü nedeniyle Pakistan’dan ayrıldı ve Yugoslavya, Çekoslovakya ve Nijerya, her şeyden önce, zayıf veya kapsayıcı olmayan kimliklere sahipti ve onları geliştirmeye yönelik herhangi bir demokratik mekanizmaya sahip değildi.”¹⁹⁸

Bahsi geçen kuramsal yaklaşım üzerinden ve anayasal sistem bağlamında Cibuti’deki durum üzerine kısa bir değerlendirme yapılabilir. 1992 Anayasası’na bakıldığında, sorun Afar’ın ihtiyaçlarının ne kadar karşılanabileceğidir. Mevcut anayasanın 1992’de oluşturulmasını ve kabul edilmesini iki temel unsur etkilemiştir. Birincisi, Aptidon Hükümetine karşı özellikle Afarlar içindeki geniş iç mobilizasyon ve protestolardır. İkinci faktör ise, Cibuti’nin, Sahra altı liberalleşme hareketinin veya küresel üçüncü demokratikleşme dalgasının bir parçası olarak anayasasını değiştirme ihtiyacıydı.¹⁹⁹ Eşitsizlik bağlamında meydana gelen sosyo-ekonomik bir ayrışma, şüphesiz, sivil cumhuriyetçiliği önemsiz bir hale getirecektir. Anayasa, eşdeğerleri gibi, bireysel haklar alanlarının sağlanmasından etnik ve toplumsal çıkarları dışlayan liberal fikir üzerine inşa edilmiştir. Anayasa, Cibuti Cumhuriyeti’nin bölünmezliğini ilan eder ve hükümetin ideallerinin, “*halk için, halk tarafından ve halka göre yönetim*”, vatandaş eşitliği ve rekabetçi seçimlere dayanmasının zorunlu olduğunu belirtir. Ayrıca, dile, etnik kökene ve dine dayalı siyasi partilerin yasaklanması, mevcut duruma daha uygundur. Bu, anayasanın, İssalar ve Afarlar arasındaki etnik gruplar arası anlaşmazlıkların yaşandığı Cibuti’nin toplumsal gerçekliğinin vurgulanmasına ne kadar ağırlık verdiğini gösteriyor. Uzun bir süredir, en azından Fransız sömürgeciliği döneminden bu yana, etnik çeşitlilik Cibuti’de sadece bir gerçeklik değil, aynı zamanda şiddetin de tetikleyicisi olmuştur. Bu, anayasanın geçişini takiben etnik çatışmalar küçük bir gizlenme bile göstermediği sürece, anayasanın onu hem toplumsal gerçekliğin bir yansıması hem de çatışma çözümü için bir araç olarak ele almasının zorunlu olduğunu ima etmektedir. Ayrıca hem Arapça hem de Fransızca devletin resmî dilleri olarak

¹⁹⁸ Ángel R. Oquendo, “Un Nationalisme Progressiste pour l’Etat postnational?”, *Cahiers de recherche sociologique*, (36) (pp. 105-134), p. 120.

¹⁹⁹ Mesfin Brouk, p. 13.

belirlenirken Afar ve İssa dillerinin bu önemsizleştirilmesinden yana bir tavır sergilendiği söylenebilir.²⁰⁰

3.6. Cibuti Cumhuriyeti'nin Hukuk Sistemi ve Anayasal Yapısı

3.6.1. Hukuk Sisteminin Genel Özellikleri

Bilindiği üzere toplumsal düzen kuralları içinde en önemlisi ve devlet gücünü arkasında bulduran kurallar hukuk normlarında yer edinmiştir. Bu yüzden, sosyal barışı sağlamak ve düzen inşasını temin etmek için hukuk kuralları devlet müeyyideleriyle donatılmıştır. Fakat, her bir ülkenin hukuk sisteminin oluşturan kurallar bütünü, o ülkenin yaşamış olduğu siyasi-tarihi gelişmeleri yansıtırken toplumsal gerçekleri dikkate almak zorundadır. Cibuti yasalarının ve mahkemelerinin çoğu, Fransa mevzuatından alınmıştır. İslam hukuku (Şeriat), örf ve âdet hukuku ve Napolyon Kanunnamesinden miras alınan medeni hukukun bir arada bulunması ülkedeki kodifikasyon hareketinin en önemli özelliğidir. Anayasanın önsözü şeriatın 'hukukun tek kaynağı' olarak bahseder, zira İslam resmî olarak 'halkın ve devletin dini' olarak kabul edilmiştir. Şeriatın hâkim olması, diğer mevzuat belgelerinde ona yapılan atıflarla desteklenmiştir. Bir örnek vermek gerekirse, Yüksek Mahkeme Başkanı, ülkenin en yüksek mahkemesinin baş hâkimi olarak görevlerini yerine getirirken "*Şeriat, Anayasa ve ülkenin yasalarını koruyacağına*" dair yemin eder. Örf ve âdet kuralları, devlet yasalarına aykırı olmamak kaydıyla, kabul edildikleri topluluklarda geçerlidir. Vatandaşlar arasında eşitsizliği teşvik eden gelenekler yasa dışında bırakılmıştır, evlilik düzenlemeleri ve mirasla ilgili konularda, kişiler, bu tür düzenlemeler yapılmadan önce muvafakat vermekle yükümlüdür. Geleneksel hukuk, genellikle çatışmaların çözümü ve mağdur tazminatını içeren davalarda uygulanır. Cinayet ve tecavüz gibi suçlarda, kurbanın ailesi geleneksel yasalara göre tazminat alır.²⁰¹

3.6.2. Anayasal Yapı

Cibuti'nin mevcut anayasasını kabul etmek için 9 Eylül 1992'de bir referandum yapılmıştır. Anayasa, güçlü bir merkezi hükümete sahip demokratik bir cumhuriyeti ve tüm vatandaşlar için eşit hakları güvence altına almıştır. O, veciz bir önsöz ile başlar ve

²⁰⁰ Patrice Canivez, "Qu'est-ce qu'un conflit politique?", *Revue de Métaphysique et de Morale*, No. 58, 2008 (pp. 163-175), p. 163.

²⁰¹ Louis Favoreu, "La Légitimité du Juge Constitutionnel", *Revue internationale de droit comparé*, Vol:46, Issue: 2, (juin 1994) (pp. 557-581), p. 557.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin öngördüğü ilkelerle, Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi normlarına atıfta bulunurken, Cibuti'nin, demokrasi, hukukun üstünlüğü ve adalet fikirleri üzerine kurulmuş bir cumhuriyet olduğunu vurgular.²⁰² Anayasa, yenilenebilir altı yıllık bir dönem için doğrudan halk tarafından seçilen bir cumhurbaşkanı ve cumhurbaşkanı tarafından atanan bir başbakan tarafından yönetilen devlet sistemi öngörmüştür. Yüksek Mahkeme ve diğer mahkemeler yargı yetkisine sahiptir. Yargı, devletin yürütme ve yasama organlarından bağımsızdır ve Yüksek Mahkeme ve alt mahkemeler tarafından yürütülür. Bu yapı, sonraki anayasal değişiklikleri sırasında da korunmuştur. 4 Eylül 2007 tarih ve 215/AN/08/5 sayılı Anayasa Kanunu, Yüksek Mahkemenin Sayıştay'ını kaldırarak yerine Hesap Mahkemesini getirmiştir. 92/AN/10/6 Nisan 2010 tarihli Anayasal Kanun, Cibuti'de siyasi partilerin ve/veya siyasi parti gruplarının oy kullanma hakkına katkıda buldukları ve faaliyetlerini anayasaya uygun olarak özgürce yerine getirdiklerini belirtirken, ulusal egemenlik ve demokrasi ilkelere vurgu yapmıştır.²⁰³

3.7. Devlet Sistemi ve Temel Öğeleri

3.7.1. Yürütme Erki

Yürütme erki, genel ve gizli oyla beş yıllık bir dönem için seçilen, devlet başkanı ve hükümet başkanı olarak görev yapan cumhurbaşkanı tarafından kullanılır. Başbakan ve diğer kabine üyeleri, cumhurbaşkanına onun sorumluluklarını yerine getirmesinde danışman niteliğinde yardımcı olmaktadır. Cibuti Hükümeti, anayasada belirtildiği gibi, cumhurbaşkanı tarafından yönetilir.²⁰⁴ Başbakan, görevlerini yerine getirmesinde kendisine yardımcı olmak üzere cumhurbaşkanı tarafından atanır. Cumhurbaşkanı ayrıca, başbakanın önerisiyle üzerine, bakanların ve diğer devlet görevlilerinin görevlerini seçer ve atar. Başbakan, kabinenin tüm üyelerini cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle atar.²⁰⁵ Hükümet faaliyetlerinin koordinasyonu başbakana aittir. Devlet daireleri ve kurumları bakanlar tarafından yönetilir; bakan yardımcılarını bakanın otoritesi altında olup, belirli alanlardan sorumludurlar. Devlet sekreterleri de bakan olmalarına

²⁰² Luc Sindjounet and Mathias Owona Nguini, "Politisation du droit et juridicisation de la politique: l'esprit sociopolitique du droit de la transition démocratique au cameroun", *La création du droit en Afrique*, Paris, 1997 (pp. 216-245), p. 220.

²⁰³ Keutch Célestin Tchapnga, "Droit constitutionnel et conflits politiques dans les états francophones d'afrique noire", *Revue Française de droit constitutionnel*, Vol: 63, (2005) (pp. 451-491), p. 451.

²⁰⁴ Composition, <https://www.presidence.dj/sousmenu.php?id=182>.

²⁰⁵ <https://www.presidence.dj>.

rağmen protokol sıralamasında oldukları kabul edilir. Hükümet Sözcüsü: bir bakanlık tahsisidir, bu rol genellikle hükümetin belirli bir konudaki tutumunu açıklamaktan sorumludur. 23 üyeli (bir başbakan, sözcü dahil altı bakan, iki bakan yardımcısı ve üç devlet sekreteri) yürütme erki 14 Nisan 2013 tarih ve 2013-058/PRE sayılı kararnameyle oluşturulmuştur. Cibuti Anayasası, cumhurbaşkanına önemli yetkiler tanımıştır.²⁰⁶ Cumhurbaşkanını toplum nezdinde yüceltmeyi amaçlayan husus, dini lider olarak oynadığı rol ve milli çıkarlarının savunucusu olarak takdim edilmesidir. Cibuti'nin diplomatik temsilcileri ve büyükelçilerinin atanması, ulusal politikaları belirlemek, bakanlar kurulu tarafından kabul edilen kararların onaylanması, ulusal meclis başkanı ve anayasa konseyi başkanı ile görüşükten sonra, ulusal meclise ve anayasal denetime sunulacak kanun teklifleri ile ilgili inisiyatif üstlenebilmesi, mahkeme kararlarının uygulanmasını sağlama yetkisi ve görevine sahip olması vs. hususlar cumhurbaşkanının ne kadar güçlü yetkilerle donatıldığına bir göstergesidir.²⁰⁷ Hükümete, kanun hükmünde kararname çıkarmak yetkisi tanınmıştır. Bu yetki kendisine, ulusal meclis tarafından verilecektir. Kanun hükmünde kararnameler için yetki süresi öngörülürken, bu süre zarfında çıkarılan kararnamelerin ulusal meclise sunulması zorunludur. Usule uygun çıkarılmayan kararnameler geçersiz ve hükümsüz ilan edilecektir. Bakanlar kurulunun kararname çıkarabilmesi için anayasa konseyine danışılması zorunludur.²⁰⁸

3.7.2. Yasama Erki

Anayasa'nın 45. maddesi uyarınca yasama yetkisi, Assemblée Nationale olarak da bilinen tek meclisli ulusal meclise aittir. Eskiden Temsilciler Meclisi olarak bilinen 65 üyeli meclis; 52'si çok sandalyeli seçim bölgelerinde basit çoğunlukla ve 13'ü çok sandalyeli seçim bölgelerinde nispi temsil yoluyla seçilir; üyeler beş yıl süreyle görev yapardı. 2012'de seçim kanununda yapılan değişiklikle 13 sandalye için nispi temsil talep edilmiştir. Üyeler beş yıl süreyle görev yapar.²⁰⁹ Ulusal Meclise seçilebilmek için, Seçim Kanununda (06 Aralık 2012 tarih ve 16/AN/12/6ème L sayılı organik kanun)

²⁰⁶ Djibouti government what is the capital of Djibouti? <https://www.countryreports.org/country/djibouti/government.htm>.

²⁰⁷ <https://www.presidence.dj>.

²⁰⁸ Ali Mohamed Afkada, selon cet auteur, le conseil aurait accompli son rôle d'arbitre et de juge électoral, mais aussi d'organe consultatif pour le gouvernement. cependant il n'évoque pas les décisions de ce comité en matière électorale et les consultations du gouvernement et se limite dire que "le comité constitutionnel a fonctionné jusqu'en 1993".

²⁰⁹ Recherche par numéro de journal officiel, <https://www.presidence.dj/recherchetexte.php>.

aşağıdaki koşulları belirlemiştir: 23 yaşından büyük olmak; doğum yoluyla veya 10 yıldır vatandaşlığa kabul edilmiş ve vatandaşlığa kabul tarihinden itibaren Cibuti’de ikamet etmiş olmak, bu vesileyle Cibutili olmak; yasal olarak kurulan bir siyasi parti tarafından sunulmuş olmak. Aşağıdakiler ulusal meclis üyeliğine seçilemezler: Cumhurbaşkanı, ulusal komiser, bölge başkanları ve bölge başkan yardımcıları, Cibuti bölgesindeki alt bölge (semt) başkanları, hükümet ve bakanlık genel sekreterleri, sulh hakimleri, devlet denetçileri, çalışma müfettişleri ve okul denetçileri, ulusal güvenlik güçleri mensupları, polis komiserleri ve müfettişleri. Ulusal meclisin münhasır yasama alanı, anayasanın 56. ve 57. maddelerinde tanımlanmıştır. Anayasanın 59. maddesinde belirtildiği gibi, yürütmenin düzenleyici yetkisi (pouvoir réglementaire), 56 ve 57. maddelerde tanımlanmayan tüm konuları kapsar.²¹⁰ Cumhurbaşkanı bu düzenleyici yetkiye sahiptir ve o, bu yetkinin bir kısmını veya tamamını başbakana devredebilir. Sivil hukuk sistemlerinde hükümetlerin, yasama organlarının yasama yetkisinin dışında kalan konularda kararname yoluyla “yasama yapmalarına” izin verilir. Anayasa’nın 60. maddesine göre, “*İdare, programını yerine getirmek için, Cumhurbaşkanının mutabakatı ile, tipik olarak yasamanın alanına giren tedbirlere ilişkin kararname çıkarma yetkisi için parlamentoya başvuruda bulunabilir.*” Tüm bu düzenlemelerin yürürlüğe girebilmesi için önce bakanlar kurulu tarafından onaylanması zorunludur. Onlar yayımlandıktan hemen sonra yürürlüğe girer ve onaylanmak üzere yetki yasasında belirtilen süre içinde parlamentoya sunulur. Cumhurbaşkanı, bir yasanın mevcut anayasaya aykırı olduğu durumlarda anayasa konseyini bilgilendirme yetkisine sahiptir. Bu husus, özel kategoriye giren organik yasaları açısından geçerlidir. Anayasada belirtilen kilit kurumlar ve süreçler genellikle bu tür yasalarla düzenlenmiştir. Anayasa tarafından zorunlu kılınan toplam dokuz organik kanunu vardır. Anayasanın 67. maddesine göre, organik kanunlarının onaylanması veya değiştirilmesi için daha katı ön koşullar bulunmaktadır; bunlardan biri, anayasa konseyinin ilk önce bunların geçerliliğini doğrulaması ve onaylaması zorunluluğudur.²¹¹

3.7.3. Anayasa Konseyi

Anayasa konseyi, çeşitli kurumların uyum içinde çalıştığını izlemek açısından kilit bir kurumdur. Eylül 1992 Anayasası’nın 75-82. maddelerinde ve 7 Nisan 1993

²¹⁰ Djibouti ruling party claims landslide parliamentary win, <https://www.africanews.com/2018/02/26/djibouti-ruling-party-claims-landslide-parliamentary-win/>.

²¹¹ <http://www.assemblee-nationale.dj>.

tarihli ve 4/AN/93 sayılı organik kanununda, sırasıyla anayasa konseyinin kuruluş ve işleyişini düzenleyen hükümler yer almaktadır. Anayasa konseyinin rolü, anayasal ilkelerin takip edilmekte olduğunu doğrulamaktır. Anayasa konseyi kanunların anayasaya uygunluğunu denetlemekle yükümlüdürken, insanların bireysel özgürlüklerinin yanı sıra evrensel özgürlükleri de korur. Konseye, seçilen devlet erkleri tarafından (Meclis ve Cumhurbaşkanı) tarafından en az bir kişi ve Hakimler Yüksek Kurulu tarafından seçilen üçüncü bir üye atanır. Cumhurbaşkanı, anayasa konseyi başkanını konsey üyeleri arasından seçer. Cumhuriyetin eski cumhurbaşkanları, makamları nedeniyle anayasa konseyinin doğal üyesidir. Anayasa konseyi üyeleri, Ulusal Meclis üyelerine tanınan dokunulmazlığa sahiptirler. Anayasa konseyi üyeleri en az 35 yaşında olmak ve genel olarak daha kıdemli hukukçular arasından seçilmek zorundadır. Anayasa konseyi üyelerinin yenilenemeyen sekiz yıllık bir görev süreleri vardır. Seçim ve referandum sonuçları, onların adil ve doğru olmalarından emin olduktan sonra anayasa konseyi tarafından ilan edilir. Anayasa konseyi, yetki alanı kapsamında, şikayetleri inceleyecek ve kararları verecektir. Bir seçimin meşruiyetine ilişkin herhangi bir sorun gündeme geldiğinde anayasa konseyi göreve çağrılır. Kanun teklifleri, kanunlaşmadan önce, cumhurbaşkanı, ulusal meclis başkanı veya on milletvekili tarafından sunulabilir. Bu tasarı altı gün içinde anayasa konseyi tarafından karar verilir. Anayasa konseyinin kararları kesindir ve iptal edilemez; tüm idari ve adli makamlar ile gerçek ve tüzel kişiler için bağlayıcıdır.²¹²

3.7.4. Hakimler Yüksek Kurulu

Hakimler Yüksek Kurulunun yapısı ve işleyişi, 8 Şubat 2001 tarih ve 10/AN/014 sayılı Kanun ve Yüksek Yargı Kurulu hükümlerinin işleyişi hakkında 16 Eylül 1999 tarihli ve 99-0171 sayılı kararname ile değiştirilen 7 Nisan 1993 tarihli ve 3/AN/3rd L 93 sayılı organik kanunla düzenlenmiştir. Hakimler Yüksek Kurulu, 7 Nisan 1993 tarihli organik kanun uyarınca, sulh yargıçlarının kariyerlerinin yönetimini denetler ve yargı bağımsızlığına ilişkin herhangi bir soru hakkında görüş bildirir. Hakimler Yüksek Kurulu, Anayasa'nın 73. maddesinde hükme bağlandığı üzere, yargıçların disiplin kurulu olarak görev yapar. Konsey, emsalleri tarafından seçilen, cumhurbaşkanı tarafından atanan dört yargıçtan ve ulusal meclis başkanı veya sözcüsü tarafından atanan üç yargıçtan oluşur. Hakimler Yüksek Kurulu üyeleri, cumhurbaşkanının kararıyla dört

²¹² Abdillahi Mohamed Bahdon, p. 417.

yıllık bir süre için atanır. Hakimlerin statüsü, 18 Şubat 2001 tarihli bir organik kanunla tanımlanmıştır. Onların, rütbe, görev, disiplin ve yasal konum açısından Fransa'daki hakimlerin statüsü ile birçok benzerliği bulunmaktadır.

3.7.5. Yargı Yapılanması

Cibuti'nin yargı sistemi, üst mahkemeye sahip olan tek bir yargı düzenine sahiptir. Ancak bu yapı, yargı ve adet hukuk yargısından oluşuyor (Charienne de justice). Örf ve âdet hukuku, medeni konulardaki basit anlaşmazlıkları (mahalle anlaşmazlıkları veya kiralara) ele alır. Örf ve âdet mahkemelerine, mülki idare amirleri başkanlık eder ve bölgelerin idare merkezlerinde ve başkent bölgesinde kurulur. Bu hukukun etkisi azalma eğilimindedir ve halihazırda, yalnızca Cibuti şehrinin örf ve âdet mahkemesi çalışmaktadır. Ayrıca mahallelerde 'akallar' (aşiret büyükleri) tarafından sağlanan gayri resmî bir örf ve âdet yargısı da bulunmaktadır.²¹³

Charienne Yargısı, İslam hukukunu tatbik eder ve "Wheelbarrows" (bilgeler) tarafından yürütülür. Onlar, bölgelere ve başkent bölgesinde idari merkezlere ayrılmıştır. Cibuti Baş Kadısı, ilaveten, bir temyiz yargıcısıdır. Charienne Yargısı; miras, evlilik kutlaması, boşanma, nafaka ve çocuk velayeti konularında yalnızca Müslüman inancına sahip kişilere yönelik münhasır yargı yetkisine sahiptir. Ancak, aile meselelerine ilişkin 30 Haziran 2003 tarihli Kanun, Şeriat mahkemelerinin yerine bir Devlet Mahkemesini getirmiştir. Devlet yargısı, tüm anlaşmazlıklara yönelik yargı yetkisi, bir Asliye Mahkemesi, bir Temyiz Mahkemesi ve Yüksek Mahkeme şeklinde bölünmüştür:²¹⁴

İlk derece mahkemesinin örf ve âdet hukuku hâkimi tüm ülke üzerinde yargı yetkisine sahiptir. O, tek bir hâkimin karar verdiği uzmanlaşmış bölümlerden oluşur.

Temyiz mahkemesi, istinaf mahkemesi, asliye mahkemesi kararlarına karşı yapılan temyiz başvuruları. Oda ücretleri, bir ceza mahkemesi ve bir idari dava konseyi ile özel bölümler halinde düzenlenmiştir.

Yüksek Mahkeme, hukuka uygunluğu sağlamaktan sorumlu olan yargıtaydır. Onun başkanı, cumhurbaşkanı tarafından atanır.

²¹³ G. Nicolas, "Crise de l'état et affirmation Ethnique en Afrique noire contemporaine", *Revue Française de Science Politique*, Vol. 22-5 (1972) (pp. 1017-1048), p. 23.

²¹⁴ G. Nicolas, p. 21.

SONUÇ

Cibuti, Afrika'nın doğusunda yer alan, mühim geçit güzergahlarının yer aldığı ve stratejik konuma sahip bir ülkedir. Yüzölçümü itibariyle 23.200 km², nüfusu bir milyon olan buy küçük ülkenin devletleşme süreci çok geç tarihlerde gerçekleşmiştir. O zamana kadarki süreçte, bölgede yaşanan sosyo-politik ve kültürel dönüşümlerin etkisiyle Cibuti ülkesinde farklı adlar altında varlığını sürdürmüştür.

Somali, Osmanlı'ya bağlı Mısır bünyesinde yer alan bu bölge, 19. yüzyılın sonlarına doğru Batı yayılcılığında nasibini almış, Fransa, İtalya ve İngiltere'nin; üzerinde çekiştiği bir bölge haline gelmiştir. Böylelikle, sömürge idaresi altına girmeye başlaması bölgede rekabet ekseninde gelişen yoğun ve hızlı cereyan eden süreçleri de beraberinde getirmiştir.

Cibuti toplumunun sömürgeciliğe karşı mücadelesi, milletleşme ve devletleşme süreçleri pek çok objektif zorluk ve engellerle karşılaşmıştır. Bu sürecin en zorlu faktörü milletleşme veya ulus inşasıyla ilgilidir. Günümüz siyaset bilimi çalışmalarında millet inşasından bahsederken değişik kuramsal yaklaşımlar üzerinde hareket edilmektedir. Doğal olarak bu kuramlar, tüm uluslaşma süreçlerinin teorik boyutunu tam şekilde karşılamayabilir.

Cibuti gibi küçük, fakat bir o kadar karmaşık süreçlerden geçerek milletleşen bir toplumun bahsi geçen teorik çerçeveye oturtulması kolay değildir. Türkiye'de yapılan lisansüstü tezlerde ve bilimsel araştırmalarda milletleşme süreçleri ve ilgili kavramlar geniş boyutta ele alınmıştır. Bu yüzden tekrarlardan kaçınmak amacıyla, Cibuti'de milletleşme süreci, tarihi olaylar örgüsünde ele alınarak günümüzde karşılaştığı sorunlarla bir arada sunulmaya çalışılmıştır.

Batı sömürgeciliğinin geleneksel yöntemlerinden olan “böl-yönet” politikasının en bariz şekilde uygulandığı ülkelerin başında Cibuti gelmektedir. Keza, ülkede hâkim olan sosyal mozaik bu politikanın uygulanması açısından sömürge idarelerine olumlu zemin hazırlamıştır.

Bilindiği üzere çok unsurlu toplumlarda adil temsil hakkının sağlanması en sorunlu meselelerdendir. Cibuti toplumu ağırlıklı olarak Somalili ve Afarlardan oluşmaktadır. Somalili adı altında ağırlıklı olarak İssaların yer aldığını söylersek, diğer kabilelerle birlikte toparlayıcı bir adlandırma olarak kullanıldığını da ayrıca vurgulamak gerekir. Sömürgeci kurtulma mücadelesinde büyük çaba sarfetmiş olan bu toplumların

ülke yönetiminde hangi oranda ve nasıl temsil edilmesi gerektiği, ayrı bir araştırmanın konusudur.

Olaya milletleşme süreci ekseninde bakarsak, Cibuti’de bir ulus inşası sürecinin başarılı bir tamamlandığını söylemek zordur. *“Tarihteki diğer devletlerden farklı olarak, ulus devlet modelinde devleti oluşturan tüm vatandaşların ortak bir dil, ortak bir kültür ve ortak değerleri paylaşma”* erdeminin sağlanması bakımından şimdilik Cibuti’nin başarılı olduğunu söylemek zordur. Bunun birçok sebebi vardır. Fakat en başlıca sebeplerden birisi temsil oranının topluluk oranlarına göre belirlenmemesi ve bu durumun yasal dayanağının oluşturulmasıdır.

Bir başka neden aşiret ve kabile yapılarının devam etmesi, yerel mutaassıp toplum bilincinin ulus bilincine nazaran çok daha ağır basmasıdır.

Bir diğer neden ise genel olarak sistemin demokratikleşme sorunuyla doğrudan ilgilidir. Geç tarihlerde inşa edilen bir devletin Batı Avrupa standartlarında bir demokratikleşme sürecini yaşayacağı, tabi ki söylenemez. Bunların başında, fakat iyileşmeye doğru somut emarelerin görülmediği bir ortamda iyimser tahminlerde bulunmak pek zordur.

Günümüzde, ülkede seçim sistemi, siyasi partiler, sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerini düzenleyen yeni reformlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu alandaki eksikliklerin giderilmesi, ülkedeki reform süreçlerinin başarılı şekilde tamamlanmasına yol açabilecektir. Dolayısıyla, bu ve benzeri faktörler Cibuti’de milletleşme sürecini kadar zorlaştırdığını gözler önüne sermektedir.

Bir devletin inşası, o devletin en önemli unsurlarından olan “millet” unsurunun varlığını gerektirmektedir. Fakat, buradaki millet kavramı, bilindiği üzere sıradan bir topluluk değildir. Milleti millet yapan özelliklerin bulundurulması, millet bilincinin oluşumu, korunması ve ileride de devam ettirilmesi, devletin bekası açısından vazgeçilmez bir meseledir. Sağlıklı bir millet şuuruna sahip olmadan devletin varlığını devam ettirmesi son derece zordur. Bu zorluğun aşılması, yani sağlıklı bir milletleşme süreci, aslında devletleşme sürecinin de başarılı olmasını da sağlamış olacaktır.

Cibuti toplumu, Fransız sömürgesinde kalmış ve günümüzde bağımsız devletini kurarak devam ettirmeye kararlı bir toplumdur. Fakat yukarıda bahsi geçen zorlukları aşarak, sorunları çözerek ve başarılı reformlar yaparak devletleşme sürecini ileri

boyutlara taşımak mümkündür. Sömürge sonrası bir devlet olarak, Cibuti Cumhuriyeti Fransız hukuk sisteminden ciddi şekilde etkilenmiştir. Bu etki, günümüzde geçerli olan Fransız mevzuatı, devlet sistemi, yargı yapısı ve işleyişinde de görülmektedir. Ülkedeki yerel koşulları, toplumsal yapının örf ve geleneklerini dikkate alarak hukuk sisteminin daha da özgün hale getirilmesi siyasi düzenin başarılı bir şekilde dizayn edilmesine vesile olacaktır.

KAYNAKÇA

- "Djibouti's leader wins uncontested vote".
<https://www.nytimes.com/2005/04/09/international/africa/09djibouti.html?page-wanted=print&position=.> Freedom in the world 2011 – Djibouti,
<https://www.refworld.org/docid/4dde17c28.html>. [Erişim tarihi: 22.11.2021].
- 196 Djibouti presidential election: Ismail Omar Guelleh draws closer to victory,
<https://www.theafricareport.com/79018/djibouti-presidential-election-ismail-omar-guelleh-draws-closer-to-victory/>. [Erişim tarihi: 24.03.2022].
- 27 juin 1977 proclamation de l'indépendance de la république du djibouti,
<https://perspective.usherbrooke.ca/bilan/servlet/bmeve/326>. [Erişim tarihi: 06.12.2021].
- Aalen Lovis, *Ethnic federalism in a dominant party state: The Ethiopian experience 1991-2000*, Michelsea, 2002.
- Abdi Said Yusuf, "Independence for the Afars and Issas: Complex Background; Uncertain Future", *Africa Today*, Vol. 24, No. 1, new and emerging small states in Africa (jan. - mar., 1977) (pp. 61-67).
- Abdullahi Mohamed Diriye, *Culture and Customs of Somalia*, Greenwood Publishing Group, 2001.
- Afkada Ali Mohamed, "Présentation générale du conseil constitutionnel de la république de Djibouti", *Bulletin*, n°2, (mai, 2001) (pp. 7-11).
- Alemu Muauz Gidey, "A Critical Analysis of Issa-Afar Violence and the Imperative for its transformation in Post-1991 Ethiopia", *Journal of Developing Societies*, Vol:33, No:3 (2017) (pp. 1-18).
- Alwan Daoud Aboubaker and Yohanis Mibrathu, *Historical Dictionary of Djibouti*, Scarecrow Press, 2000.
- Ancient empires of sub-saharan Africa, <https://www.worldatlas.com/articles/ancient-empires-of-sub-saharan-africa.html> Data query,
<https://population.un.org/wpp/dataquery/>. [Erişim tarihi: 18.04.2022].
- Aregay Merid W., Siegbert Uhlig, Alessandro Bausi, Donald Crummey, Baye Yimam, Gideon Goldenberg, Paolo Marrassini, Ewald Wagner, *Encyclopaedia Aethiopia: A Reference Work on the Horn of Africa: A - C: Volume 1*, Isd, 2003.
- Aurby Marie-Christine, *Djibouti : Bibliographie fondamentale*, L'harmattan 1990.

- Bahdon Mohamed Abdillahi, “note de Mohamed Abdillahi Bahdon”, *Revue de Droit Africain. Doctrine et Jurisprudence*, no. 31, (juillet 2004).
- Berouk Mesfin, “Elections, politics and external involvement in Djibouti”, *Institute for Security Studies Situatia Report*, (14 april 2011) (pp. 1-15).
- Bournand François, Russes et Français, “souvenirs historiques et anecdotiques”, *The Journal of modern history*, Vol: 89, Issue: 1, (march 2017), p. 110. (tekrar baskı).
- Brancati Dawn, "Decentralization: Fueling the Fire or Dampening the Flames of Ethnic Conflict and Secessionism?", *International Organization*, Vol: 60 No: 3 (2006) (pp. 651-685).
- Brunschwig Henri, "Une Colonie Inutile : Obock (1862-1888)", *Cahiers d'études Africaines*, Vol: 29, (1968) (pp. 32-47).
- Burton F. Richard, First footseps in to Africa, creative media partners, (july 2011).
- Canivez Patrice, “Qu’est-ce qu’un conflit politique?”, *Revue de Métaphysique et de Morale*, No. 58, 2008 (pp. 163-175).
- Chronology for Afars in Djibouti, <https://www.refworld.org/docid/469f3882c.html>. [Erişim tarihi: 08.10.2021].
- Clarke W. S., “The republic of Djibouti - an introduction to Africa’s newest state and a review of related literature and sources”, *Current Bulletin of African Affairs*, Vol: 10, Issue: 1 (1977-78) (pp. 3-31).
- Clarke Walter S., “The 'Esayi Dream: A Footnote to the Ogaden War”, *Northeast African Studies*, Vol: 13, Issue: 1, (1991) (pp. 29-38).
- Collier Paul and Anke Hoeffler, “Greed and Grievance in Civil War”, *Oxford Economic Papers*, Vol: 56, Issue: 4, (2004) (pp. 563–595).
- Composition, <https://www.presidence.dj/sousmenu.php?id=182>. [Erişim tarihi: 22.12.2021].
- Coubba Ali, “Ahmad Dini et la politique à Djibouti”, *Journal des Africanistes*, Vol:70, Issue: 1-2,(2000) (pp. 395-397).
- Dahir Feysal Moallin A. History of Greater Somalia: Tariikhda Shanta Somaliyeed, Alexandria, 2019.
- Djibouti 2013 human rights report <https://2009-2017.state.gov/documents/organization/220318.pdf>. [Erişim tarihi: 04.11.2021].
- Djibouti government what is the capital of Djibouti? <https://www.countryreports.org/country/djibouti/government.htm>. [Erişim tarihi: 08.05.2022].

- Djibouti government, opposition differ over clash details, <https://www.reuters.com/article/uk-djibouti-unrest-idukkb0u50i320151222>. [Erişim tarihi: 14.05.2022].
- Djibouti ruling party claims landslide parliamentary win, <https://www.africanews.com/2018/02/26/djibouti-ruling-party-claims-landslide-parliamentary-win/>. [Erişim tarihi: 24.10.2021].
- Djibouti, <https://www.universalis.fr/encyclopedie/djibouti/>. [Erişim tarihi: 02.03.2022].
- Djibouti: une indépendance obtenue en 1977, un an après la prise d'otages racontée par le film "l'intervention", (https://www.francetvinfo.fr/monde/afrique/djibouti/djibouti-une-independance-obtenue-en-1977-un-an-apres-la-prise-d-otages-racontee-par-le-film-l-intervention_3169503.html). [Erişim tarihi: 26.02.2022].
- Drysdale John, "The Problem of French Somaliland", *Africa Report*, Vol: 11, Issue: 8, (1966) (pp .10-17).
- Drysdale John, "Problem of French Somaliland", *Le Monde*, 28 june 1977 (pp. 11-14).
- Fairhead J. D. and R. W. Girdler, "A discussion on the structure and evolution of the red sea and the nature of the red sea, Gulf of Aden and Ethiopia rift junction-the seismicity of the red sea, gulf of aden and Afar triangle" *Phil. Trans. Roy. Soc. Lond.*, Vol: 267, 1970 (pp. 49-74).
- Fall Ismaïla Madior, *Le pouvoir exécutif dans le constitutionnalisme des etats D'afrique*, L'hamattan, 2008.
- Favoreu Louis, "La Légitimité du Juge Constitutionnel", *Revue internationale de droit comparé*, Vol:46, Issue: 2, (juin 1994) (pp. 557-581).
- Federal Research Division, *Somalia A Country Study*, Kessinger Publishing, 2004.
- Great Britain. Foreign Office. *Historical Section, French Somaliland*, London, H. M. Stationery Off, 1920.
- Grotto Galleries show early Somali life, <https://www.dawn.com/news/623959/grotto-galleries-show-early-somali-life/>. [Erişim tarihi: 12.06.2022].
- Hagmann Tobias, "Challenges of decentralisation in Ethiopia's Somali region", *Review of African Political Economy*, Vol: 32, Issue:104, (2005) (pp. 449-455).
- Hamilton Joshua, *History of Djibouti, Political Governance: Environmental Study*, Lulu.com, 2017.

- Hinika Mohammed Hassen, "the Genealogy and Ethnic Identity of Ahmed Ibn Ibrahim Al-Gazi (Gragh) of Ethiopia: A Historiographical Reappraisal", *East African Journal of Social Sciences and Humanities*, Vol: 2, Issue: 2 (2017) (pp. 21-40).
- Horowitz D. L., *Ethnic Groups in Conflict*, University of California Press, 1985.
- Houmed İsmail İbrahim, *Indépendance démocratisation enjeux stratégiques à Djibouti*, l'harmattan, 2002.
- <http://www.assemblee-nationale.dj>. [Erişim tarihi: 02.02.2022].
- <https://www.presidence.dj>. [Erişim tarihi: 20.04.2022].
- Hunt, Freeman, Thomas Prentice Kettell, Issaac Smith Homans, William B. Dana, *The Merchants' Magazine and Commercial Review*, New York, Vol 34, (1856).
- Huntingford G. W. B., "The Glorious Victories of Amda Seyon, King of Ethiopia", *Bulletin Of The School of Oriental and African Studies* , Vol: 29 ,No: 3, (october 1966) (pp. 600 – 611).
- Imbert-Vier Simon, "Afars, Issas ... and Djiboutians: Toward a history of denominations", *Northeast African Studies*, Vol: 13, No: 2 (2013) (pp. 123-150).
- Issa-Salwe Abdisalam M., *The Collapse of the Somali State: The Impact of the Colonial Legacy*, Haan Publishing, 1996.
- Jacques Foccart et Ali Aref un mariage d'intérêt ?, <https://journals.openedition.org/ccrh/472#ftn1>. [Erişim tarihi: 10.01.2022].
- Javier Fernández Arribas, "L'opposition à Djibouti : "Nous connaissons déjà les résultats des élections qui auront lieu le 9 avril", 8 avril 2021, <https://atalayar.com/fr/content/lopposition-%C3%A0-djibouti-nous-connaissans-d%C3%A9j%C3%A0-les-r%C3%A9sultats-des-%C3%A9lections-qui-auront-lieu-le>, Erişim tarihi: 12.05.2022.
- Jayne, Kingsley Garland Jayne, *Vasgo Da Gama and his successors 1460-1580*, Kessinger Publishing LLC, 2010.
- Kadamy Mohamed, "Djibouti: between war and peace", *Review Of African Political Economy*, Vol. 23, no. 70 (dec, 1996), (pp. 511-521).
- Laitin David D., *Politics, Language, and Thought: The Somali Experience*, University Of Chicago Press, 1977.
- Laudouze André, *Djibouti - nation carrefour*, Karthala (july 1, 1990).
- Leta Alemu, Yemane Zeray and Yohannes Halle, "The Politics of Dyadic Community: The Case of Djibouti", *International Journal of Scientific and Research Publications*, 5(1) (pp. 1-13).

- Lewis I. M., *A Modern History of Somalia: Nation and State in the Horn of Africa*, James Currey, 1980.
- Lewis I. M., *A Modern History of Somalia: Nation and State in the Horn of Africa*. Ohio University Press, Jan 2003.
- Lewis I. M., *A Pastoral Democracy: a Study of Pastoralism and Politics Among the Northern Somali of the Horn of Africa*, Lit Verlag Münster, 1999.
- Lewis I. M., *Blood and Bone: The Call of Kinship in Somali Society*, The Red Sea Press, 1994.
- Marcus Harold G., "A Preliminary History of the Tripartite Treaty of December 13, 1906", *Journal of Ethiopian Studies*, Vol: 2, Issue: 2, (July 1964) (pp. 21-40).
- Marks Thomas A., "Djibouti: France's Strategic Toehold in Africa", *African Affairs*, Vol: 73, Issue: 290 (1974) (pp. 95-104).
- Martin B. G., *Muslim Brotherhoods in 19th-century Africa*, Cambridge University Press, 2003.
- Martin Robert Montgomery, *The Colonial Magazine and Commercial-maritime Journal*, California University, vol 2. (jul 2009).
- Maurice Flory, "l'indépendance de Djibouti", *Annuaire Français de Droit International*, Vol: 23, (1977) (pp. 295-306).
- Mengisteab Kidane, "the Horn of Africa (global political hot spots)", *The Journal of Modern African Studies*, Volume 52 , Issue 4, (dec, 2014) (pp. 678-679).
- Mengisteab Kidane, "Horn of Africa", *Horn of Africa Journal*, Vol:15, Issue: 4, (pp. 123-138).
- Metz Helen Chapin, *Somalia: a country study*, 4th edition, 1993.
- Mockler Anthony, *Haile Selassie's War: the Italian-Ethiopian Campaign, 1935-1941*, Random House.
- Moyse-Bartlett H., *The King's African Rifles, A Study in the Military History of East and Central Africa, 1890-1945*, Naval and Military Press, 2016.
- Nicolas G., "Crise de l'état et affirmation Ethnique en Afrique noire contemporaine", *Revue Française de Science Politique*, Vol. 22-5 (1972) (pp. 1017-1048).
- No challengers for Guelleh as presidential campaign kicks off, <https://www.thenewhumanitarian.org/report/53628/djibouti-no-challengers-guelleh-presidential-campaign-kicks>. [Erişim tarihi: 28.10.2021].

- Oquendo Ángel R., "Un Nationalisme Progressiste pour l'Etat postnational?", *Cahiers de recherche sociologique*, (36) (pp. 105-134).
- Peckham Brian, *Phoenicia: episodes and anecdotes from the ancient Mediterranean*, Eisenbrauns, 2014.
- Phillips Matt and Jean-Bernard Carillet, *Ethiopia and Eritrea*, Lonely Planet, 2006.
- Rabier Christiane and Jean Angrand, "Le Territoire Français des Afars et des Issas: un avenir incertain", *Revue Juridique et politique: indépendance et coopération*, Vol: 29, Issue: 4, (1975) (pp. 473-485).
- Recherche par numéro de journal officiel, <https://www.presidence.dj/recherchetexte.php>. [Erişim tarihi: 30.10.2021].
- Republic of Djibouti election for president, <https://www.electionguide.org/elections/id/2188/>. [Erişim tarihi: 18.04.2022].
- Sbacchi Alberto, "Toward the Recognition of the Italian Empire: Franco-Italian Negotiations, 1936-1940", *Africa: rivista trimestrale di studi e documentazione dell'Istituto Italiano per L'afrika e l'oriente*, Vol: 30, Issue: 3 (1975) (pp. 373-392).
- Schraeder Peter J., "Ethnic Politics in Djibouti: From 'Eye of the Hurricane' to 'Boiling Cauldron'," *African Affairs*, Vol: 92, Issue: 367 (april 1993), (pp. 203–221).
- Shehim Kassim and James Searing, "Djibouti and the Question of Afar Nationalism", *African Affairs*, Vol: 79, No: 315 (1980) (pp. 209-226).
- Shehim Kassim, "Ethiopia, Revolution, and the Question of Nationalities: The Case of the Afar", *Journal of Modern African Studies*, Vol 23 (1985) (pp. 331-348).
- Shilling Nancy A., "Problems of Political Development in a Ministate: The French Territory of the Afars and the Issas", *Journal of Developing Areas*, Vol:7, No: 4, (jul.,1973) (pp. 613-634).
- Shinn David H. and Thomas P. Ofcansky, *Historical Dictionary of Ethiopia*, Scarecrow Press, 2004.
- Sindjounet Luc and Mathias Owona Nguini, "Politisation du droit et juridicisation de la politique: l'esprit sociopolitique du droit de la transition démocratique au cameroun", *La création du droit en Afrique*, Paris, 1997 (pp. 216-245).
- Skutsch Carl, *Encyclopedia of the World's Minorities*, New York: Routledge, 2005.
- Somalia, <http://countrystudies.us/somalia/>. [Erişim tarihi: 04.05.2022].

- Spencer John H., “The Italian-Ethiopian Dispute and the League of Nations”, *The American Journal of International Law*, Vol: 31, Issue: 4 (October 1937) (pp. 614-641).
- Tchapnga Keutcha Célestin, “Droit constitutionnel et conflits politiques dans les états francophones d’afrique noire”, *Revue Française de droit constitutionnel*, Vol: 63, (2005) (pp. 451-491).
- Tholomier Robert, *Djibouti pawn of the Horn of Africa*, The Scarecrow Press, 1995.
- Thomas William and Wilson Morgan, *East Africa: Its Peoples and Resources*, Oxford University Press, 1972.
- Thompson Virginia and Richard Adloff, *Djibouti and the Horn of Africa*, Stanford University Press, 1968.
- Touval Saadia, *Somali Nationalism: International Politics and the Drive for Unity in the Horn of Africa*, Harvard University Press, 1963.
- Un. general assembly (31st sess. : 1976-1977) question of French Somaliland., (<https://digitallibrary.un.org/record/189104?ln=en>). [Erişim tarihi: 12.1.2021].
- Vagts Detlev F., “Military Commissions: Constitutional Limits on Their Role in The War on Terror”, *The American Journal of International Law*, Vol: 102, Issue: 3 (jul 2008) (pp. 573-586).
- Vine Peter and Paula Casey-Vine, *Oman in History*, Immel pub, 1995.
- Woldu Demelash Zenebe, Exploring Language Uses and Policy Processes in Karat Town of Konso Woreda, Ethiopia, (A thesis submitted for the degree of Doctor of Philosophy in Education at the School of Education and Lifelong Learning), University of East Anglia, 2018.
- Yasin Yasin, “Regional Dynamics of Inter-ethnic Conflicts in the Horn of Africa: An Analysis of the Afar-Somali Conflict in Ethiopia and Djibouti”, Dissertation Zur Erlangung Der Grades Des Doktors Der Philosophie Der Universtät Hamburg, 2010.
- Zolberg Aristide R., Astri Suhrke, Sergio Aguato, *Escape from Violence: Conflict and the Refugee Crisis in the Developing World*, Oxford University Press, 1992.
- جهة تحرير عفر, <https://www.kachaf.com/wiki.php?n=5ed8d54467717625af0de0e6>. [Erişim tarihi: 06.06.2022].
- عبد الملك عودة، تطور النظام السياسي في جيبوتي، مرجع سابق، ص ص

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: 1922'de İFAT ve AKSUM.....	27
-------------------------------------	----

ÖZGEÇMİŞ

Hassan Idriss Moussa, 2012 yılında Cibuti Al Zad lisesini bitirdikten sonra, Cibuti Üniversitesinde eğitimine devam etti. 2017'de üniversiteden mezun oldu. 2018 yılında Karabük Üniversitesi Uluslararası Politik Ekonomi Anabilim Dalında Yüksek Lisans Programına başladı. Halen Türkiye'de ikamet etmektedir.